

VIGILIA

2000/6

50 éve hurcolták el a szerzeteseket
Balogh Margit, Borovi József, Galcsik Zsolt,
Gianone András, Hetényi Varga Károly
és Mészáros István írása

Beszélgetés Maróti Ervin Arnolddal

MILO URBAN: Zöld vér

LUKÁCSY SÁNDOR: Prédikáció a gonosz vendégről

LUKÁCS LÁSZLÓ:	Memória és prófécia	401
----------------	---------------------	-----

A SZERZETEK FELOSZLATÁSA – 1950

BALOGH MARGIT:	Szabadlábbon fogolyként	402
MÉSZÁROS ISTVÁN:	Szerzetesség Magyarországon	417
BORÓVI JÓZSEF:	A megállapodás előtt és után	426
GALCSIK ZSOLT:	A szerzetesrendek feloszlataása Nógrád megyében	433
HETÉNYI VARGA KÁROLY:	Ferences rendház Hatvanban	442
GIANONE ANDRÁS:	Zirc a szerzetesrendek feloszlataásának idején	450

SZÉPÍRÁS

PETŐCZ ANDRÁS:	A virágok, ott, messze; Első lépéseim <i>(versek)</i>	457
MILO URBAN:	Zöld vér <i>(regényrészlet)</i>	
	<i>(Kiss Szemán Róbert fordítása)</i>	458
LUKÁCSY SÁNDOR:	Prédikáció a gonosz vendégről	464

A VIGILIA BESZÉLGETÉSE

BARNA GÁBOR:	Maróti Ervin Arnolddal	469
--------------	------------------------	-----

DOKUMENTUM

PÁLOS ANTAL:	Erőforrásaink a szétszóratásban	477
--------------	---------------------------------	-----

Memória és prófécia

A történelem útján járó ember múlt és jövő feszültségében él. Hagyományait őrzi és továbbadja, de ugyanakkor meg is haladja, olykor akár meg is tagadja. Az egyházban a múlt is, a jövő is sajátos többletjelentést kap, túl a visszapillantó történelmi emlékezeten és az előretekintő tudatos tervezésen. A memória, az emlékezés középpontjában egy konkrét személy és esemény áll: Jézus, az Isten-ember. Benne rajzolódott ki az emberi fejlődés végső iránya: a beteljesülés Istenben. Az előre pillantó prófécia nemcsak a tervezhető holnapot kutatja, hanem a Krisztus ígéletéből remélt abszolút jövőt is.

Ezekben a hetekben a magyar szerzetesség emlékezik és előre tekint. Erre hívja az egész magyar egyházat és társadalmat is. Fél évszázaddal ezelőtt szinte teljesen kitörölték ezt a létformát az egyház életéből. Négy évtizedes szünet után, tíz évvel ezelőtt kezdhették újra a nyilvánosság előtt is szerzeteséletüket azok, akik még megmaradtak. Megrendítő folyamat tanúi vagyunk: az életben maradt idősök hogyan adják át a szerzetesi életformát a most hozzájuk csatlakozó fiataloknak; az új nemzedékek hogyan őrzik meg és alakítják tovább a hagyományokat.

Mi történt ötven éve? Miért kellett az egyház megsemmisítésére törekvő hatalmi politikának felszámolnia a szerzetességet? Nem a nosztalgia idézteti fel velünk a múltat, hanem a jövő keresése. Nem csak az egyházon kívül, de az egyházon belül is folytonosan elhangzik a kérdés: mi az értelme, sőt, van-e létjogosultsága a szerzetességnek?

Pedig a válasz egyértelmű, és az egyház hosszú hagyománya által igazolt: Istennek az egész embert lefoglaló szeretetéről tesznek tanúságot azok, akik magukat fogadalommal egészen Istennek szentelik, és neki adják át az uralmat személyes életük fölött. Radikális odaadottságuk szabadítja fel őket arra, hogy az egyház és az emberek szolgálatára legyenek. Nemcsak az Evangéliumot hirdették, hanem minden korban megtalálták azokat a társadalmi szükségleteket, amelyek segítség után kiáltották. Gyógyították a beteget, tanították a tudatlanokat, nevelték a gyermekeket, gondozták az elhagyottakat.

A mostani évforduló emlékezésre, számvetésre és előretekintésre is késztet. A memóriának prófeciában kell folytatódnia. Mennyire fénylik fel a mai szerzetesekben Isten személyes szeretete? Prófétaik jellé válnak-e korunk egyházában? Rátalálnak-e a mi korunk kielégítésre váró szükségleteire, és Krisztus szellemében szolgálatára szegődnek-e a rászorulóknak?

Az egyház élete nem képzelhető el a szerzetesség nélkül, állítja II. János Pál pápa. A társadalomnak is szüksége van rájuk. Óriási tehát a felelősségük.

BALOGH MARGIT

Szabadlábbon fogolyként

avagy kommunizmus és egyházi ellenállás Magyarországon

Született 1961-ben Székesfehérvárott. Történész, 1985-ben szerzett diplomát az ELTE-n. 1991-től az MTA Történettudományi Intézet, 1998-tól az MTA Kutatásszervezési Intézet munkatársa. *A KALOT és a katolikus társadalompolitika (1935-1946)* című könyve 1998-ban jelent meg.

Az egyházak és a hatalom viszonyának szempontjából három fő korszakot különíttek el:

I. 1945-1946/48: ezen idő alatt a — fogyatékos, ám mégis létező — polgári demokratikus államszervezetet és jogrendszert a kommunista önkény és diktatúra váltotta fel.

II. 1946/1948-1956/1958: a leplezetlen egyházüldözés ideje, amikor a kezdeti nyílt szembenállás rémületté és rettegéssé fagyott. A vallásszabadság az egyéni vallásgyakorlat szabadságára korlátozódott, a civil társadalmi szerveződések, köztük a vallási mozgalmakat, egyesületeket és szervezeteket betiltották.

III. 1958-1989: a kiépülő „puha” Kádár-korszak időszaka, amikor a rettegést a túlélés reménye, a szembenállást az együttműködés váltotta fel.

A korlátozás évei 1945-1946/48

A magyar történelmi egyházak számos tehertétellel léptek át a II. világháború után bekövetkezett korszakba.

A változás radikalizmusa eleve magában hordozta az egyházak, kivált a katolikus egyház és az állam lehetséges konfliktusát. Az egyház korábban osztársadalmi intézményként működött, s továbbra is az erkölcs és világnézet egyetlen hivatott intézményének tartotta magát, ám ezt az igényt az új rend nem vette figyelembe.

Az egyházak szembenállása egyszerre szervezeti adottság és ideológia-politikai állásfoglalás. Szervezeti adottságnak tekinthetjük azt a folyamatot, hogy az egyháznak (még) meghagyott intézmények (egyesületek, iskolák, egyházi szervezetek) helye mind szűkebbre zsugorodott az egyre dogmatikusabb, az ateista ideológiával agyonterhelt, túlpolitizált társadalomban. Az egyház ellenzékiiségének elvi és ideológiai alapja pedig az volt, hogy saját világfelfogása összeegyeztethetetlen a marxizmussal. (A baloldálnak ugyanez volt a támadási alapja.)

A hatalomnak az egyházak ellen hozott intézkedéseit három nagyobb csoportba sorolhatjuk:

1. Az egyházak gazdasági hatalmának megtörése. 2. Az egyházak közéleti, kulturális és politikai aktivitásának leszűkítése. 3. Az egyházak oktató-nevelő monopóliumának megszüntetése.

Az egyház gazdasági hatalmának megtörése

¹Magyar Országos
Levéltár (a további-
akban: MOL)
XIX-A-21-a-55/1955/Eln.
1955-1956. 4. doboz.

**Politikai és közéleti
szankciók**

Gazdasági téren elsőként az 1945. évi földreformot kell említeni. Az egyházak földjét kárpótlás nélkül elvették (ez az intézkedés is a katolikus egyházat érintette a legérzékenyebben: 862 704 kataszteri holdjából 765 684-et sajátítottak ki, a református egyháznak 102 ezer holdjából 60 ezer hold az egyház tulajdonában maradt). A földreformmal megerősödött parasztság ugyan eltarthatta volna az egyházat, de néhány év múlva lehetetlen helyzetbe került. A hűvekkel együtt kulákklistára került plébánosok 1951-ben „önként” lemondtak a még megmaradt földingatlanjaikról. A későbbiekben szinte kizárólag a hatalom kényétől és a hűvek áldozatkészségétől függött az egyház anyagi léte.¹

A második lépés az egyházak politikai, közéleti és kulturális aktivitásának visszaszorítása, majd teljes felszámolása volt. Katolikus világnézeti párt csak az 1947. évi választásokon indulhatott: a Demokrata Néppárt és a Keresztény Női Tábor. A társadalom igényelte jelenlétüket, s az előbbire szavaztak a kommunista párt után a legtöbben. 1948 tavaszán–nyarán viszont mindkét párt kezdett szétlullani: több képviselő mentelmi jogát felfüggesztették, majd hamis vádak alapján megfosztották mandátumuktól. Vezetőik — Barankovics István és Slachta Margit — elmenekültek az országból.

1946 nyarán megkezdődött az egyházi háttérű, katolikus és protestáns szervezetek felszámolása. (Csak katolikusból másfél ezret oszlattak fel 1946 nyarán.) Mind gyakrabban tiltottak be egyházi megmozdulásokat, rendezvényeket (közgyűléseket, búcsújárásokat, zarándoklatokat stb.). Az egyházi könyvkiadókat és sajtót 1948-1949-ben államosították.

A harmadik nagy csapást az egyházak oktató-nevelő pozíciójára mérték, bár azt érintette az egyesületek feloszlata is. 1947 tavaszán formálisan a kisgazdapárttól kiinduló javaslattal került terítékre a fakultatív hitoktatás. Röpke két hónap alatt oly mérvű ellenállás bontakozott ki a terv ellen, hogy a politika visszatáncolt, s a kérdést levette napirendjéről.

Az iskolák államosítása

1948 tavaszán a baloldal jobb előkészítés után kezdett az iskolák államosításának kampányához: béremelést ígérve a pedagógusoknak mindvégig hangoztatta a kötelező hitoktatás fennmaradását — tehát csak a forma változna, a tartalom nem. Az 1948. június 16-án megszavazott 33. törvény értelmében összesen 6505 iskolát államosítottak, ebből 5407 általános és népiskola, 98 tanító(nő)képző és líceum, 113 pedig gimnázium volt. Az állami státusba került volt felekezeti pedagógusok létszáma megközelítette a 18 ezer főt. Az iskolák mellett államosították a kórházakat, az árvaházakat, a szociális és nevelőotthonokat, de még a temetőket is.

Mindezek az intézkedések az egyházakat mint társadalmi hatalmi tényezőt teljesen kikapcsolták a közéletből. A koalíciós kormányzás egyházpolitikája még a polgári liberalizmus „szabad egyház szabad államban” elvet követő szeparációból indul ki. Azonban már a koalíció éveitől kezdve az egyházi érdekeken messze

túlnövő, felbecsülhetetlen nemzeti értékeket képviselő intézményeket is leromboltak, amellyel nemcsak a vallás és vallásosság csonkult, hanem a nemzeti kultúra egésze is. Az intézményeitől megfosztott egyházaknak fokozatosan csak az isentiszteletek végzése és a szentségek kiszolgáltatása maradt létének igazolására. A vallásszabadságot kezdték úgy értelmezni, hogy az az egyéni vallásgyakorlat szabadsága csupán. Az állam egyidejűleg állandóan az egyházak múltját feszegette, szemükre hányva az elkövetett (de még inkább az annak vélt) hibákat. Tette ezt azért, hogy igazolja az ellenük lefolytatott szigorú eljárást.

A nyílt vallás- és egyházüldözés évei

²Rákosi Mátyás:
Válogatott beszédek és
cikkek. Bp., 1951. 267.

Támadás a protestáns egyházak ellen

³Raffay Sándor
bányakerületi püspök
1945. június közepén
mondott le. A dunántúli
kerület élén álló Kapi
Béla 1948 tavaszán
jelentette be távozási
szándékát, és 1948
őszén végleg
nyugalomba vonult. A
református egyház
egyetemes konventjének
elnöke, Ravasz László
püspök 1948. május
11-én mondott le.

Rákosi Mátyás, a Magyar Kommunista Párt vezére 1948. január 10-én nyíltan hadat üzent az egyházaknak: „A magyar demokrácia eddig minden problémát, mely elé a történelem állította, megoldott. Amikor napirendre tűzi, végezni fog azzal a reakcióval is, amely az egyház köntöse mögé búvik.”²

A kommunista párt a protestáns egyházak esetében a választott püspökök és vezető tisztségviselők lecserélésének stratégiáját választotta. A református és az evangélikus egyház nagy tekintélyű vezetői, püspökei 1945-1948 között sorra mondtak le tisztségükről. Utódaik többsége készséges partnernek bizonyult.³ Az evangélikus egyház esetében a személyi változások nem jártak azonnal a megegyezési készség felülkerekedésével. A Raffay Sándor bányakerületi püspök helyére lépő Ordass Lajos e tekintetben követte elődje példáját. Rákosiéknak így a püspök büntetőjogi felelősségre vonása mellett döntöttek. A rendőrség 1948. szeptember 8-án tartóztatta le Ordass Lajos püspököt, vele együtt az evangélikus egyházegyetem főtitkárát, Vargha Sándort és az egyetemes egyházi és iskolai felügyelőjét, báró Radvánszky Albertet. Rákosiék ekkor még nem voltak elég magabiztosak ahhoz, hogy a mindössze fél évvel későbbi Mindszenty-ügyhöz hasonló politikai pert kreáljanak Ordass püspök körül. Ehelyett az Uzsorabíróóság elé vitték az ügyet, amely devizabüntetésben marasztalta el a vádlottakat, és Ordass püspököt két év fegyházra ítélte. A színjátékkal mindenesetre elérték, hogy eltávolítsák az egyház éléről azokat, akik az állammal kötendő megállapodást (s a nagy horderejű iskolaállamosítást) ellenezték.

Végül a protestáns egyházakon belül a kommunista rendszert támogatók kerültek túlsúlyba, közülük egyesek később kommunista funkcionáriusok lettek. Így nem meglepő, hogy a protestáns egyházak illetékes fórumai jóváhagyták az iskolák államosítását, és megegyezést kötöttek a Magyar Köztársaság kormányával.

A Magyar Köztársaság kormánya, valamint a református, az evangélikus és unitárius egyház, illetve az izraelita felekezet között 1948. október 7. és december 14. között az „állam és az egy-

**Megegyezések
1948 őszén**

ház közötti viszony kérdésének mindkét oldalról óhajtott békességes és helyes rendezése céljából” ún. megállapodásokat kötöttek. A négy egyezmény a lakosság 30%-át érintette. Ugyanakkor a legnagyobb egyházzal, a lakosság 70%-át kitevő katolikussal most nem írnak alá egyezményt, nemcsak Mindszenty ellenállása miatt, hanem mert az egyházi törvénykönyv szerint az államokkal megállapodást kizárólag a Szentoszok köthet.

Miért volt szükség a megállapodásokra? Az állam elvárta, hogy az egyházak sajátos eszközeikkel legitimálják és előmozdítsák gazdasági, társadalompolitikai és kulturális céljait. Az egyházaknak deklarálniuk kellett egyetértésüket a köztársasággal, a földreformmal, az államosításokkal. Az egyházak vállalták a hűség folyamatos kinyilvánítását: istentiszteleteiken a köztársaságért, az államfőért, a kormányért, úgyszólván az új rendszerért imádkoznak, az állami ünnepeken alkalomhoz illő istentiszteletet tartanak.

Mindegyik megállapodás rögzítette a „kötelező iskolai vallás-oktatás” jogát. A reformátusok hat gimnáziumot, az evangélikusok két fővárosi iskolát, az unitáriusok és a zsidók egy-egy középiskolát tarthattak meg. (Megegyezés híján a katolikusoknak az 1948-49-es és 1949-50-es tanévben nem volt iskolájuk.) Egy ateista állam iskolamonopóliuma mellett ez az állapot nem lehet tartós. S valóban, az egyházakkal kötött megállapodások taktikai voltát éppen az iskolakérdésben bekövetkező fejlemények igazolják a leginkább: az 1949. évi 5. sz. törvényerejű rendelet fakultatívvá tette a hittanoktatást; 1952-ben a református egyház egy kivételével „lemondott” iskoláiról, az evangélikus egyház — akárcsak az unitárius — feladta mindkét gimnáziumát. Az izraelita középiskola folyamatosan működhetett.

Az egyházak intézményeinek ellehetetlenítésével párhuzamosan megkezdődtek az egyházi személyek elleni büntetőjogi eljárások. Az elítélt egyházi személyek számáról különböző, ám hasonló nagyságrendű adatok láttak napvilágot: évi 170-200 főről lehetett szó.⁴

Az 1945 utáni egyházpolitika óvatosan kezelte a mintegy száz-ezres nagyságrendű izraelita felekezetet. Részben a holokauszt friss emléke miatt, részben az 1945 után éledező antiszemitizmus miatt. 1948-1949-től azonban állami nyomásra visszaszorult az időlegesen felpetzdült hitélet, cionistaellenes akciók indultak, a felekezeti egyesületek sorra mondták ki „önfeloszlátásukat”. Az állam maximálisan centralizált, hogy könnyebben ellenőrizhessen. Az izraelita felekezet ortodox és neológ irányzatát 1950-ben szervezetileg egyesítették: létrehozták a Magyarországi Izraelita Vallásos Felekezet Egységes Országos Szervezetét.

A Magyar Katolikus Egyház nem fogadta el az oktatási és szociális intézmények egyetlen, kommunista kézben való összpontosítását. 1948 és 1950 között a katolikus egyház maradt az egyetlen

⁴Mindszenty József

esztergomi érsek 1947

szeptemberében kb.

200-300-ra becsülte a

két év alatt rendőrségi

eljárást elszenvedett

katolikus papok számát.

1948. július 25-én

XII. Piusz pápának 225

elítélt papról és

szerzetesről írt.

Esztergomi Primási

Levéltár

(a továbbiakban:

EPL) 5290/1948.

A maréknyi zsidóság

Egy ellenálló érsek

sorsa

intézmény, amely ellent mert állni az egyre erősebb és szélsősége-
sebb totális hatalomnak.

Erre a határozott szembenállásra a kommunista párt és a kor-
mány előbb sajtóhadjáráttal és a propaganda erősítésével, majd a
püspöki kar elnökének, Mindszenty József bíboros hercegprímás,
esztergomi érseknek a letartóztatásával (1948. december 26.) és
életfogytiglani fegyházbüntetésre ítélésével válaszolt. (Az állami
alkalmazottakat súlyos fenyegetésekkel igyekeztek rábírní, hogy
írják alá az érsekre halálbüntetést követelő röpiratokat.)

A kommunistáknak „kapóra jött” a hercegprímás rendíthetetlen-
ül következetes szembehelyezkedése a totális állammal, mert így
a katolicizmusról kijelenthették, hogy „reakciós ellenzék”. Mind-
szenty magatartása előnyt adott a kezükbe: nem kényszerültek a
számukra kellemetlen „kulturharc” címén támadni az egyházat. A
levéltári iratok tanúsága szerint még 1948. november végén is
volt esély a per elkerülésére. Addig — mind egyházi, mind kom-
munista vonalon — erőfeszítéseket tettek egy megállapodás elő-
készítésére, a diplomáciai kapcsolatok visszaállítására, de sikerte-
lenül. A tárgyalásos megoldáson felülkerekedett az agresszió, az
erőpróba. A per alapanyaga 1948 májusára összeállt, december
8-án kész volt a vádanyag is.

Mindszenty letartóztatása

Az ország első számú egyházi vezetőjének letartóztatása nem
volt kockázatmentes. 1948-ig elítéltek ugyan már két evangélikus
püspököt, ám Mindszenty volt az első olyan letartóztatott főpap,
akit bíborosként a nemzetközi jog is védett. Mi lesz, ha a nemzet-
közi felháborodás hullámai nagyobbak lesznek a vártnál? Termé-
szetesen nem a Szovjetuniótól vagy a formálódó kelet-európai
diktatúráktól tarthattak: Lembergben és Zágrábban már megelőz-
ték Budapestet a főpapi perekben (első volt 1945. április 11-én
Joszif Szlipij lemergi érsek, követte 1946. október 13-án Aloysius
Stepinac zágrábi érsek). De míg Szlipijt és Stepinacot a fasiszták-
kal való együttműködéssel vádolhatták, addig Mindszentyt a ma-
gyarországi fasiszták, a nyilasok bebörtönözték! A hidegháború
kellős közepén ellene már az új nemzetközi politikai helyzetnek
megfelelő vádakát kreáltak: az új ellenséggel, az amerikaiakkal
való szövetekezéssel, kémkedéssel, összeesküvéssel, hazaárulással
és valutaüzerkedéssel vádolták. Mindszenty Józsefet a bíróság
életfogytiglani fegyházbüntetésre ítélte, de tudjuk, halálos ítéletre
is komoly esély volt.

Az ítélettel — legalábbis a katolikus egyház szempontjából —
egy korszak zárult le.

A likvidáló egyházpolitika „kemény” évei: 1950-1953

A főellenség: a katolikus egyház

A vallás és a kereszténység első számú ideológiai ellenséggé lépett
elő, az egyház és az egyháziak mint „klerikális reakció” 1948-1950-
re a szocializmus építését akadályozók gyűjtőfogalma lett.

⁵EPL 7480/1948. és 7823/1948. Az utasítást az angol/kisasszonyok B.M.V. intézetének magyar tartományának főnöknője küldte 1948. október 5-én Mindszenty József hercegprímás, esztergomi érseknek. Az utasítás szerint a jelöltek és az újoncok semmire nincsenek kötelezve. Az ideiglenes fogadalmasok szétszórátás után is a rend kötelékébe tartoznak és fogadalmaikat megtartani kötelesek addig, míg fogadalmuk ideje le nem jár. Ekkor azonban teljesen szabadokká válnak. Ha rendben akarnak maradni, megújíthatják fogadalmaikat. Az örökfogadalmasok csak annyiban szóródhatnak szét, amennyire kénytelenek. Fogadalmaik érvényben maradnak. Elbocsátást vagy felmentést csak a Szentszéktől kaphatnak. (A hercegprímás a püspöki kar elé vitte a szöveget, amely azt elfogadta. A tartományfőnöknőhöz intézett válaszelevelében kérte hallgatását „mindaddig, amíg a körülmények ilyen fordulatot vesznek”.)

⁶MOL XIX-B-1-h-445.644/1947.

A proletárdiktatúra egyházpolitikája megfélemlítő, megreguláló és likvidáló szándékba csapott át. Az állami program végső célja az egyház- és vallástalanítás, azaz hogy belátható időn belül — mintegy 20 év alatt — felszámolják a vallásosságot és annak hordozóit, az egyházakat. Mindszenty hercegprímás elítélése is kevésnek bizonyult azonban ahhoz, hogy a katolikus egyház vezetését a rendszer elismerésére vagy bármiféle megegyezés aláírására bírják. Hogy egyáltalán leüljön a tárgyalóasztalhoz, ahhoz újabb drasztikus lépéseknek kellett bekövetkezniük.

1950. szeptember 7-én az Elnöki Tanács 34. sz. törvényerejű rendelete megvonta a szerzetesrendek működési engedélyét. A rendelet kiadása nem volt váratlan esemény. A szétszórátás fenyegető árnya már évekkel korábban is felsejlett. Az Esztergomi Prímási Levéltárban például egy 1944. augusztusi (eredetileg 1919-ben összeállított), a nyilas hatalomátvétel esetén várható szétszórátásra vonatkozó utasítás található az 1948-as iratok között.⁵

Az egyesületek 1946. nyári feloszlátásakor is akadt példa arra, hogy egyes túlbuzgó és tudatlan szervek egyúttal a szerzetesektől is megpróbálták megszabadulni. Pápan fordult elő az az eset, hogy a ferences világi harmadrend tagjait a helyi rendőrség államvédelmi osztálya többször is kihallgatta, mire tisztázódott, hogy a rend nem egyesület.⁶

1948-ban iskolák, majd a szociális intézmények (és 1951-ben a kórházak) államosításával a szerzetesek többsége elvesztette működési területét, az állam szempontjából feleslegessé vált. A tanítással foglalkozó rendek még külön bosszúságot is okoztak azzal, hogy noha az állam felajánlotta a tanítás lehetőségét az államosított iskolákban, de az egyházi vezetés tilalma miatt nem éltek vele.

A munka és fizetés nélkül maradt szerzetes tanárok, tanárnők és óvónők — Sárközy Pál pannonthalmi főapáthelyettes számításai szerint összesen 2689 fő⁷ — jövője egyébként komoly problémát okozott a püspöki karnak. 1950 tavaszára jutott arra a felismerésre, hogy a szerzetesrendek rendkívül nehéz anyagi helyzete miatt kénytelen fölszólítani számos szerzetest a rendek elhagyására és arra, hogy térjenek haza szülőfalujukba vagy máshová, és igyekezzenek vagy foglalkozást keresni, vagy pedig hozzátartozóik támogatásából fenntartani magukat.⁸

A sajtóban mindig nagy visszhangot kapott, amikor a politikai rendőrség egyházi személyt „leplezett le”. A nyomozók éberségének köszönhetően 1950 tavaszán több szerzetest is elfogtak. Március 20-án vették őrizetbe a nyomozók Vezér Ferenc pálos szerzetes házfőnököt és társait szovjet katonák meggyilkolásának gyanújával. (Amikor egy év múlva Grósz érseket is letartóztatták, nem kis erőfeszítéssel személyét összekapcsolták a később kivégzett szerzetessel.⁹)

Maga az iskolaállamosítási törvény is „fogyatékosnak” bizonyult: a rendházakban lévő egyházi iskolákat nacionalizálták

Mindszenty József
hercegprímás 1947.
július 31-én kelt levele
a belügyminiszterhez.
⁷EPL 7480/1948.
Sárközy Pál
főpáthelyettes
levéltervezete a
tartományfőnököknek;
Kalocsai Érseki Levéltár
— Iskolai határozatok.
3879/1948. Kivonat az
1948. augusztus 27-i
püspökkari ülés
jegyzőkönyvéből.
⁸Történeti Hivatal —
O-13.405/1. Magyar
Római Katolikus
Püspöki Kar.
Jelentés. Bp.,
1950. május 31. 214.
⁹Ha nem végrehajtott
halálos ítélettel
végződött volna, azt is
mondhatnák, hogy
tragikomikus per folyt
Vezér Ferenc ellen. A
per adatai szerint Vezér
Ferenc a felelősségre
vonástól tartva bujkált,
többek között a
gellérthegy
sziklatemplomban,
Pécssett, Soltvadkerten
stb. A területileg
illetékes érseki-püspöki
irodák mindenütt kiadták
neki a jurisdictiót, hogy
mint pap működhesen
az egyes
egyházmegyéekben (ilyen
alapon bármelyik
püspökkel
összekapcsolható
volt...). A kalocsai érseki
iroda sem cselekedett
másként, de ezen felül

ugyan, de magukban a rendházakban — mint nem államosított intézményekben — továbbra is ott laktak a szerzetes tanárok és tanítók. A 33. tv. 3. paragrafusa, valamint a végrehajtást szabályozó 8000/1948. sz. VKM-rendelet 8. paragrafusa szerint ugyanis az állam használatába kell venni „az iskolát magában foglaló épületnek az iskola céljára szolgáló részét”, továbbá „a tanulóotthon magában foglaló épületnek a tanulóotthon céljára szolgáló részét” és a kizárólag erre a célra szolgáló telkeket. Tehát nem lehetett államosítani a „rendeltetésszerűen” nem az iskola és tanulóotthon, hanem a szerzetesi élet céljaira szolgáló épületrészeket, telkeket, kerteket és más ingóságokat! A törvény végrehajtásával felhatalmazott államosítási bizottságok ugyan több helyen is megkísérelték — több-kevesebb sikerrel — a rendházakat is igénybe venni, de ettől még paradox helyzet alakult ki: a még fertőzetlen kollégista ifjúságnak egy fedél alatt kell laknia a klerikális reakcióval!

Mit lehet tenni a csupán részben államosított rendházi épületekkel? A kultuszminiszter — nem meglepő — válasza: „Szükségessé vált, hogy ezeket az eddig felerészben államosított rendházi épületeket teljes egészükben államosítsuk, és az ott lakó szerzeteseket, apácákat áttelepítsük egyházi tulajdonban és kezelésben lévő rendházakba. Erre az intézkedésre azért van szükség, mert az 1950/51. tanév elején újabb nagyszámú munkás- és szegényparaszt származású tanulót kell elhelyeznünk kollégiumokba, hogy számukra ezzel továbbtanulási lehetőséget biztosítsunk. (...) Másrészt pedig azért, mert a felerészben államosított épületek adottságai olyanok, hogy a tanulók és szerzetesek elkülönítése lehetetlen és így a tanulók jelentős klerikális befolyás alá kerültek.”¹⁰ (Még kínosabb helyzet alakult volna ki, ha a szerzetesek tovább taníthattak volna az államosított iskolákban, hisz akkor nem csak pusztán létezésük veszélyeztette volna a fiatalok egészséges szellemi épülését...) E tarthatatlan állapot megszüntetésére tehát Darvas József kultuszminiszter 1950. április 15-én 350 budapesti és 605 vidéki szerzetes pap, illetve apáca átköltöztetését javasolta, ami számításai szerint 100 ezer forint költséggel járna, ám cserébe 33 iskolai és kollégiumi „objektum” szabadulna fel 3870 új férőhellyel.

Az ügydöntő lépésre a Magyar Dolgozók Pártja Központi Vezetőségének 1950. július 1-jei ülésén került sor: Révai József nagyívű előadást tartott a klerikális reakció aknamunkájának nemzetközi és hazai összefüggéseiről, illetve az osztályharc éleződéséből eredően felfokozott harc szükségességéről.

A politikai kultúra ízléséhez igazodó referátum szerint „A klerikális reakció tömegagitációjának legfontosabb szervezeti keretei a különféle férfi és női szerzetesrendek. Magyarországon 23 férfi szerzetesrend van 2582 taggal és 40 apácarend 8956 taggal (...), összesen tehát 63 rend 11 538 taggal. Ezek a szerzetesrendek a régi rendszerben hatalmas földbirtokkal rendelkeztek, a feudális nagybirtokos osztályhoz tartoztak. Földbirtokaikat a népi demok-

Soltvadkerten
kápolnaépítést
engedélyeztek a pálos
rend számára, hogy
abban rejtőzhessen el a
bűnös pap. No és
természetesen a
kalocsai érseknek
tudomása volt arról,
hogy Vezér Ferenc
gyilkolt. (A perről az
első tényfeltáró
ismertetés: Jámbor Ottó:

Ártatlanul elítélve.

Magyar Nemzet,
1989. augusztus 5. 10.)

¹⁰MOL 276. f. 65/353.
ő. e. (Kovács Éva —
História szerk. —
gyűjtése.)

¹¹MOL, MDP KV 108.
Jegyzőkönyv az MDP
KV 1950. május 31-én
és június 1-jén tartott
üléséről. Mikrofilm. A
referátum 1950. május
25-i vázlata szerint az
eredeti előadó Rákosi
Mátyás lett volna. (MOL
276. f. 53/53. ő. e.) A
sajtó néhány nap után
ismertette a beszédet:
Szabad Nép, 1950.

június 6. *Harc a
klerikális reakció ellen. A
magyarországi latin- és
görög-szertartású
egyházmegyei és
szerzetes római
katolikus papság és női
szerzetesek névtára,
iskolák, közjóléti és
hitbuzgalmi egyesületek
feltüntetésével* (Bp.,
1948.) adatai szerint
1948-ban
Magyarországon 580

rácia a dolgozó parasztság között osztotta fel, de rendházait
(zárdák, kolostorok stb.) meghagyta. A 63 szerzetesrendnek 636
kisebb-nagyobb rendháza volt. 1 rendházra tehát mindössze 18
lakó jutott. Ez a helyzet annál kevésbé tartható fenn, mert a férfi
és női szerzetesrendek vagy maguk mondtak le azokról a felada-
tokról, amelyeknek teljesítése volt állítólagos hivatásuk (ez vonat-
kozik a tanító rendekre), vagy régi szerepük feleslegessé vált (ez
vonatkozik azokra a rendekre, amelyeknek a szegénygondozás és
a betegápolás volt a feladatuk), vagy reakciós politikai célok érde-
kében csalárdul visszaéltek szerzetesi tevékenységükkel (ez vo-
natkozik a kolduló és missziós rendek tagjainak túlnyomó többsé-
gére. A szerzetesek és apácák százai és ezrei járják az országot és
mint az imperialisták agitátorai, mint reakciós hírverők lépnek fel.”¹¹
Ezt a helyzetet a népi demokrácia természetesen nem tűrhette to-
vább. Révai rendszabályokat sürgetett, s szerinte a kormány he-
lyesen jár el, ha a rendházak egy részét közcélokra veszi igénybe,
a munkás- és dolgozó parasztfiatalság tanulását biztosító kollégi-
umok céljaira. Szavai a nyílt támadás megindítását jelentették. Az
oktatási célok időközben Tito-ellenes mezt öltöttek magukra, s így
nem a fővárosi rendházakból, hanem a Jugoszláviával határos
sávból szállították el és internálták 1950. június 9-ről 10-ére virra-
dó éjszaka az összes — kb. kétezer — férfi és női szerzetest.
Csendben elterjedt, hogy Szibériába viszik őket... (A belügymini-
szter ekkor Kádár János.)

A szerzetesrendek kétségbeesett főnökei segélykérően fordultak
a püspöki karhoz. „Minden előzőnél súlyosabban érintenek ben-
nünket és velünk együtt az egész magyar katolicizmust — az
utóbbi napokban a déli ország részben történt események. Ezen a
nagy földterületen ugyanis a szerzetesség de facto megszűnt. Az
ottani összes női és férfi szerzeteseket — köztük 80-85 éves ag-
gastyánokat, betegeket, nyomorékokat és örök clausurás apácákat
— számra mintegy ezer embert — arra utalva, hogy ott tartózkodá-
suk »a közrend és közbiztonság szempontjából aggályos« és
1939-es és 1948-as rendeletekre való hivatkozással lakóhelyükről
kitiltottak, a véghatározatban jelzett »lakóhelyelhagyás« és »távo-
zás« előírást messze túlhaladva erőszakosan elhurcolták és kény-
szerlakásképpen a felsőbb országrészekben lévő szerzetes házak-
ban és püspöki palotákban zsúfolták össze, ahol — a kijelölt há-
zat elhagyniuk nem szabad. A kijelölt szerzetesházakban a szerze-
tesek az ottlakókkal sűrűn, a legtöbb helyen teljesen gettószerűen
vannak összezsúfolva, szállásukról, ételmezésükről gondoskodás
nem történik, nem egy helyen a legelemibb életszükségletek kielé-
gítése is kérdésessé válik, mert a kitiltás és elszállítás mindenütt
az éjszakai órákban, meglepetésszerűen történt, a felkészültségre
egészen rövid idő, legtöbb helyen egy-két negyedóra, helyenként
csak percek állottak rendelkezésükre és így hirtelenében alig vi-
hették magukkal a legszükségesebbeket, — számosan semmit

rendházban 9036
 apáca és 157
 rendházban 2429 férfi
 szerzetes élt. A
 feltüntetett létszámok a
 rendtartományon
 kívüliek nélkül értendő.
 (Ezek száma: 604,
 illetve 214 fő.) Meg kell
 jegyezni, hogy a
 szakirodalom adatai
 eltérőek, de
 nagyságrendileg
 azonosak.
¹²Történeti Hivatal —
 O-13.405/1. Magyar
 Római Katolikus
 Püspöki Kar. *Jelentés.*
 Bp., 1950. június 20.
 240.

¹³Egri Érseki Levéltár
 Czapik-hagyaték.
 Rendezetlen anyag

¹⁴Történeti Hivatal —
 O-13.405/1. Magyar
 Római Katolikus
 Püspöki Kar.
Jelentés. Bp., 1950.
 június 20. 239.

¹⁵A tárgyalások
 jegyzőkönyveit Gergely
 Jenő közzétette *Az*
1950-es egyezmény és
a szerzetesrendek
felszámolása
Magyarországon című
 könyvében (Vigilia
 Kiadó, Budapest, 1990.).

semi, egyeseknek még a teljes felöltözésre sem volt idejük. A velük szemben tanúsított eljárás sok helyen sima és emberséges volt ugyan, de számos helyen — olyan helyeken is, ahol semmi ellenállást nem tanúsítottak — durva és kegyetlen, az emberi méltóságot és a női szeméremérzést sértő. Mikor a nép, amely természetesen másnap megtudta a történeteket, itt-ott csoportosulni kezdett, több helyen a hatósági közegek ezek előtt minősíthetetlen rágalmokat szórtak az eltávolított szerzetesekre, olyan gonosztetteket, amelyekre soha még álmukban sem gondoltak.”¹²

Az 1950. június 20-i püspökkari konferencia a helyzet tarthatatlanságára való tekintettel a tárgyalások kezdeményezése mellett foglalt állást, Grósz József kalocsai érsek ilyen értelmű levéllel fordult Darvas József vallás- és közoktatásügyi miniszterhez, amelyben felszólalt a szerzetesekkel szemben foganatosított intézkedések ellen. A levélnek több fogalmazványa fennmaradt, az alábbiakban az elküldöttnél keményebb hangvételű tervezetből idézünk: „Mélyen fájlalható, hogy ezek az állami életet nem érintő és nem zavaró ideális felfogású szerzetesek, akik annak idején sok zsidó embert mentettek meg az életnek, ma is szabadságuktól megfosztva, méltatlan körülmények között, nyomorúságban összezsúfolva zárlat alatt vannak anélkül, hogy élelmezésükről és megfelelő elhelyezésükről a hatóság gondoskodnék. Szeretnők feltételezni, hogy ezek a szomorú tények csupán egyes hatóságok túlkapásainak tudhatók be, de nem maga a Népköztársaság kormányzata kíván vallásüldözés jegyében majdan a törvény ítélőszéke elé kerülni és az emberi szabadságjogok meg nem becsülésével a nemzetek közvéleményében megörökítődni.”¹³

A konferencia után Sárközy Pál pannonthalmi kormányzó apát kijelentette, hogy a szerzetesek áttelepítésével a katolikus front átörést kapott, a püspöki kar nem készítette elő a szerzeteseket az ellenük hozott intézkedések bekövetkezésére, úgyhogy az teljesen váratlanul érte őket, s ezzel (a békeívek aláírását követő tavaszi akció után) második győzelmét aratta a baloldallal.¹⁴

A tárgyalásokra kijelölt egyházi bizottság eredeti összetétele: elnök Czapik Gyula egri érsek, tagok: Hamvas Endre csanádi püspök, Sárközy Pál bencés főapát, Sík Sándor piarista rendfőnök és Schrotty Pál ferences rendfőnök. (A kormány kérésére a bizottság tagja lett Grósz József kalocsai érsek is.) A tárgyalások első fordulója 1950. június 28-án volt, s azt további hét tárgyalás követte.¹⁵ A szerzetesrendek ügye a második forduló után került előtérbe. A kormánybizottság kijelentette, hogy számukat a múlthoz viszonyítva aránytalanul nagynak találja, ezért azt redukáltatni kívánja. Elvben erre három mód kínálkozott. 1. Egyházi felosztatás, ami a kánonjog értelmében kizárólag csak a Szentszéknek állt jogában. 2. Állami felosztatás. Czapik Gyula egri érsek püspöktársainak kifejtette, hogy ez a mód jelen körülmények között nem jöhet szóba, „hiszen tárgyalásról és megegyezésről van szó, amit az

¹⁶Egri Érseki Levéltár,
Czapik-hagyaték.
Rendezetlen anyag.

ilyen aktus eleve lehetetlenné tenne.”¹⁶ 3. A rendek kitiltása az országból anélkül, hogy azokat feloszlatsák vagy tagjaival szemben erőszakot alkalmaznának.

A főpapok álláspontjával a kormánybizottság nemcsak partnere őszintesége miatt, hanem jól működő besúgóí révén is tisztában volt. Akárhány rendkívüli püspökkari ülést tartottak, arról igen rövid időn belül részletes államvédelmi jelentés készült — legalább két verzióban. (Ezek a jelentések ma a Történeti Hivatalban találhatók.)

A papi békemozgalom

¹⁷MOL 276. f. 54/108.
ő. e. Az MDP
Titkárságának

1950. július 12-i ülése.

¹⁸MOL 276. f. 54/108.
ő. e. Az MDP

Titkárságának 1950.
július 26-i ülése.

¹⁹Hogy a papságon
belül a szakadást
elhárítsák, a püspökök
1957-ben saját
békeművet, az ún. Opus
Pacis-t hívták létre.
Ennek az lett a
rendeltetése, hogy
keretet adjon az egyházi
személyek békéért
(szocializmusért) kifejtett
tevékenységének.

²⁰Grösz érsek a
kultuszminiszternek írt
levelében jelezte: a
megállapodás nem érinti
a Szentszék jogait.

Ezért míg a
protestánsokkal és az
izraelitákkal kötött
megállapodást
közvetítették, ezt az
egyezséget sosem
publikálták a Magyar
Közlönyben.

²¹Egyházi vonatkozású
jogszabályok
gyűjteménye.

Időközben az állam újabb fegyvertényt könyvelhetett el: kollaboráns, illetve egyszerűen csak a helyszínre szállított papok és szerzetesek 1950. augusztus 1-jén a püspöki kar ellenében megalakították az ún. papi békemozgalmat. Az alulról jövő kezdeményezésként beállított és felkarolt gyűlés az MDP Titkárságának ülésein többször is napirendi pont volt. A július 12-in például Rákosi Mátyás meghatározta, hogy a gyűlést kezdeményező bizottság „a jövő héten összeül, kitűzi a konferencia időpontját, melyen kb. 200 pap lesz jelen és egy napirendi pont lesz: »Az egyház viszonya a népi demokráciához és a békéhez«”.¹⁷ A meghívottakról, a felszólalókról, a sajtóban megjelentetendő „barátságos cikkről, az eseményről forgatandó filmről (filmhíradóról?) a július 26-i ülésen Kádár János belügyminiszter referált. Ugyanő határozta meg a gyűlés hangulatát: „Nem szabad megengedni, hogy a gyűlésen túlságosan békülékeny és tompított hangnem uralkodjon... legyen harcos kiállás... Mondják el, hogy fenyegetés érte őket, mert demokratikus meggyőződésüknek engedve jelentkeztek a gyűlésre.”¹⁸ A papi békemozgalom az állam egyik eszköze volt arra, hogy az egyházat átalakítsa és saját politikai koncepciójához idomítsa. A békepapok az Országos Béketanács keretében működtek, előbb mint a püspökök egyházon belüli ellenzéke, majd mint az állam bizalmi emberei.¹⁹

Az események végeredménye közismert: 1950. augusztus 30-án a minisztertanács nevében Darvas József miniszter, a Magyar Katolikus Püspöki Kar nevében Grösz József kalocsai érsek aláírta a megállapodást.²⁰ Ebben a megállapodásban a püspöki kar többek között kötelezte magát, hogy „az egyház törvényei szerint eljár azok ellen az egyházi személyek ellen, akik a Magyar Népköztársaság törvényes rendje és kormányának építő munkája ellen fellépnek”, és hogy „nem engedi meg a hívők vallásos érzületének, valamint a katolikus egyháznak államellenes politikai célokra való felhasználását”.²¹ Az egyház beletörődött a szerzetesrendek működési engedélyének megvonásába, csak négy (a piarista, a bencés, a ferences és a szegény iskolanővérek) rend működhetett tovább korlátozott létszámban. Az intézkedés nemcsak az egyházat érintette, hanem sértette a vallásszabadsághoz való állampolgári jogot is, hiszen eszerint egy hívő állampolgárnak lehetőséget kell adni arra, hogy élhessen a másokat nem sértő jogá-

Összeállította: Völgyesi
Mátyás. ÁEH kiadása,
Bp., 1974.

A megállapodás után

val, és mondjuk szerzetes lehessen. A szerzetesi életforma állampolgári jogból állami adománnyá vált.

Immár öt évtizede vita tárgya, hogy a megegyezés aláírása és ezzel lényegében a kommunista rendszer elismerése helyes és szükséges volt-e? Mellette szól, hogy a püspökök nem akarták mártíromságba vinni a szerzetesek és a világi keresztények tízezreit. Ellene szól, hogy az egyháznak morális, prófétai kötelessége van minden politikai hatalommal szemben, s hogy a megállapodás nem garantálta az egyházüldözés lecsendesedését.

Tény, hogy ettől kezdve a katolikus egyházat is állami felügyelet alá helyezték, s ennek országos szerve az 1951 májusában létrehozott az Állami Egyházügyi Hivatal (ÁEH) lett. (Az ÁEH létrehozásáról ugyanazon a napon döntött az MDP Titkársága, amikor kidolgozták Grösz József kalocsai érsek és több társa leartóztatását és perének menetét.)

Az állam egyházpolitikájának végrehajtására, az egyházak teljes adminisztratív ellenőrzésére létrehozott Állami Egyházügyi Hivatalról szóló 1951. évi 1. sz. törvényt az országgyűlés május 18-án fogadta el, s másnap már hatályba is lépett. 1990-ig bezárólag ez volt az utolsó törvényi szintű jogszabály, ami az egyházakra vonatkozott. Ezt követően már csak törvényerejű rendeletek, illetve ÁEH-rendeletek születtek.

Az egyházpolitika elvi, politikai kérdéseiben a pártközpont döntött, a kivitelezés formálisan az ÁEH-ra tartozott, de „keményebb” eszköze a politikai rendőrség volt. A megegyezést követően internálták négy egyházmegye püspökét, és börtönbe zárták a megegyezést aláíró Grösz József kalocsai érseket.

Az ő pere már nem az egyház tárgyalóasztalhoz ültetését szolgálta, hanem „a munkára fogást”. Az állam nem volt elégedett az egyház néma főhajtásával — szolgálatot kívánt: az egyházak ne csak elszenvedjék, hanem támogassák is a szocializmus építését. A megfélemlített főpapok — immár Czapik Gyula egri érsek vezetésével — 1951. július 21-én felesküdték az alkotmányra.

Az ÁEH tisztviselőit behelyezték a püspöki aulákba, akik aztán ellenőrizték a levelezést és az egyházmegyei központok munkáját; kierőszakolták, hogy a nagyobb plébániákra a katolikus békepapi mozgalom tagjait nevezzék ki, a nyakaskodó papokat pedig egyszerűen letartóztatták.

Mindezek dacára ez az üldözött és megnyomorított egyház változatlanul az ellenzéki intézménye volt. A betiltott szerzetesrendek egyike-másika illegálitásban tovább működött, sőt titokban új közösségek is alakultak. A vallási élet új közösségi formájaként megjelentek — és az állandó rendőri és bírósági üldöztetés ellenére a kommunista kor egész időszakában fennmaradtak — a kisközösségek és bázisközösségek. A vallásgyakorlás maradt a nonkonformista magatartás egyetlen nyilvánosan is lehetséges kifejezési formája.

Az a tény, hogy az egyház gondolkodásmódja, szervezete és tagsága nem volt maradéktalanul beolvasztható a totális rendszerbe, a hatalom számára irritáló és permanens kihívást jelentett. Az egyház pusztá léte csökkentette a politikai berendezkedés stabilitását, és megkérdőjelezte annak legitimitását. Az egyháznak viszont, részben a kommunizmus vallás- és egyházüldöző politikája miatt, részben a hatalommal nem azonosuló emberek elvárása miatt, vállalnia kellett az ellenzéki szerepet. A totális rendszer és az egyház ellentéte olyan elemi volt, hogy az inkább erősítette, semmint gyengítette az egyház egységét.

Voltak ugyan kivételt jelentő szigetek — mint az említett békepaptság —, de összességében ezen időszakot a püspökök, papok és hívek egysége és sorsközösség-vállalása jellemzi.

Az „olvadás” évei: 1953-1956

A kormánynak a vidéki lakosság megnyugtatósa, a termelőmunka serkentése, a megnövelt beszolgáltatási terhek teljesítése, a termelőszövetkezetek népszerűsítése érdekében — nyilvánosan soha ki nem mondva — nagy szüksége volt az egyház segítségére (is). E feladatra az 1951 óta szervezett békepaptság elégtelennek és hiteltelennek bizonyult.

Az 1953. júniusi párthatározat, majd az új miniszterelnök, Nagy Imre kormányprogramja (nem gyökeres, de) fordulatot hozott az egyházpolitikában is. 1953. október végén a püspöki kar megbízottai — Czapik érsekkel az élen — hivatalos látogatást tettek Nagy Imre miniszterelnöknél, amelynek eredményeként több, főként anyagi engedményt kaptak.

Letartóztatásokkal, házkutatásokkal, retorziókkal vagy az ÁEH-ba való fenyegető felrendelésekkel nem lehetett a kívánt eredményt elérni. A durva eszközök mellett lassan és szinte észrevétlenül, de megjelentek a finomabb egyházpolitika eszközei is, ami abból a felismerésből fakadt, hogy a nyílt egyházüldözés rezignáción kívül ellenállást is eredményez. A változásoknak köszönhetően 1955 nyarán Mindszenty József életfogytiglani fegyházbüntetését, majd Grösz József kalocsai érsek börtönbüntetését felfüggesztették, mindketten házi őrizetbe kerültek.

Bár 1955-ben politikai visszarendeződés történt, 1956 tavaszán a bel- és külpolitikai helyzet már lehetetlenné tette, hogy a kommunista vezetés továbbra is a „kemény kéz” politikáját kövesse. Az Egyházak Világtanácsának Központi Bizottsága és a Lutheránus Világszövetség közbenjárásának eredményeként 1956. október 5-én a MNK Legfelsőbb Bírósága felmentette az 1948-ban törvénytelenül elítélt Ordass Lajos evangélikus püspököt. Ezt követően, október 8-án a Magyar Evangélikus Egyház Egyetemes Törvényszéke hatályon kívül helyezte és törvénysértőnek nyilvánította az egyház különbíráóságának 1950. április 1-jei ítéletét, amellyel Or-

²²Evangélikus Országos

Levéltár —

Ordass-dosszié;

Szabad Nép, 1956.

október 11.

²³Salacz Gábor:

A magyar katolikus

egyház tizenhét

esztendeje (1948-1964).

Görres Gesellschaft,

München, 1988. 139.;

Szántó Konrád: *Az*

1956-os forradalom és

a katolikus egyház.

Szent Maximilian Lap-

és Könyvkiadó, Miskolc,

é. n. 15.

²⁴A Szív, 1956.

november 1.

dasst elmozdították püspöki hivatalából. A határozat Ordass minden joghátrány alól mentesítette, kimondta teljes rehabilitációját.²²

Proletárdiktatúrában elítélt püspök rehabilitálása példa nélküli, igazi szenzáció volt. A katolikus püspökök is felbátorodtak: 1956. október 17-i püspökkari értekezletükön általános rehabilitációt és a törvénytelenségek felszámolását követelték.²³ A forradalom előkészítésében és megszervezésében az egyháznak semmilyen szerepe nem volt. A gomba módra szaporodó nemzeti és egyéb bizottságokban csak elvétve akadt papi személy. Kétségtelen azonban, hogy az egyházak a néppel együtt örültek a változásoknak. Az újra megjelenő *A Szív* című katolikus lap cikke lelkesedve állapította meg: „A nagyszerű forradalom lerázta az Egyház kezéről a bilincseket.”²⁴ A papokat, apácákat és a világiakat tömegével szabadították ki börtöneikből. A püspöki irodákból eltűntek a Rákosi-rendszer egyházpolitikájának gyűlölt és megvetett kreatúrái, az egyházügyi megbízottak és a társutas békepapok. A protestáns egyházak 1948-1949-ben „megválasztott” vezetői sorra lemondtak. A forradalom néhány napja alatt lényegében összedőlt az egyházak pórázon tartásának azon struktúrája, amit az Állami Egyházügyi Hivatal öt év fáradságos munkájával kiépített.

Mindszenty József bíboros, esztergomi érsek október 30-án kiszabadult ki házi őrizetéből. Személyéhez felfokozott reményeket fűzött a legtöbb magánember és politikus. A kommunizmussal való szembenállás jelképévé és a szabadságharc győzelmévé magasztosult alakja biztatást adhatott bizonyos restaurációs törekvéseknek, de tegyük gyorsan hozzá: ezeknek csak külső segítség esetén lett volna esélyük. Ám a forradalmat szovjet tankok tipor-ták el, a bíboros az amerikai követségen talált menedéket.

A „békés egymás mellett élés” kezdete

Nem kis mértékben 1956 traumája nyomán nyilvánvalóvá vált, hogy a vallást és az egyházakat nem lehet erőszakkal megsemmisíteni. Az állam jobbnak látta, ha kialakítja az egyházzal való együttélés formáit, miközben a lényeg ugyanaz maradt: a vallás és annak szervezeti kereteinek, az egyházak elsorvasztásának stratégiai célja.

A Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány az 1956. október 23-i állapotot tekintette status quo-nak. A visszarendeződés érdekében négy megoldandó feladat állt a kormány előtt:

Első lépés: megbízható személyekkel feltölteni nemcsak a központi, hanem a kevésbé fontos egyházi állásokat is. 1957-ben kibocsátották az egyházi állások betöltését szabályozó 22. sz. törvényerejű rendeletet, amellyel az állam minimálisra csökkentette a püspökök belső kormányzati jogát: minden papi (kivéve kisebb vidéki plébánosi és kápláni posztot), minden teológiai professzori és minden egyházi középiskola igazgatói állás betöltése, vagy át-

helyezés illetve leváltás állami hozzájárulástól függött. Önmagában az állami hozzájárulás még nem jelenti azt, hogy a kinevezettek ab ovo az államnak elkötelezettek voltak. Ám bizonyos, hogy mire valakiből püspök lehetett, megbízhatóságát négyszer-ötször vették nagyító alá az Állami Egyházügyi Hivatal illetékesei. Végül is kiépült egy erősen kontraszelektált hierarchia. Az 1970-es években kinevezett új püspökök egy olyan új lelkesi generációhoz tartoztak, amelynek nem volt lehetősége korábban vezetői képességeit kifejleszteni és tapasztalatokat szerezni.

Második lépés: „az ellenforradalom támogatásával hatalomra jutott egyházi vezetők és csoportok gyors félreállítása...” A félreállítás fokozatai: elszigetelés, lemondatás, leváltás, internálás, börtönbüntetés, ritkán „véletlen” balesetek. Az 1956. október-novemberi lemondásokat — mivel azok az események kényszere alatt születtek — az Elnöki Tanács érvénytelennek nyilvánította. Személyi vonatkozásban legelőbb a reformátusoknál, 1958-ra az evangélikusoknál, s legkésőbb, mondhatni csak 1977-re a katolikusoknál is „helyreállt a rend”.

Harmadik lépés: az erősen kompromittálódott papi békemozgalom reformja. Már 1957 áprilisában megalakult az Országos Béketanács Református Bizottsága, május 24-én Katolikus Békebizottsága, s túl ezen az Opus Pacis, amelynek keretében maga a katolikus püspöki kar szervezte a békemunkát.

Negyedik lépés: A közvetlen politikai érdekeket nem sértő engedményekkel néhány egyházi igény kielégítése. Mint például hittankönyvek, imakönyvek, lapok megjelentetésének könnyítése, törvénytelenül kisajátított egyházi épületek visszaadása, rádiós vallásos félórák kiterjesztése a katolikus egyházra, a hittanbeíratás szigorú feltételeinek enyhítése stb.

E négy lépésből álló intézkedéscsomagot annak hangsúlyozásával fogadta el a kommunista párt intéző bizottsága, hogy fokozatosságot kell megállapítani, s az egyes egyházak között differenciálni kell: „A katolikus egyházat, mint az egyházi reakció magyarországi fő képviselőjét elszigeteljük a hozzánk lojálisabb egyházaktól.”²⁵

Kádáréknak 1958-ra sikerült restaurálniuk a Rákosi-korszak egyházpolitikájának főbb elemeit, de ami lényeges, hogy ezt nem kizárólag adminisztratív módszerekkel tették. A kormány nemzetközi elismertetése, a labilis belpolitikai helyzet, az új gazdaságpolitikai tervek megvalósítása érdekében a korábbi nyíltan likvidáló szándékú egyházüldözést felváltotta a „nemzeti egységet” előtérbe helyező népfrontpolitika.

A Magyar Szocialista Párt Központi Bizottságának 1958. július 22-i határozata szentesítette az új típusú szövetségi politikát, elismerte, hogy „a szocializmus építésének korszakában az egyházak még hosszú ideig fennmaradnak, ezért megsemmisítve a kleriká-

²⁵MOL XIX-A-21-d (ÁEH
TÜK-iratok.)
Párthatározatok
1957-1987.

lis reakció ellenforradalmi kísérleteit, az egyházakkal pozitív együttműködésre törekszünk”.

Az egyházpolitika nyílt vallás- és egyházüldöző szakasza 1956-1958 táján tehát lezárult. Az egyházpolitika mérlegének egyik serpenyőjében a marxizmus-leninizmus azon tétele állt, miszerint az egyházat és a vallást ki kell gyomlálni, a másikban pedig az a körülmény, hogy az egyházak léteznek, s hogy jelentősen nagy számú ember vallja magát vallásosnak. Amikor felerősödtek a párton belüli dogmatikus, szektás nézetek, erősödtek az egyházakkal szembeni megszorítások és adminisztratív intézkedések. Ezt jelzi például az 1960. június 21-én elfogadott újabb párthatározat, amely a belső reakció elleni harc fő irányát — a nemzeti kommunista és horthysta szervezetek mellett — a katolikus klerikális erőkhöz jelölte meg. A határozat végrehajtásaként 1960 őszén és 1961 elején nagyszabású rendőrségi akcióra került sor, amelynek során mintegy 300 egyházi személyt vettek őrizetbe. A bebörtönzött papokat elítélő püspökkari körlevél előbb jelent meg, mint a sokéves börtönbüntetések kiszabó bírósági ítélet...

A „közmegegyezésnek” is nevezett politikai gyakorlat alapja a társadalom politikai közömbösítése volt. Ezen belül — az esetenkénti túlkapások ellenére is — az egyházpolitika a pragmatizmus felé haladt. A „klasszikus” Kádár-korszakot már egyértelműen az jellemzi, hogy amíg az egyház létezik, fel kell használni. A hatalom kimondottan támaszkodni igyekezett az egyházakra, miközben minimális mozgásteret adott nekik.

Az egyházaknak nem volt egyszerű és könnyű döntés megválasztani a követendő utat. A válaszok bizonytalanságra, megosztásra és vitákra adnak lehetőséget. Számos hívő gondolta úgy, hogy a végsőig menő harc az egyetlen következetes és értelmes magatartás a kommunizmussal szemben; míg mások úgy találták, hogy jobb és ésszerűbb további ellenállás nélkül elfogadni a helyzetet.

Tény, hogy 1956-1958 után fokozatosan összezsugorodott az egyházak ellenzéki szerepe, olvadt a szocializmussal szembeni nyílt ellenállás. Idővel az állam, illetve a pártvezetés oly tökélyre fejlesztette a népfrontpolitikát, hogy az egyházak nemcsak eltűntek, hanem kifejezetten kiálltak a rendszer gazdasági, majd később — az 1970-es évekre — politikai céljainak támogatása mellett. A csekély engedményekért cserébe az egyházak segíthettek az öregek, fogyatékosok, szenvedélybetegek gyógyításában. Külpolitikai téren az egyházak bekapcsolódtak a békemunkába, különösen fontos szerep hárult a Keresztyén Békekonferenciára, amely határozottan javította a szovjet tömb külpolitikai optikáját. Végeredményben igazolták, hogy szocialista társadalomban is boldogulhatnak az egyházak és a vallásos emberek.

MÉSZÁROS ISTVÁN

Szerzetesség Magyarországon

1945-1950

Született 1927-ben, ny. egyetemi docens, az MTA doktora. 1968-1988 között az ELTE BTK Neveléstudományi Tanszékén neveléstörténetet tanított. Kutatási területe: magyar művelődéstörténet; 1950 utáni magyar katolikus egyháztörténet. Az 1999-i frankfurti könyvkiállításra jelentek meg következő kötetei: *Die Geschichte des tausendjährigen ungarischen Schulwesens; The Thousand-year History of Schools in Hungary.*

¹Szabad Nép,
1950. június 6.

„... A klerikális reakció tömegagitációjának legfontosabb szervezetei a különféle férfi és női szerzetesrendek. Magyarországon 23 férfi szerzetesrend van 2582 taggal és 40 apácarend 8956 taggal; összesen tehát 63 rend 11 538 taggal. Ezek a szerzetesrendek a régi rendszerben hatalmas földbirtokokkal rendelkeztek, a feudális nagybirtokos osztályhoz tartoztak. Földbirtokaikat a népi demokrácia a dolgozó parasztság között osztotta fel, de rendházaikat, zárdáikat, kolostoraikat meghagyta... Felmerül a kérdés: fenntartható-e ez a helyzet a népi demokráciában?”

A hazai kommunista párt egyik legfőbb vezetője, Révai József tette fel ezt a kérdést a legmagasabb pártszerv, a Központi Vezetőség 1950. június 1-jei ülésén mondott beszédében.¹

A teljes politikai hatalom megszerzésére készülő baloldali erők a kommunista párt vezetése alatt már a háború utáni években megindították előbb leplezett, majd egyre nyíltabb vallás- és egyházellenes támadásaikat. Kifelé ugyan a vallásszabadságot hirdették, de céljuk a hazai proletárdiktatúra felépítése volt a Szovjetunió példája nyomán. S e társadalmi formációban csupán megtűrt helyet szántak a katolikus egyháznak. Legalábbis addig, amíg az — reményeik szerint — meg nem szűnik. (Ugyanígy vélekedtek a többi történelmi egyházról is.)

A baloldali pártszervezetek s nyomukban a baloldali sajtó munkatársai — központi irányítású stratégia keretében — 1945 ősztől a férfi és női szerzetesi iskolák tanárainak tevékenységében igyekeztek felfedezni minél több úgynevezett reakciós megnyilvánulást: beletartoztak a „nem megfelelő” társadalmi-politikai nézetek, a magyar nemzeti érzéssel, történelemmel, a második világháború tényével és céljaival, a hazai és az európai jövő alakulásával s más hasonlókkal kapcsolatos, iskolai óra alatti vagy szabad időben tett kijelentések, vélemények.

Számos szerzetesi gimnázium, polgári és elemi iskola, tanító- és óvónőképző paptanárát, szerzetesnővérét vádolták meg, szerkesztették ki helyi és országos újságokban, rádióban ilyen hamis vádakkal, rágalmakkal; széles körben rontani kívánva tekintélyüket, pedagógiai hitelüket az ifjúság és a szülők körében. Korán elkezdődött azoknak a cikkeknek a közlése is, amelyek a szerzetesi iskolák belső világát, az ott tanító szerzetesnővérek, paptanárok munkáját

egészeben-általában idejétmúltak, elavultak, tudományellenesnek, szabadságellenesnek, demokráciaellenesnek híresztelték.

De embertelenebb eszközökhöz is folyamodtak. A paptanárok mindegyik szerzetesi fiúiskolában igyekeztek a tanórán kívül is foglalkozni tanulóikkal, különféle formákban (beszélgetés, játék, kirándulás stb.). Ezek során szó eshetett aktuális eseményekről, esetleges jövőbeli perspektívákról is, a vallási-hitbeli témákkal kapcsolatban, vagy azoktól függetlenül. Számos esetben kreált belőlük összeesküvést a politikai hatóság; nem egyszer úgy, hogy a rendőrség helyezett el fegyvert, löszert az iskolaépület valamelyik zugában. Ugyanez megtörtént plébániát-egyházközségeket vezető szerzetesrendek helyi katolikus ifjúsági szervezeteiben is. Ilyen esetekben diákok is kerültek — a szerzetesek, apácák mellett — a rendőrségre, bíróságra gyanúsítottként, tanúként, vádlottként.

Történt joggal elítélhető diákbüntény is, de függetlenül a szerzetes-pedagógusoktól. Mégis: a teljesen vétlen szerzeteseket is bevonták ezekbe az ügyekbe, meghurcolva s igen súlyos büntetésben részesítve őket.

* * *

Szerzeteseink a háború utáni években is igyekeztek hivatásukból eredő feladataikat elvégezni a lekipásztorkodásban, a különféle iskolákban, kórházakban, szociális intézményekben. Nem zavarta munkájukat az sem, hogy anyagilag igen nehéz helyzetben voltak: az 1945 tavaszán végrehajtott földbirtokreform anyagi alapjaiktól fosztotta meg a kolostorokat. Iskoláik továbbra is megkapták — a háború előtt is nekik járó — állami pénzügyi támogatást („államsegélyt”), de most már a szülők nagyobb anyagi áldozatvállalása is szükségessé vált.

Teleki Géza, majd Keresztúry Dezső kultuszminisztersége idején „felülről” a szerzetesi intézmények minden korábbi erkölcsi és anyagi támogatást megkaptak. 1946. június 2-án ünnepelték az angol-kisasszonyok szerzetesnővérei az általuk vezetett budapesti Polgáriskolai Tanárképző Főiskola félévszázados jubileumát. Részt vett az ünnepélyen Keresztúry miniszter is, s beszédében elismeréssel szólt a katolikus — köztük a szerzetesi — iskolákról. Jól tudja — mondta —, hogy mindegyik hazai katolikus iskola, „mint eddig is megtette, ezután is elvégzi nagy feladatát, hogy a nagy eszményeket, az igaznak, jónak, szépnek, a műveltségnek és hitnek nagy eszményeit tanításával és példájával terjeszti. Erre kéri Isten áldását”.²

²Magyar Kurír,
1946. június 2.

E „felülről” jövő segítséggel párhuzamosan „alul”, helyileg egyre erősödött a pap- és szerzetesellenes propaganda a lakosság körében. Ortutay Gyula 1947. március 14-én kezdődő kultuszminiszterségétől kezdve azután az egyházi iskolák minisztériumi ügyintézése is egyre akadályozottabbá vált.

A helyzet rosszabbodását érzékelve a jezsuiták hazai vezetősége a rendi növendékek nevelését nem látta itthon biztosítotttnak, ezért 1947 és 1948 folyamán 25 növendék — 16 atya kíséretében — nyugat-európai országokban folytatta rendi életét; 1949-ben további 44 növendék és 8 atya követte őket.

Már korábban elkezdődtek a katonai céllal indokolt rendház-lefoglalások. A jezsuiták hatalmas budai Manréza-házát 1948. május 19-én vették el, három napot adva a teljes kiürítésre.

1848-1949

³A magyarországi latin-
és görögszertartású
egyházmegyei és
szerzetes római
katolikus papság és női
szerzetesrendek
névtára, iskolák,
közjóléti és hitbuzgalmi
egyesületek
feltüntetésével.
Bp., 1948.

Az 1945-1948 közötti évek hazai szerzetesrendjeire, rendházaira és tagjaira vonatkozóan is pontos eligazítást ad az Actio Catholica által összeállított és 1948-ban kiadott magyar katolikus egyházi névtár.³ (Az idézett Révai-beszéd adatai nem pontosan egyeznek az ebben közöltekkel.) E hivatalos egyházi statisztika szerint ezekben az években 23 férfi szerzetesrend és 44 női szerzetesrend működött hazánkban.

A férfi szerzetesrendekben összesen 2429 rendtag élt, 157 rendházban. Közülük 1521 a felszentelt pap, 908 a novícius, tanuló vagy munkástestvér. Összesen 106 plébániát vezettek, 74 iskolában tanítottak. A legnépesebb férfi szerzetesrendek a következők voltak: bencések (272 pap-rendtag, 12 rendház, 17 iskola, 30 plébánia), piaristák (215 pap-rendtag, 13 rendház, 11 iskola), ciszterciek (176 pap-rendtag, 9 rendház, 14 iskola, 22 plébánia), minoriták (145 pap-rendtag, 26 rendház, 2 iskola, 17 plébánia), jezsuiták (144 pap-rendtag, 10 rendház, 3 iskola), ferencesek (119 pap-rendtag, 16 rendház, 3 iskola, 7 plébánia), premontreiek (112 pap-rendtag, 8 rendház, 11 iskola, 5 plébánia).

A hazai női szerzetesrendekben ekkor összesen 9036 nővér élt, 580 rendházban. Tanítottak 328 iskolában, vezettek 127 óvodát; 80 kórházban és 173 szociális intézményben tevékenykedtek. Legnépesebb közösségeik: szentvincés irgalmas nővérek (1470 rendtag, 91 rendház, 52 iskola, 13 óvoda, 24 kórház, 18 szociális intézmény), kalocsai szegény iskolanővérek (1331 rendtag, 43 rendház, 45 iskola, 21 óvoda, 11 szociális intézmény), Isteni Megváltó Leányai (1078 rendtag, 78 rendház, 49 iskola, 36 óvoda, 17 kórház, 2 szociális intézmény), szatmári irgalmas nővérek (561 rendtag, 32 rendház, 26 iskola, 14 óvoda, 12 szociális intézmény), angolkisasszonyok (455 rendtag, 7 rendház, 22 iskola), Miasszonyunkról nevezett szegény iskolanővérek (416 rendtag, 23 rendház, 30 iskola, 3 óvoda, 4 szociális intézmény), ferences apácák (300 rendtag, 13 rendház, 13 kórház). Nyolc apácaközösségnek 200-300 között, hat rendnek 100-200 közötti tagja volt; a többiekben a létszám 100 alatt mozgott.

Ezekben az években tehát 11 465 férfi és női szerzetes élt hivatásának Magyarországon, 737 rendházban.

* * *

A baloldali politikai erők 1948 tavaszán indították meg döntő rohamukat az egyházi — köztük a szerzetesi — iskolák ellen. A minisz-

ter 1948. május 15-én mint befejezett tényt közölte a nyilvánosság előtt, hogy az országgyűlés az egyházi iskolákat államosítani fogja. A bejelentés országos elutasítást váltott ki, de a kommunista párt által irányított propagandaszervezet az egész országot elárasztotta népnevelőivel. Az egyházi iskolák elleni pergőtűz szünet nélkül folyt a sajtóban, rádióban; tömeggyűléseken zajlott az agitálás (egyben megfélemlítés); a szerzetesi gimnáziumok múltjának, még inkább jelenének ócsárlása, a szerzetesek, apácák becsnévelése, iskoláik reakciós voltának bizonygatása. Ezek mellett az egyik legfőbb vád: a szerzetesek sohasem foglalkoztak a néppel, hanem csak az úri rétegek gyermekeivel. De a katolikus szülők is hallatták hangjukat: gyűléseik sokaságáról küldték tiltakozó távirataikat a miniszternek iskoláik védelmében, mindenfajta iskolaállamosítást, iskolaelvételt ellenezve.

A püspöki kar előtt — egybehangzóan a rendfőnökök szándékával — alternatíva állt 1948 májusában: ellenkezés nélkül elfogadja, mintegy önként felajánlja eddig jogosan-törvényesen birtokolt oktatási-nevelési intézményeit; vagy pedig deklarálja, hogy nem kívánja azok államosítását, elvételét; ezt az államhatalom erőszakos cselekményének tekinti.

A püspökök és rendfőnökök a második utat választották.

Rákosiék többször is próbálkoztak megkörnyékezni egyes rendfőnököket, hogy a többi egyházi vezetővel szemben más utat kövessenek, de ezek nem jártak eredménnyel. Az Új Ember június 13-i számában Sík Sándor piarista rendfőnök nyilatkozatot közölt: „A magyar piaristák egy szívvel-lélekkel állnak a magyar katolikus egyház Isten-rendelte vezetői: prímása és püspökei mögött és a legteljesebb testvéri szolidaritással valamennyi magyar férfi és női tanítórind mellett...”.

Június 15-én a püspöki kar ülésén Hamvas Endre csanádi püspök beszámolt római útjáról. „Az iskolaügyi magatartásunkat helyeslik a Vatikánban — mondta többek között. S a téma megbeszélésének záradéka a jegyzőkönyvben: A Szentatya helyesli a magyar püspöki kar álláspontját: elvi dolgokban nem lehet engedni. Helyeslőleg tudomásul vétetik.”⁴

Június 16-án az országgyűlés megszavazta az 1948. évi 33. törvényt az iskolák államosításáról. E napon a parlamentben hatályos jogszabály született az egyházi iskolák korábbi fenntartóitól való erőszakos elvételéről. Indoklása azonban ingatag, érvelése hamis, félrevezető volt. Az egyházi iskolák államosítását nem pedagógiai-tanügyi célok indokolták, hanem konkrét kommunista hatalmi-pártpolitikai indítékok — ez akkor is nyilvánvaló volt mindenki előtt. Hamisan érveltek a katolikus iskolarendszer korszerűsítésének követelményével is: valóban korszerűsítésre szorult a katolikus népiskolák háború előtti hálózata; de minden tekintetben modernek voltak a szerzetesi általános és közép-

⁴Beke Margit (szerk.):

A magyar katolikus

püspökkari

tanácskozások története

és jegyzőkönyvei

1945-1948. között.

Köln-Budapest,

1996. 359-360.

iskolák, s a szerzetesek által vezetett tanító-, tanítónő- és óvónő-képző intézetek.

* * *

⁵Szántó Konrád:
*A katolikus egyház
története. III.*
Bp. 1987. 1143.

Június 7-i ülésén a püspöki kar a bekövetkező új helyzetről tárgyalt, s határozatukat június 12-i keltezéssel küldték szét a katolikus iskolák vezetőinek. Ebben elrendelték: „Egyházmegyei pap, szerzetes és szerzetesnő az esetleg most államosításra kerülő iskolákban igazgató, tanári, tanítói állást nem vállalhat. Ez a rendelkezés a hitoktatókra természetesen nem vonatkozik”.⁵

Bölcs előrelátásról tett tanúságot e határozatával a püspöki kar. Egy év elteltével, 1949 szeptemberétől ugyanis — az új tantervek, új tankönyvek alapján — már az ateizmus-materializmus alapján volt kötelező az oktatás az összes hazai iskolában; a összes pedagógus kötelességévé ezt tették s ezt kérték tőlük számon. Ugyanebben az évben megindult a pedagógusok „világnézeti átképzése”, ez aiól nyilván a szerzetes-pedagógusok sem lettek volna kivételek. S ugyancsak 1949 szeptemberében kezdődött el a vallásos világi pedagógusok figyelése, denuncálása, áthelyezése, fegyelmi tárgyalásokra rendelése. Mi várt volna vajon egy szerzetesre, szerzetesnővérre, ha a vallásos világi pedagógus is titkolni kényszerült vallásos meggyőződését? Vajon hogyan érezték volna magukat a szerzetestanárok, kedvesnővérek a kommunista igazgatás alatt álló iskolákban, amelyeket a proletárdiktatúra közoktatáspolitikája kegyetlen eszközökkel a materializmus-ateizmus legfőbb műhelyévé kívánt alakítani?

⁶A jegyzőkönyv a
Pannonhalmi Bencés
Gimnázium irattárában;
jelzet nélküli anyag.

Hogyan érezték volna magukat például azon a bemutató órán, melyet 1949. november 18-án tartottak a Pannonhalmi Állami Gimnázium II. osztályában?⁶ (Két tanéven át állami gimnázium volt az itteni bencés gimnázium, kommunista igazgatóval, civil tanárokkal.) A téma a *Csongor és Tünde* volt, illetve „a mű magyarázatán keresztül bemutatni a marxista irodalomelmélet módszerét”. Az óra után a tanár „önbírálata”, majd a másik magyar szakos tanár értékelése következett. Eszerint a bemutató tanár „a marxista ideológiában igen kiképzett elme” — olvasható a jegyzőkönyvben. „Előadásában a *Csongor és Tünde* társadalmi beágyazottságának teljes megmagyarázására törekedett, a marxista ideológiát fényes dialektikával alkalmazta a *Csongor és Tünde* viszonylatában, élesen kidomborítva, hogy a polgári filozófiák értelmezni alaposan sosem tudták azt (még Babits sem, az ő irodalmi szemléletének éppen úgy megvannak a sajátos társadalomtörténeti okai, mint Vörösmarty változásainak).” Az óra eredménye: „A tanulók mélyen rádöbbenek arra és teljes mértékben átlátták, mennyire hamis volt az elmúlt évtizedek uralkodó irodalomtörténeti szemlélete...”. 1949 májusában-júniusában nyolc tanuló érettségizett. Az érettségi elnöknek ez volt a véleménye róluk: „Az ifjúságot itt a népi demokrácia, a szocializmus építésére nevelték, Rákosi, Sztálin és a Szovjetunió szeretetére nevel-

ték”. Vajon ebben hogyan vettek volna részt nyugodt lelkiismerettel a korábban itt tanító bencés tanárok?

A kórházakban és szociális intézményekben dolgozó szerzetesnővérek sokaságának „államosítása” a legnagyobb csendben ment végbe. Az összes szerzetes több mint fele, a szerzetesnővérek legnagyobb hányada ezen a területen dolgozott. Az egyházi iskolák megszüntetését azzal indokolta a hatalom, hogy létre akarta hozni az egységes szocialista iskolarendszert, egységes materialista-ateista tananyaggal. Az egészségügyi és szociális területen tevékenykedő kedvesnővérek munkájára ezután azért nem tartottak igényt, mert a szociális- és egészségügy ellátását a szocialista állam feladatának deklarálták, amely nem szorul az egyház közreműködésére.

S ennek az „államosítás”-nak a megoldása jóval egyszerűbb volt. Az apácák, illetve hazai rendfőnökségeik — a háború előtt is — egy-egy állami, illetve önkormányzati kórházzal, szociális intézménnyel álltak szerződéses viszonyban, s ennek alapján gondoskodtak megfelelő számú és felkészültségű szerzetesnővér rendelkezésre bocsátásáról. E világi „munkáltató” intézmények 1949 folyamán, majd 1950 tavaszán egyszerűen felbontották e szerződéseket, miután világi személyzetet állítottak az apácák helyébe, súlyos zavarokat okozva az átmenet idejére és még hosszú időre a kórházak és szociális intézmények életében.

Sem a püspöki kar, sem a rendi előjárók nem tiltották meg a nővéreknek, hogy a szerződések felbontása után korábbi munkahelyükön vagy máshol hasonló munkakörökben tovább dolgozzanak. Alkalmazásuktól azonban az intézmények vezetői mindenütt elzárkóztak: miniszteri rendelkezésre ugyanis csakis azokat foglalkoztathattak, akik kiléptek rendjükből. Ilyen viszont csak kevés akadt.

Az idézett 1948-i névtár szerint összesen 69 kórházban és 173 szociális intézményben dolgoztak ekkor apácák. A legtöbb apácát e munkaterületekre küldő rendek: vincés irgalmas nővérek (24 kórház, 18 szociális intézmény), Isteni Megváltó Leányai (17 kórház, 2 szociális intézmény), Jézus Szíve Népleányai (14 szociális intézmény), kalocsai szegény iskolanővérek (11 szociális intézmény), Miasszonyunkról nevezett szegény iskolanővérek (12 szociális intézmény), szegénygondozó nővérek (30 szociális intézmény), Szociális Missziótársulat (20 szociális intézmény), Szociális Testvérek Társasága (22 szociális intézmény), ferences nővérek (13 kórház). Rajtuk kívül még 12 női szerzetesrend küldött nővéreket e területek szolgálatára.

Iskoláik államosításával, az egészségügyi és szociális munkaterületekről való kizárásukkal a hatalom óriási csapást mért a szerzetes-

rendekre: megszokott évszázados tevékenységük után valami újra és másra kellett átállniuk. Ennek az új és más tevékenységi körnek a megtalálása — a folytatódó, erősödő egyházellenes támadások kereszttüzében — nem ment könnyen. A korábban iskolákban tanító férfi szerzetesek, mint felszentelt papok számára a lelkipásztori munka nyújtott lehetőséget; rendi előjáróik s az egyházmegyes főpásztorok igyekeztek mind a férfi, mind a női szerzeteseknek a hitoktatás, az ifjúságpasztoráció, valamint az egyházközségi szociális-karitatív munka területein tevékenységi lehetőségeket teremteni. A szerzetesi hivatás gyakorlati megvalósulásának új tartalmát, új távlatait keresték ekkor szerzetesek, akik az ifjúság katolikus nevelésének, valamint a különféle okok miatt rászorulóknak segítségének elhivatottjai, elkötelezettjei maradtak az új körülmények között is.

A szerzetesek mindenütt korábbi rendházaikban laktak továbbra is, legtöbb esetben volt iskolájuk közvetlen szomszédságában. Az előző időszakban használt átvezető ajtókat azonban az új iskolafenntartók mindenütt elfalaztatták. Ebben a helyzetben talán még jobban irritálta a szerzetesek léte a hatalom országos és helyi képviselőit, s most még inkább igyekeztek minden lehetőséget megragadni arra, hogy különféle rágalmakkal rossz híreket keltsék, a közvéleményt ellenük hangolják.

Zalaegerszegen például a Notre Dame-nővérek államosított egykori katolikus tanítónőképzőjében 1948 őszén „államellenes diáksztrájk”-nak minősítettek egy tanulói „konceptciós” fegyelmi ügy nyomán támadt tömeges tanulói óramulasztást. A pártközpontból országos botrányt támasztottak az ártatlan ügyből. Ennek kapcsán a központi kommunista lap, a Szabad Nép 1948. november 6-i számában Varga Domokos írt nagyszabású „leleplező” cikket. Ebből valók e bekezdések:

„Idén nyár óta állami az iskola. De egybe van épülve az intézet és a zárd. És a zárdában 75 apáca lakik. Nagyobb »gondjuk« van az ifjúságra, mint valaha. Instruálják, zongorázni, kötni tanítják őket, vagy csak úgy barátságból beszélgetnek velük. De közben folyton hullatják lelkükbe a magvakat. Élesztik bennük az elégedetlenséget a demokratikus iskola ellen és kíváncsiak velük vissza a régire. Mikor még a mátérek voltak a minden...”

„Nem lehet egymagában, elszigetelten nézni a zalaegerszegi diáksztrájk ügyét. A Mindszenty-vezette klerikális reakció ország-szerte elkeseredett kísérletekkel akarja megtartani magának a szavára még hajló fiatalokat. Ebből erednek a titkos szervezkedések, az állami iskolákat gyalázó beszélgetések, a tanulás elleni törekvések, és ha elérkezettnek látják az időt: ebből lesznek a lázadások. Ezért nem állhat meg Zalaegerszegen a megtorlás egy tanárnő elküldésével és tíz diák kicsapásával. Nem csak egy tanárnőről és nem csak tíz diáklányról van szó. Lehetetlenné kell tenni végre

⁷Vö. Major Márta:
*Lecke a hatalom
 megszilárdításának
 módszertanából. Magyar
 Egyháztörténeti Vázlatok*
 1997. 3-4. sz. 157-191.

Zalaegerszegen, de minden más magyar iskolában a klerikális reakció aknamunkáját!”⁷

* * *

1948-ban, 1949-ben mintegy 11 ezer női és férfi szerzetes, szerte az országban, arra a jövőre igyekezett berendezkedni, hogy ezután nem iskolában, kórházban, szociális intézményben dolgozik, hanem a diktatúra által igen szűkre behatárolt tevékenységi területen: a közvetlen pasztorációban. Szerzeteseink világosan látták: a korábbi állapot visszaállítása lehetetlen; hosszú időre kell erre az új életre berendezkedniük. Arra azonban aligha gondoltak, hogy a politikai hatalom államosítási döntései nyomán szerzetesi életüknek ez az új lehetősége is hamarosan szertefoszlik.

1950 A magyar egyház széttzilálására törekvő párthatalom támadássorozatának nagy hadműveletei zajlottak le ezekben az években: a katolikus iskolák elvétele (1948 június), Mindszenty bíboros bebörtönzése (1949 február), a fakultatív hitoktatás bevezetése (1949 szeptember). 1950 folyamán került sor az újabb nagyszabású akcióra. Ezt hirdette meg Révai József idézett beszédével.

Fenntartható-e szerzetesek meglevő helyzete a „népi demokráciában”? — tette fel a kérdést. Válaszának lényege: az államhatalom a 11 ezer szerzetesre, mint ellenségre gyűlölettel tekint; ezért „meg kell oldani ezt a problémát”. Tevékenységüket így látta: „A reakciós papság és a szerzetesek rendszeres házi agitációt folytatnak. A legkülönbébb vallási mezben fellépő szervezeteket teremtik meg felnőttek és gyermekek számára: bibliaköröket, ministránsköröket, rózsafüzér-társaságokat, Szent Antal-láncokat (!), temetkezési egyesületeket. Ugyanakkor a szórakoztatás, a testedzés eszközeivel is csábítani próbálják a fiatalokat. Több száz ilyen kisebb-nagyobb »vallásos«, »hitbuzgalmi« egyesület van, régi és újak, amelyeknek a tevékenysége legnagyobb részt sem vallásos, sem hitbuzgalmi, hanem politikai tevékenység”.

⁸Szabad Nép
 1950. június 6.

„A szerzetesek és apácák százai és ezrei járják az országot és mint az imperialisták agitátorai, mint reakciós hírverők lépnek fel”.⁸

⁹Közölte Ólmosi Zoltán:
História 1991. 5-6. sz.
 23-26.

(Belső utasításaiban Révai József bizonyára ekkor is kifejezte azt a kíváncsiságot, amelyet később, 1951. április 24-i dátummal foglalt írásba, a Grösz-pert előkészítendő: „A pernek bizonyítania kell, hogy a szerzetesrendek és tagjaik mély erkölcsi mocsárban éltek”.⁹

¹⁰A Központi Vezetőség
 határozata a klerikális
 reakció elleni harcról.
 Bp. 1950.

1950. június 1-jén tette közzé a kommunista párt legfelső testülete „a klerikális reakció elleni harcról” szóló határozatát.¹⁰ Eszerint fokozni kell a vallás, főként a katolikus egyház elleni harcot, új stratégiát kell kidolgozni ennek részleteire vonatkozóan. Ebben is olvasható: „A klerikális reakció tömegagitációjának legfontosabb szervezetei a különféle férfi és női szerzetesrendek”.

Miért veszélyesek ezek? „A klerikális reakció a népi demokrácia országaiban, Magyarországon is, az amerikai imperializmus

kiszolgálójának, a Vatikánnak utasításait hajtja végre. A klerikális reakció az imperialisták ötödik hadoszlopának szerepét játssza Magyarországon. Az imperialista háborús uszítók klerikális ügynöksége, amely szorosan együttműködik az imperialisták jobboldali szociáldemokrata és titóista ügynökeivel, annál veszélyesebb, mert reakciós politikáját »vallásos« mezbe igyekszik bújtatni”. E mai olvasatában tragikomikus szöveg akkor halálosan komoly, súlyos vádat jelentett.

A Központi Vezetőség tehát úgy döntött: Magyarországon fel kell számolni a szerzetesrendeket. Kétségtelen, hogy a kommunista stratégiák 1950 nyarán mesteri módon tervezték meg és bonyolították le két, számukra igen fontos egyházpolitikai probléma számukra kedvező „megoldását”. Egyrészt a hazai szerzetesrendeket először eszközül használták fel arra, hogy a püspöki kartól kicsikarják a régóta várt megegyezés-szöveget; másrészt éppen e megegyezés árnyékában, e megegyezés garanciáit felhasználva megszüntették a szerzetesrendeket.

A kommunista vezetők felismerték a szerzetesrendek szervezeti felépítéséből származó lehetőséget: míg az egyházmegyes papságot csak alkalmanként és egyénenként ritkíthatják, a szerzetesrendek mint önálló közösségek teljes egészükben likvidálhatók, egyszerű jogszabállyal megszüntethetők, s ezáltal egyetlen tollvonással tízezernél több egyházi „aktivista” tevékenységét tehetik lehetetlenné a hívek körében.

De megelégték e cselekményük okos elleplezésének módját is. Néhány, 1948-ban elvett katolikus gimnáziumot visszaadnak, az ezekhez rendelt csekély számú szerzetes — államilag szigorúan ellenőrzött — tevékenységét engedélyezik. Ennek alapján mind a hazai, mind a külföldi közvélemény előtt joggal hangoztathatják: a szocializmust építő Magyarországon szabadon működhetnek a szerzetesek, nyitva állnak a katolikus iskolák kapui.

Megegyezett a kommunista államhatalom és a katolikus egyház — írták alá augusztus 30-án; szeptember 1-jén a kultuszminiszter közölte a püspöki karral a szerzetesrendek működési joga felfüggesztésének tényét; szeptember 7-én megjelent az erről szóló törvényerejű rendelet. Megegyeztek — ez tudatosult az ország közvéleményében, a hazai katolikusok millióinak körében, a külföldi érdeklődők fejében; semmit sem tudva az 1950 nyarán lezajlott tárgyalásokról, püspökök-rendfőnökök küzdelméről Rákosiékkal, szerzetesrendjeink megmaradásáért.¹¹

De a tényeket érzékelték: ezután a Magyarországon meghagyott nyolc rendház mintegy 250 szerzetese tovább élte szerzetesi életét; 11 ezer hazai szerzetes földönfutó lett.

¹¹ A tárgyalások jegyzőkönyvének szövege:

Az 1950-es egyezmény.

Szerk. Gergely Jenő. Bp.

1990. Mészáros István:

Széljegyzetek egy dokumentum-kötethez.

Távlatok

1991. 1. sz. 101-110.

A megállapodás előtt és után

BORÓVI JÓZSEF

1917-ben született Vácott. 1935-41 között a PPTe teológiai karán tanult mint rozsnyói teológus. 1940-ben szentelése után káplán, majd teológiai tanár lett. Volt püspöki titkár, szórványelkész, plébános és ismét tanár. Budapesten 1967-1988 között a Hittudományi Akadémián az egyházjog tanára. 1988 óta nyugdíjas.

A szovjet megszállás

Mi, akik az 1940-es években voltunk fiatal papok, a nyugati nemzetiszocializmustól éppúgy féltünk, mint a keleti szovjet kommunizmustól, mert tudtuk és éreztük, hogy mindkettő egyaránt ember-, nemzet-, nép-, egyház- és vallásellenes.

Az országgyarapodás során még mint kispapok a Központi Szemináriumban találkozhattunk a kisebbségi sorsból jött társainkkal, akik másképpen látták, értékelték a háborús eseményeket, mint mi. Nálunk nagyobb nemzeti, demokratikus, szociális, és főleg politikai öntudattal rendelkeztek. Őket az élet, a sorsuk nemcsak papságra nevelte, hanem társadalmi, politikai szerepekre is.

Így nem csoda, ha a frontokról jött hírek, sikerek és „tervszerű visszavonulások” következtében a kispapság csakúgy, mint az egész ország, megoszlott. A kispapok nagyobbik része Londont, a másik, elenyésző része Moszkvát hallgatta titkokban.

Minél jobban közeledett a frontvonal Magyarország határaihoz — 1943-44-ben —, annál több teológus kapott helyet, talált menedéket a Központi Szemináriumban.

Amikor a szovjet csapatok már Pest utcáin harcoltak, az egyik ilyen, Moszkvát hallgató „teológusról” kiderült, hogy a szovjetek által küldött menekült volt, aki elárulta megbízóinak, hogy az egyetem központi épületéből egy oldalajtón keresztül miképpen lehet bejutni a szemináriumba. A belépő szovjet katonákat nagy örömmel oroszul üdvözölve térképpel a kezében vezette őket az épületbe. Ez a teológus azután a szovjet katonákkal eltűnt, és később mint a Pázmáneum teológusa tevékenykedett Bécsben.

Megosztott volt már akkor nemcsak a világi, hanem az egyházi magyar társadalom is. Mind a nemzeti szocializmus, mind a kommunizmus megtalálta a maga társutasait a magyar társadalom minden rétegében. A nemzetiszocializmus hívei és társutasai a II. világháborúval vereséget szenvedtek, és nem játszottak már szerepet a háború utáni életben. A kommunista társutasok vakbuzgó hívei is lehettek a kommunizmusnak, de voltak sokan olyanok is, akik azt hitték, hogy ők majd megkeresztelik ezt a világnézetet. Az előbbieket legtöbbször haszonélvezői lettek meggyőződésüknek, az utóbbiak csalódtak, meghasonlottak sikertelenségük miatt.

A Szovjetunió és az ortodox egyház

Sem azok, akik a kommunista ideológia, a proletárdiktatúra megteremtésén fáradoztak Európában és Magyarországon, de azok sem, akik harcoltak annak megvalósulása ellen, nem tudták

¹Vö. Konrad Onasch–
Vlagyiszlav Cipin:
*Az orosz ortodox
egyház története.*
Bp., 1999, 219–221.

pontosan, hogy mi történt és történik a húszéves kommunista Szovjetunióban az ortodox egyházzal.¹

A szovjet érdekszférába került országok egyházaival ugyanúgy bántak el, mint odahaza az ortodox egyházzal: „1934 a sztálini terrorpolitika kíméletlen megvalósításának éve volt. A még 1925-ben alakult Harcos Istentagadók Szövetsége 1932-ben ötéves tervet fogadott el, amely az első évre az összes teológiai iskola bezárását és a papok élelmiszerjegyekkel való ellátásának megszüntetését irányozta elő, a második évre — a templomok tömeges bezárását, vallásos tartalmú közlemények írásának és »kultikus tárgyak gyártásának« betiltását tervezte, a harmadik évben a »vallási szertartások művelőit« szándékozta külföldre száműzni (a tényleges körülmények között a »külföld« természetesen eufemisztikus szóhasználat volt), a negyedik évben volt esedékes az összes vallás még meglévő templomainak bezárása, és végül az ötödik évre várt az elért eredmények megszilárdítása.” „A Harcos Istentagadók Szövetségének terve, amely a vallások gyökeres kiirtását tűzte ki célul, megbukott. Az 1937. évi népszámlálás, amely a lakosság vallásos meggyőződését is vizsgálta, megállapította, hogy az akkor többségben lévő falusi lakosság 2/3-a, a városi lakosság 1/3-a vallja továbbra is hívőnek magát. A népszámlálás után a Harcos Istentagadók Szövetségében, amelynek több mint 5 millió tagja volt, tisztogatásokat végeztek, aminek eredményeképpen a tagok fele elhagyta a szövetséget. Sokan közülük a törvénytelen megtorlás áldozatai lettek, táborokba internálták vagy kivégezték őket.

A »vallás legyőzésére« más, a propagandánál megbízhatóbbnak tekintett módszert választottak — a megtorlást. Csak 1937-ben több mint 8000 templomot zártak be. A templom bezárására bármi okot adhatott, például az a körülmény, hogy egy kilométeren belül iskola van a közelében, de leggyakrabban a papok vagy az egyházközségi tanács egyik tagjának a letartóztatása. Ahhoz, hogy a közösséget feloszlatoznak nyilvánítsák, elegendő volt megvádolni a közösség egyik tagját.

1937-ben a letartóztatások a papság többségére kiterjedtek, ez alkalommal nem kímélték az újítókat sem. Ahogy ez akkor szokás volt, a letartóztatottakkal szemben a legostobább, legfantasztikusabb vádakot hozták fel, mint összeesküvés, kémkedés, szabotázs és terror. Szerafim (Osztroumov) szmolenszki érseket azzal vádolták, hogy ellenforradalmi bandát vezetett. A letartóztatott püspököket általában agyonlőtték. Az életben maradt papok nagy többsége börtönben, táborban és száműzetésben volt. Az egyház szervezete összeomlott.

1939-ben főpapi székhelyén maradt az egyházfő, Szerгий moszkvai metropolita, Alekszij (Szimanszkij) leningrádi metropolit, Nyikolaj (Jarusevics) peterhofi érsek, aki a novgorodi és pszkovi egyházmegye vezetője volt, valamint Szerгий (Voszkre-

szenszkij) dmitrovi püspök. 1939-re egész Oroszországban összesen csak 100 székesegyház és egyházközségi templom maradt. Ukrajnában a forradalom előtt meglévő parókiáknak 3%-a működött. 1940-ben az egész kijevi egyházmegyében két parókia maradt három pappal, egy diakónussal és két kántorral, míg 1917-ben az egyházmegyéhez 1710 templom, 23 kolostor, 1435 pap, 277 diakónus, 1410 kántor és 5193 szerzetes tartozott.”²

²Uo.

A szovjet befolyási övezetbe került országok politikai, társadalmi, gazdasági, ideológiai bekebelezése nem volt egyszerű és könnyű. Még azokban az államokban sem, ahol a szovjet hatalom szláv népeket és görög keleti egyházakat talált. Őket aránylag mégis könnyen tudta a moszkvai pátriárka befolyása alá rendelni. A protestáns egyházi közösségek erős nemzeti jellegüknél fogva nehezebben fogadták el a szovjet államegyháziság kereteit. Más volt a helyzet a római katolikus hívekkel és az egyházzal.

**Országok és egyházak
a szovjet befolyás
idején**

A Szovjetunió a befolyása alá került országokban erős katolikus, Rómától függő hierarchiát talált. A mindenütt uralomra került kommunista pártot és ideológusait a katolikus egyházak betörése a legnehezebb feladat elé állította, és törekvésük mindenütt ellenállásba ütközött. Így volt ez Hlond és Wiszinsky varsói érsekkel, Beran érsekkel Prágában, Mindszenty esztergomi érsekkel Magyarországon, Romzsa Tivadar munkácsi görög katolikus püspökkel Kárpátalján, Márton Áronnal Erdélyben Romániában, és Stepinac zágrábi érsekkel.

**Mindszenty és Puskin
szovjet nagykövet**

A kommunista kormányok Moszkvától való függését mi sem bizonyítja jobban, mint Mindszenty József esete Puskin szovjet nagykövettel. Zakar András a következőkkel egészítette ki azt, amit Mindszenty *Emlékirataiban* is leírt: Ritkán fordult elő, de 1947 tavaszán a hercegprímás látogatást akart tenni Puskin nagykövetnél, és ezt a szándékát írásban jelezte a követséggel. A válasz az volt, hogy majd értesítik az időpontról. Jó két hét után egyszer csak azt mondta Őeminenciája: Titkár úr, megyünk a szovjet követségre. De — válaszoltam én, — még nem kaptunk értesítést, hogy mehetünk. Két hét alatt már válaszolhattak volna — mondta Mindszenty —, és elindultunk. A követség udvarára megérkezve még a lépcsőig sem értem, már jött is a titkár, és hangosan, hogy a kocsiban is lehetett hallani, azt mondta: A követ úr még nem kapott engedélyt Moszkvából, hogy fogadhassa a bíboros urat. Erre Mindszenty rámparancsolt: Titkár úr, szálljon be, elmegyünk! — Másnap én a bazilika javításánál a tetőn voltam, amikor jelezték, hogy Puskin követ a feleségével van itt, és szeretné megtekinteni a munkálatokat. Azonnal bejelentettem Őeminenciájának, mire ő így válaszolt: ő sem fogadott engem, én sem fogadom őt.

**Balogh István a
kormányban**

Jellemző eset Balogh István bekerülése is a kormányba. 1944 novemberében Révai József és Erdei Ferenc Szegeden azért keresték fel Donászi Kálmán volt képviselőt, hogy ajánljon nekik egy

katolikus papot, aki a megalakítandó kormány tagja lehetne, mert Moszkvából azt az utasítást kapták, hogy a kormányban okvetlenül legyen katolikus pap, mert azoknak hisznek az emberek. Donászi több nevet is említett, de egyik sem tetszett Révainak és Erdőinek. Végül azt mondta: Van itt a közelben egy pap, de az egy kicsit fleknis. Miért? — kérdezték. Hát valami pénzügyi manipuláció miatt. Ez kell nekünk! kiáltással ott hagyták Donászit, és Dr. Balogh István 1944. december 23-tól 1947. május 31-ig a miniszterelnökség államtitkára lett. Hivatalából való felmentése után száműzetésbe került a Nógrád megyei Kemencére plébánosnak.

Straka József

A csehszlovákiai kassai kormány is megtalálta a maga katolikus papját Dr. Straka József besztecebányai pap személyében. Ő azonban ott a közoktatásügyi minisztérium vezetője lett. Straka radikálisan kommunista volt az egyházával szemben is. 1945 márciusában autóval érkezett Rimaszombatba, ahol akkor ideiglenesen plébános voltam. Egyik nap késő délután bekopogtatott a szovjet városparancsnoktól nem sokkal előbb visszakapott plébánia kapuján, és szállást kért egy éjszakára. Természetesen felajánlottam a szállást, de azt is megmondtam, hogy vacsorára át kell mennünk a nővérekhez — én is náluk étkezem. Ekkor meglepetésemre kifakadt és azt mondta: Köszönöm, de a nővérekhez nem megyek. Az apácáknak mars ki az iskolákból, mars ki a kórházakból, mars vissza a civil életbe! Megrökönyödésemet látva igazolásul a következőket mondta: Én Rómában végeztem a teológiát. Amikor hazajöttem, itt mindenki Hlinka-párti volt. No, én most kommunista vagyok, mert a híveink is kommunisták, tehát a pap is kommunista! Azt válaszoltam neki, hogy akkor itt mindenki a Hlinka-párt tagja volt, tehát a papok is azok voltak. Ekkor felém bökött az ujjával, és azt mondta: No ugye, maga anyás (értsd: anyaországi), akkor csak mars ki az ötven kilós csomaggal. — Dr. Strakát is menesztették. A pozsonyi teológián lett filozófia tanár. Rákban halt meg, apácák ápolták, akiktől élete végén bocsánatot kért.

A magyar katolikus egyház minden megtett, hogy lelki, szellemi, kulturális, anyagi tekintetben megfeleljen az 1945-ben uralomra került előbb koalíciós, majd kommunista pártkormány követeléseinek. De hiába volt minden. Az államegyházban gondolkodó kommunista párt ezt nem értette meg soha. Ezért lett az 1950-es kikényszerített *Megállapodás* ellentétes mind egyházi, mind állami törvényekkel.

Az 1948. november 3-4-én tartott püspökkari ülésen az utoljára elnöklő primás nagyrészt a *Civiltà Cattolica* című folyóirat alapján beszámolt a környező országokban bennünket érdeklő egyházpolitikai, hitéleti eseményekről. Pontos adatok alapján megvilágította a hazai eseményeket, és kimutatta a saját személye ellen felhozott vádak alaptalanságát.³ Az ülés hivatalos jegyzőkönyve

³Beke Margit: *A magyar katolikus püspökkari tanácskozások története és jegyzőkönyvei 1945-1948 között*. Köln-Budapest, 1996, 409.

csak az idézett sorokat közli. Dr. Rogács Ferenc pécsi segédpüspök naplójában az *Események — jelentésekről* bővebben írt:

„A hercegprímás a következőkről tájékoztatta püspöktársait: Lengyelországban a nyáron deviza- és erkölcsi perek. Hlondot vádolták, hogy ő az egyház és állam ellentétének szítója. Hlond meghalt, és az ellentétet tovább szítják, folyik a támadás. Hittan helyett marxista világnézet. Támadják a Vatikánt. X. 31-én püspökkari körlevél a materializmus ellen, a szülők kötelességéről.

Nyugat-Ukrajnában templomokat zárnak be. Hét püspököt deportáltak. A papság bátran viselkedik.

Romániában iskolák államosítva. VIII. 5-én új vallástörvény, állami ellenőrzés, új papi eskü, a papokat az állam nevezi ki. 15 püspökség helyett 3 van. 36 görög katolikus pap ortodox lett. Bukaresti Te Deum, Csiszár érsek vitte esküre a püspöki kart, és már elküldték.

Csehszlovákiában Te Deum, mégis üldözik az egyházat. Morvai haladó papok. Most kimondták körlevélben, hogy a katolicizmus és a kommunizmus nem egyeztethető össze. A politizáló papokat visszahívják. A csehek, románok együttműködtek, ez nehezíti helyzetüket. És ma rosszabbul állnak, mint mi. Papjaikat most nehezen tudják visszafordítani. Lengyelország és Magyarország nem békült, papjaik bátrak kezdettől.

Nálunk: pedagógusokat nem kaptak. Kötelező hitoktatásról már kevesebbet beszélnek. Debrecenben öt piaristát lopás miatt elítéltek. Andrassy út 60. alatt 6 pap elkínzottan a földön. Apostata papok előnyben. Mária-napok ellen. Andics Erzsébet: A katolikusok eszménye a buta ember (Szabad Népben).

Rogács Ferenc feljegyzései alapján — ismeretes, hogy a magyar püspöki kar az 1950. augusztus 29-i konferenciáján foglalkozott utoljára a *Megállapodás* szövegével.⁴ A két hónap óta folyó tárgyalások után még akkor is az volt a kérdés, hogy lehetséges-e egyáltalán a megegyezés, és elfogadják-e a kormánybizottság, illetőleg Rákosi diktátumaként Hamvas püspök által megfogalmazott *Megállapodás* szövegét.

A tanácskozást Czapik érsek vezette be. Elismerte, hogy nem örömdetes az eredmény, de mindenképpen nehéz helyzetben vannak. Megfontolandó, hogy mi lesz, ha az elfogadást megtagadják. Ez esetben kegyetlen eljárás várható a szerzetesek ellen, akik átkozni fogják a püspöki kart. Aláírása esetén azonban enyhítenék a helyzetüket. Csak abban a tudatban teszik meg ezt a püspökök, hogy humánusabb eljárás várható így velük szemben. Ha a kormány nem tartja be a megállapodást, a világ előtt ő lesz a felelős. Mi nem veszítünk becsületben — folytatta Czapik —, legfeljebb áldozatot hozunk a szerzetesek és az egyház érdekében. Ezt a megállapodást kísérő levelükben ki is fejezik majd. Kénytelenek a megoldást elfogadni. Ha odadobnak, hogy tegyenek, amit akarnak, ez kedvesebb volna nekik. A felelősség mindkét esetben

⁵Magyar Közlöny
1950. szeptember 13.,
115-118.

a püspöki karé. Mi hajlandók vagyunk koncentrációba menni — mondta Czapik —, de a *Megállapodás* aláírásának megtagadása esetén papiainkat lefoglalják, a püspöki udvarokba biztosokat ültetnek be, s állami papnevelést vezetnek be. Czapik elismerte, hogy az egyház működési szabadságának biztosítására az előterjesztett *Függetlenség* lett volna a legfontosabb, de ennek a megállapodásba való felvételére a kormány megbízottak nem voltak hajlandók, s csak jegyzőkönyvbe foglalták. Czapik azzal fejezte be szavait, hogy ők már nem léphetnek vissza, többet nem tudnak elérni, az előterjesztett szöveg a végső.⁵

Czapik bevezetője után Badalik Bertalan, Shvoy Lajos, Dudás Miklós, Rogács Ferenc, Sárközy Pál, Sík Sándor és Schrotty Pál szóltak hozzá. Rogács Badalik hozzászólása után felvetette a titkos szavazás gondolatát, mert mint Rogács mondta, egyházi dolgokban a törvénykönyv titkos szavazást ír elő. Hamvas leintette, de nem szólt a püspöki karról. Grösz érsek nem rendelt el titkos szavazást, hanem kijelentette, hogy a püspöki kar szótöbbséggel elfogadottnak jelentette ki a kormánnyal kötött megállapodást.

A kar az aláírással azt is elfogadta, hogy megállapodás gyakorlati végrehajtására paritásos bizottságot kell alakítani a Magyar Népköztársaság kormánya és a püspöki kar megbízottjaiból. A konferencia a paritásos bizottság tagjaiul Grösz József és Czapik Gyula érsekeket, valamint Hamvas Endre püspököt küldte ki.

A püspöki kar döntéséről még aznap értesítette Grösz József érsek Darvas József kultuszminisztert, és másnap, 1950. augusztus 30-án aláírták a megállapodást.

Alig száradt meg az aláírás a papíron, 1950. augusztus 31-én Zöld Sándor belügyminiszter szigorúan bizalmas napirenden kívüli előterjesztést tett a Minisztertanácsnak a szerzetesrendek működési engedélyének megszüntetéséről. Azt kérte, hogy a csatolt törvényerejű rendelet-tervezetet a Népköztársaság Elnöki Tanácsa fogadja el és kihirdetésre terjessze elő. Az Elnöki Tanács 1950. évi 34. számú törvényerejű rendeletként 1950. szeptember 7-én ki is hirdette. A törvényerejű rendelet már készen volt a *Megállapodás* aláírása előtt, mert a sorszámot utólag, kézzel írták rá.⁶

A rendelet megjelenése előtt már augusztus 29-én Veres József államtitkár által a Belügyminisztérium egy újabb szigorúan bizalmas körlevelet adott ki a megye, fővárosi tanácselnököknek.

Az egyes szerzetesrendek működési engedélyének megvonása tárgyában folyó év szeptember hó 1-je körül rendelet jelenik meg. Végrehajtásának bizalmas előkészítésére az alábbiakat rendelem el:

Leltározó bizottságok megszervezését...

A leltározás kezdetét és befejezését...

A leltározó bizottság fellelését és a volt szerzetesek közül felelős kijelölését...

A leltározás tárgyát és módját...

⁶Galsik Zsolt:
A szerzetesrendek
feloszlátása Nógrád
megyében (1950).
METEM,
Bp., 1996, 22-28.

A felleltározott volt rendház vagyonának biztosítására kijelölt közigazgatási felelős...

Az elkészítendő leltárak példányszáma...

Napi jelentések....

Az előbbi rendelet kiegészítéseképpen Veres József államtitkár ismét szigorúan titkos megjelöléssel, a következőket rendelte el 1950. szeptember 4-én:

Az Elnöki Tanács rendelete 34/1950. szám alatt f. hó 7-én jelenik meg, tehát a leltározó bizottságok munkájukat e napon kezdjék meg, körrendeletben megszabott időben és módon.

A kormány a megmaradó szerzetesrendek (ferencesek, bencések, piaristák, szegedi Iskolanővérek) alább felsorolt rendházait mentesíti Nógrád-Hont megye területén: A megye területén nincs mentesítés.

Szeptember 21-e után a megszüntetett szerzetesrendek volt tagjai a rendházon kívül szerzetesi ruhát nem viselhetnek.

A megyei (fővárosi) tanács elnöke a leltározást követő napon kétféle kérdőívet oszt szét a közigazgatási rendházfelelős útján a volt szerzetesek között:

a) az egészségügyi képzésű (orvos, ápoló, műtős stb.) volt szerzetesek számára a Népjóléti Minisztérium kérdőívet,

b) egyéb munkára jelentkezők számára szolgáló kérdőívet.

A V.K.M. az oktatási vonalon elhelyezkedni kívánók számára szintén eljuttat kérdőíveket a volt szerzeteseknek.

A kitöltött kérdőíveket a tanácsok elnökei tartoznak összegyűjteni és külön futárral f. hó 29-én a B.M. IV-5. Rendőrhatósági osztálynak elküldeni.

Ismételten nyomatékosan felhívom, hogy a leltározó bizottságokat, valamint a közigazgatási felelős beszéljen a szerzetesekkel arról, hogy a kormány és a püspöki kar között létrejött megállapodást a kormány igen komolyan veszi és elvárja, hogy az egyház részéről ugyancsak mindent megtegyenek a megállapodás betartására.

A rendház-felelősök, mint arról 00421/1950. I./9. ü.cs. sz. körrendelettem rendelkezik, kötelesek 24 órán belül a leltározás időpontjában a rendházban tartózkodó volt szerzetesekről két példányban a személyi adatok feltüntetésével kimutatást készíteni. A rendőrhatóságok a kimutatás egyik példányát haladéktalanul küldjék meg a kerületi főkapitányságokon keresztül a B.M. IV-5. Rendőrhatósági osztálynak.⁷

⁷uo. 26-27.

A Megállapodást a kommunista kormány előbb rendeletekkel, azután a megígért Paritásos Bizottság működtetésével akarta a gyakorlatba átültetni. Az első, túlzottan adminisztratív volt, a második nehézkes az egyháziak jelenléte miatt. Végül is a kormány 1951. május 19-én létrehozta az elhíresült Állami Egyházügyi Hivatalt, amelyben az egyházak és egyháziak csak szenvedő alanyok voltak.

A szerzetesrendek feloszlataása Nógrád megyében

GALCSIK ZSOLT

Balassagyarmaton született 1968-ban. 1993 óta a Nógrád Megyei Levéltár munkatársa. A szécsényi ferencesek történetével foglalkozik. 1993-ban jelent meg a szécsényi vincésnővérek történetét feldolgozó könyve.

A szerzetesrendek feloszlataásának Nógrád megyében lezajlott eseményeit az eredeti dokumentumok közlésével részletesen feldolgoztam. *A szerzetesrendek feloszlataása Nógrád megyében* (1950) (Dokumentumgyűjtemény) Budapest, 1996. METEM könyvek 14. c. kötetben. A most közölt tanulmány a mű összefoglalóját képezi. — A szécsényi ferences kolostor feloszlataásának eseményeit tartalmazó tanulmány hamarosan megjelenik.

Mindszenty József hercegprímás letartóztatását követően erősödött a katolikus egyház és vezetői elleni támadás Nógrád megyében is, amely a bányászat és az ipar egyik központja volt. Tevékenységüket leginkább az MKP kezében lévő Szabad Nógrád című megyei lapon keresztül fejtették ki. A többnyire névtelenül megjelent írásokban a papokat vádolták, megkísérelték alaptalan dolgokért a felelősséget rájuk hárítani. Az említett hírlap 1949. február 3-i számában például ezt állítja: „Mindszentista röpcédulákat terjesztett egy gyermek (...) A vizsgálat során kiderült, hogy a fiatalkorú gyermekeket mindszentista egyének tartották befolyásuk alatt”. Ennek eseményeit a párt helyi szervezete is tárgyalta az alábbi megjegyzéssel: „(...) a legnagyobb támadás Szécsényben van, ahol a klerikális reakció nagy befolyással van az asszonyokra, amit bizonyít az, hogy a harmadrendi csoportnak 80 női tagja van, a Mária lányok egyesületének 40 tagja van (...)”. A március 3-i számban pedig Áldási Amand szécsényi ferences atyát támadják azért, mert a községben tartózkodó határvadászoknak adományozott zászlót nem szentelte meg. „(...) A község dolgozó népe is legmesszebbmenőkig elítélte és felháborodással vette tudomásul a ferences atyának ezen magatartását.” Természetesen az érintettek nem tudtak reagálni és védekezni, mivel figyelmen kívül hagyták helyesbítési kérésüket.

De történtek komolyabb zaklatások is. 1946-ban például Szántó Konrád, Szécsényben szolgálatot teljesítő pátert és cserkészparancsnokot behívták a rendőrségre. Azzal vádolták, hogy a templom előtti téren álló orosz emlékmű meggyalázására (körbepiszkították) buzdította cserkészcsapatának tagjait. Mivel igazolni tudta ellenkezőjét, elengedték, de a KGB előtt továbbra is gyanús és nyilvántartott személy maradt Konrád atya.

A június 8-a és 9-e között lezajlott elhurcolási hullámnak Nógrád megye is részese lett, ugyanis Ludányhalásziba a Ferences Szegénygondozó Nővérek rendházába 150 apácát internáltak a szegedi irgalmas nővérek két rendházából. „Itt éltek egy hónapig az itteni nővérekkel együtt. Eltartásuk nagy nehézségbe ütközött. Azután az összes nővéreket elvitték Jászberénybe, és onnan szétkergették őket.”

Június 18-án hajnalban a pásztói rezidenciába deportálták a

ciszterciek budapesti tanárképző intézetének tagjaiból néhányat az ott lakó Hagyó-Kovács Gyula előszállási jószágkormányzóval együtt. Júliusban pedig Győrből hoztak két teherautóval örökfogadalmas orsolyita nővéreket Szécsénybe a vincésnővérekhez. A nővérek sírva panaszkodtak, annyit utaztak, hogy azt gondolták, a térképről is lementek.

¹P. Iglói Ignác OFM, volt
szécsényi házfőnök
levele a szerzőhöz,
Esztergom,
1996. okt. 28.

A barátok védelem alatt

A ludányi események híre a szécsényiekhez is eljutott. A hír hallatára pánik tört ki, hogy Szécsényből is elviszik a barátokat. „Erre a hívek egyházi felszereléseket, anyakönyveket menteni igyekeztek, s elhurcoltak volna, de fékeztük őket. Ezért még meg is vádoltak azzal, hogy talán örülök is ezeknek az eseményeknek. Elfelejtették, hogy mi szerzetesek engedelmességhez szoktunk.”¹

A szerzetesek őrzésének eseményeit a Szécsényben élt Odescalchi Eugénie hercegnő (férje után báró Liphay Béláné) az 1986-ban megjelent *Egy hercegnő emlékezik* című memoárjában így örökítette meg a június 13-i eseményeket: „Elérkeztünk a templom előtti térhez. Láttuk, hogy a promenád tele van emberekkel: mozdulatlanul ülnek vagy körül állják a teret. Mindenki tart valamit a kezében: lapátot, kapát, egyszer-egyszer hirtelen felcsillan egy kasza fényes éle is. Az idősek kezében úgy látom, bot van. Nekem semmim sincsen. Bélának sem. De nyelvem van: kérlelni fogom a rendőröket, ne bántsák a békés, dolgozó szerzeteseket.”²

²Odescalchi: *Egy
hercegnő emlékezik*.
Bp., 1987, 348.

A barátok őrzése több napig tartott, és erről az eseményről Toldi Miklós a helyi MDP titkára az alábbi jelentést készítette: „A klérus Szécsényi járás területén akcióba lépett, amelynek eredményeképpen P. Áldási Amand rendfőnök házról házra járva búcsúzott a hithű katolikusoktól, hogy nekik el kell menni, majd szervezte a lakosságot folyó hó 13-án este 8 órakor megtartott liliomszenteléshez. Hatalmas tömeg, asszonyok és gyerekek jelentek meg este 8 órakor a templomban, ahol a hívek között elterjesztették, hogy el fogják vinni a kispapokat és a nagypapokat egyaránt Amanddal együtt. — Erre az asszonyok sírtak, siratták a papjukat és sokan a templomban és a templom előtti téren virrasztottak és várták, hogy mikor viszik el a rendőrök Amandot. — Másnap 14-én éjjel és hajnalban is nagyszámú tömeg várakozott a templom előtt és a rideg padokon. — 15-én reggel ugyancsak sokan voltak a templomban és az öregasszonyok kísért szemekkel mentek végig az utcán hazafelé. A papokat őrizők között meg lehetett találni báró Liptai Bélát és feleségét, aki azt mondta, hogy »Ők nem csinálnak semmit, csak a papjukat védik, hogy el ne vigyék«.”

Egyébként 14-én értesülésem szerint széjjel osztogatták a rendház tulajdonát képező különböző ereklyéket, könyvtár könyveit, továbbá teheneket passzussal átadták különböző személyeknek. Név szerint Mester Lajos, Oláh János szécsényi lakosoknak, még pedig Mester Lajosnak adtak 1 drb. tehenet és 1 drb. üszőborjút, míg Oláh Jánosnak adtak 1 drb. tehenet. Ugyancsak ilyen módon adták át 2 drb. lovukat Oláh János „pimpis” szécsényi lakosnak,

akinek van egy papfia. — Az élelmiszereket s különböző dolgokat is kiosztottak. Állítólag Fazekas Gusztáv járásbírószáki elnök 1 mázsa lisztet kapott, Sánta Sándor köműves, építési vállalkozó 1 drb. disznót, Rácz István hentes és mészáros mester különböző értékeket és tárgyakat vitt haza.

A járás egyes községeiben az a hír terjedt el, hogy Szécsényből a papokat már elvitték és már a templomot is becsukták (Nógrádszakalban, Sósartyánban, Rimócon, Varsányban és Hollókőben). A hollókői pap a vasárnapi misén a szentbeszédben kihirdette, hogy nincs arra szükség, hogy őt védjék, van munka bőven, foglalkozzon mindenki saját munkájával. — Van még a határban parlagon maradt föld is, inkább azt műveljék, mint az ő őrzésével foglalkoznak.

Szécsényben népnevelő értekezletet tartottunk, s munkába lettek állítva a népnevelők, és 16-án, 17-én és 18-án kint a templom körül már egyáltalán nem voltak, ellenben a templomban még mindig voltak, akik virrasztottak.³

Az eseményeket a rendőrségi jelentés is hasonlóan mondja el.⁴

Itt kell megjegyezni, hogy egyes források szerint ezeken a napokon Szécsény határában, a balassagyarmati útnál több teherautónyi ÁVH-s várta a parancsot a közbelépésre, de szerencsére ebből nem lett semmi sem. „A felbolydult hetekben híre járt, hogy a híveink, ministránsaink féltő-őrző tevékenységére, állítólag csak a Káprásig jöttek az elhurcolók, nem akarván nagy botrányt kavarni.”⁵

Ezt Odescalchi hercegnő is megörökíti említett memoárjában: „Valaki hátul megszólal: — Jönnek a rendőrök! Erre, mintha valaki óriási seprűvel végigsöpörte volna a teret, ember, kasza, kapa, furkósbot egyszeriben eltűnt. Csak mi maradtunk ott Bélával és az öreg cigányasszonnyal. A promenád végén tényleg megállt egy teherautó, és kiszállt belőle két alak. Már világos a tér, jól ki lehet venni a felénk sietőket. Az egyik reám ordít: — Mit csinál maga itt? Takarodjon innen, maga papok k...ja! Csodálatosképpen egyáltalán nem féltem. — Miért akarják elvinni a papokat? Ők nem vétettek semmit. Ők csak jót akarnak, a népet tisztességre, szeretetre tanítják. Csabai, mert ő volt az, Szécsény akkori rendőrfőnöke, most Bélára ordított rá. — Maga báró, mit keres itt? Holnap nyolckor legyen a rendőrségen. Maga is, Oláhné”.⁶

Június 24-én a Szabad Nógrád című megyei lap öles betűkkel hozta az alábbi cikket, amit teljes terjedelmében közlésre hoztam, hogy láthassuk azt, miként lettek kiforgatva az események: Amand rendházfőnök és a kulákok hiába kötöttek szövetséget Szécsényben.⁷ „Megyénk dolgozó népe rövidesen elérkezik ahhoz a naphoz, amikor egész évi munkájának eredményét fogja betakarítani. Megkezdődik az aratás-cséplés. A magtárak megtelnek domborúra fejlődött szép piros búzaszemekkel. Az ideai termés bőségesen biztosítja a jövő évi kenyeret minden becsületesen dol-

³NML. XXVIII. MSZMP Archívuma, 26. fond, 2 fcs. 54. oe. Jelentések az egyházak és egyes egyházi személyek tevékenységéről, Szécsény, 1950. jún. 19.

⁴Uo.

⁵P. Iglói Ignác OFM. volt szécsényi házfőnök levele a szerzőhöz, Esztergom, 1994. nov. 4.

⁶Odescalchi: im. 348-349.

A Szabad Nógrád cikke

⁷Szabad Nógrád, 6. évf. 25. sz. 1950. jún. 24., 5.

gozó embernek. Olyan szép a határ, hogy szinte az embernek viszket a tenyere attól, hogy nekiereszthesse a kaszát a búzának, vagy a cséplőgép dobjába a kévét. Az egész megye területén szorgalmas munkával készül a dolgozó nép az aratás-cséplésre.

A dolgozó népnek a felszabadulás óta ilyen győzelmi lépése már nem egy volt. De valahány győzelmi lépésnél ott volt az ellenség is. Ott volt, hogy gáncsot vessen a nép elé. Egyszer ádáz gyűlölettel nem riadva vissza a gyilkolástól sem, máskor meg álnokul csúszott-mászott a néphez, hogy bizalmába férkőzzön, utána egy nagyot taposson rajta.

Vajon nem ezt tette-e Mindszenty, amikor a »nép pásztora« volt, közben már arra készült, hogy visszahozza a dolgozók nyakára a földesurakat, a bankárokat és újra háborúba taszítsa a dolgozó népet. Vagy ha felidézzük Rajk és bandájának aljas szándékát, láthattuk, hogy az országban vérfürdőt akart rendezni, amikor a nép bizalmát már kikönyökölte.

„A nép ellenségei”

Az ellenség lesi, várja azt a pillanatot, hogy mikor árthat a dolgozó népnek. Most, amikor egy ilyen hatalmas lépésre készül a dolgozó nép, legalkalmasabbnak találja a támadást. Milyen lehet most ez a támadás? Nyílt támadást nem mer megkísérelni. Nem marad más hátra, mint a burkolt álszenteskedés és a nép hátbatámadása. Erre a Vatikán szolgálatában álló, papi ruhába öltöztetett, háborúra spekulálók ügynökei indultak el offenzívába. Ezek mellé csatlakozott fel a kulákok hada is. Jelen pillanatban minden céljuk az, hogy elvonják a dolgozó nép figyelmét az előtte álló nagy munkától, az aratás-csépléstől. Hogy milyen formában nyilvánul ez meg, erre egy igen jó példa napjainkban Szécsény községben lejátszódó esemény. Ha eddig valaki még kételkedett is p. Áldási Amand rendházfőnöknek az ellenséghez való tartozásáról, most nyilvánvalóvá válhat minden dolgozó előtt. Még az előtt is, akit eddig félrevezetve maga mellé állított, és vitte azon a lejtőn, amin neki fekete lelke ki tudja mióta jár.

A békésen dolgozó szécsényi népet nagy munkájára való készülésében apácák és barátok hada zaklatja nap mint nap azal, hogy nemsokára eljön az idő, amikor a szécsényi templomot be fogják zárni és a papokat el fogják vinni. A község lakosságának zöme csak mosolyogva fogadta a rémhírt. A község lakosságának többsége előtt felvetődött, ha éppen erről volna szó, akkor a nép állama már régen megtehetette volna. Ehelyett azonban az történt, hogy biztosítja mindenki részére a vallásszabadságot és a kommunisták a megye különböző területén nekiálltak a romos templomok rendbehozatalának. Miért kellene akkor most egyszerűen bezárni a templomot és elvinni a papokat? Nem igen hittek a házról házra járó papoknak és apácáknak.

Amikor Amand látta, hogy nem valami nagy sikerrel jár a dolgozó nép megzavarása és a munkától való elvonása, akkor a szövetségeihez, a kulákokhoz és a kikopott »bárók«-hoz fordult se-

gítségért. A rémhír terjesztésébe most már ezek is bekapcsolódtak. Hogy még nagyobb hatása legyen a hazugságoknak, megkezdte a templomban lévő kegytárgyak széthordását egy-egy családi házhoz. Tizenharmadikán este megtartott liliomszentelésen már arról beszélt a vallásos, jó érzésű embereknek, hogy »elbúcsúznak tőletek«, mert engem elvisznek. Persze, azóta már egy hét telt el és Amand még mindig Szécsényben van, nem vitték el. Amand még ezzel sem elégedett meg. Mikor látta, hogy jól felzaklatta a vallásos érzületű emberek nyugalma, megkezdte marhaállományának a széthordását. A teheneket passzussal együtt átadta. Mester Lajosnak egy tehenet, egy üszőborjút, Oláh Jánosnak egy tehenet, Oláh János »pimpis«-nek két lovat adott.

„Bűnlajstrom”

Ugyanígy az élelmiszert is. Amint a községben mondják, Fazekas Gusztáv járásbírószáki elnöknek egy mázsa lisztet, Sánta Sándor kőműves és építésvállalkozónak egy disznót adott. Rácz István hentes és mészáros különböző értékeket és kegytárgyakat vitt haza. Amand vigyázott arra, hogy csak azok kapjanak vagyontól, akiknek nincs arra szükségük. Egyetlen olyan embernek sem adott ki valami értéket, akinek talán eszébe jutott volna, hogy hasznát is veheti, vagy értékesítheti. Ennyire Amand nem volt jólelkű, pedig ha már adakozó kedvében volt, találhatott volna Szécsény községben éppen elég szegény embert, akin segíthetett volna. Persze ez eszéágában sincs ennek a feketelelkű, papi ruhába öltöztetett háborús gyűjtogatónak.

Ezeket a szegény embereket ő másra használta fel. Tizennegyedikén a hűvös éjszakában a templom körül járatta őket, őriztette magát. Az őrzők irányításával »báró« Liptai Bélát és feleségét bízta meg. A báró úr és neje aztán feltartották egész éjjel a dolgozó embereket. Ha valaki ráunt az éjszakai rostokolásra, rögtön ott termettek és agitálni kezdték, hogy maradjon még. Amikor megkérdezték tőlük, hogy miért kell itt lenniük egész éjjel, annyit mondtak: »védjük a papunkat, hogy el ne vigyék«. Hát ezek a szerencsétlenek akarnak valakit megvédeni — ezek a lebukott csavargók? A dolgozó népnek csak a kezét kellene kinyújtaniok feléjük, máris semmivé válnak. Ha jól megnéznék azok, akik hallgattak Amand és a bárók szavára megláthatnák, hogy a báró úr és neje nem ingyen rostokolt egész éjjel. Amand jól megfizette őket. A félrevezetett asszonyok az éjszakai őrködésben magukkal vitték gyermekeiket is. Ott kínozták az álmatlan éjszakában. A 10-12 éves gyerekek nem egyszer könnyörögve kérték anyjukat, hogy menjenek már haza, mert fáznak és álmosak. Kik voltak még az őrzők között főszószólók? Bárdos volt kocsmáros felesége. És egy sereg kulákasszony. Ezek voltak Amandnak fő cinkosai, aki magában nagyokat röhögött, hogy mennyire sikerült a dolgozó nép félrevezetése, amíg ő az éjszakát átaludta. A fiatal gyerekek valamennyien agyonfáztak azért az emberért, aki gúnyt űz a dolgozó nép vallásos érzületéből és saját maga aljas javaira használja fel.

Ilyet biztos nem tanít a »szentírás«. Ilyet az amerikai gyilkosok, Amand legjobb barátai és a Vatikán kémei tanítanak.

Miért játszotta végig Amand ezt a komédiát? Azért, hogy elvonja a dolgozó népet a munkától, hogy az elfáradt, pihenni vágyó embereket egész éjjel kínozza. Így gyötörje, így pusztítsa a dolgozókat.

Ha csak azt nézzük, hogy a »bárá úr« és neje most vállalta, hogy az általa oly sokat emlegetett »büdös parasztokkal« örködjön egész éjjel, már akkor kilóg a lólába. Ez az Amand, aki ígét hirdet és népet nyúz, ez az Amand, aki az egész szécsényi járásban a kulákokkal terjeszti, hogy ő lesz a megye »mártírja«.

Miért teszi mindezt? Mert nála az utasítás az amerikai imperia-listáktól, hogy meg kell akadályozni az aratás-cséplés munkáját. Elvonni a dolgozó nép figyelmét a munkájától, gáncsot vetni a dolgozó nép győzelmi lépései elé. Neki fáj, hogy gyarapodik a dolgozó nép, hogy nem tudja befolyásolni, félrevezetni a tömegeket, mert a nép saját kezébe vette sorsának irányítását.

Bárhogy spekulál Amand, a magyar dolgozó népet fejlődésében nem lehet megállítani, de ha mégis valaki ezt teszi, a dolgozó nép egyszerűen elsöpri az útjából.”

A barátok elviteléből Szent Antal ünnepén nem lett semmi sem. Különböző hírek terjedtek el, ezeket a párt részéről a szerzetesekre hárították. „(...) a lakosságot foglalkoztassa a szécsényi klérus megmozdulása. Azt kérdezték a községben, hogy igaz-e az, hogy Szécsényben a templomot már szedik széjjel és házat fognak belőle építeni, vagy igaz-e az, hogy a templomot Szécsényben bezárták és a papokat már elvitték. Tehát láthatjuk, hogy a klérus itt is munkába lépett, hogy a munkától a dolgozókat elfordítsa. Erre én mindenesetre megadtam a felvilágosítást, hogy ezt nem igaz, és ez a szécsényi barátok provokációja csupán (...)”⁸

Az egyház elleni támadás az országos politikában nagy súlyt kapott. A Szabad Nógrád című megyei lap június 24-i számában közli Rákosi beszédét a DISZ megalakulása alkalmából. Ebben nyíltan hangoztatja, hogy „A másik akadály, amely fejlődésünket gátolja, szintén a régi öröksége, az egyházi reakció. (...) S ne felejtsek el azt sem, hogy a magyarság legjobbjai, Petőfi, Arany, Ady, József Attila dolgozó népünk felszabadulásának egyik legnagyobb akadályát a papi reakcióban látták. (...)”⁹

A nyílt támadások ellenére az atyák igyekeztek azon lenni, hogy vallásilag még mélyebben foglalkozzanak azzal a néppel, akik évszázadokon keresztül megbecsülte őket és most a közelgő viharfelhőkben is velük van. Különösen a gyermekeket vették pártfogásukba. Viszont ennek megint híre ment az MDP-ben. Július 5-én jelentették, hogy „A klerikális reakció leginkább gyermekekre vetette ki hálóját, azzal, hogy külön foglalkoztassa a gyermekeket s ezen keresztül befolyást gyakorol a szülőkre is.

⁸NML. XXVIII. MSZMP
Archívuma, 26. fond, 1
fcs. 6. oe. 1950. Járási
Bizottsági ülések (VB)
jegyzőkönyvei,
előterjesztései,
Szécsény, 1950. jún. 21.

⁹Szabad Nógrád, 6. évf.
1950. jún. 24., 25. sz. 1.
(Megalakult a Dolgozók
Ifjúsági Szövetsége)

¹⁰NML. XXVIII. MSZMP Archivuma, 26. fond, 2 fcs. 44. oe. 1949-1950.

Jelentések a propagandamunka tapasztalatairól az MB részére, 1950. júl. 5.

¹¹P. Iglói Ignác OFM — volt szécsényi házfőnök — levele a szerzőhöz, Esztergom, 1996. okt. 28. és 1997. okt. 28.

¹²Amand atya 1987-ben ünnepelte pappá szentelésének 50. évfordulóját. Szécsényben, a hívek kérésére 1988. augusztus 20-án elmondta hálaadó aranymiséjét a szécsényi templomban.

¹³P. Iglói Ignác OFM — volt szécsényi házfőnök — levele a szerzőhöz, Esztergom, 1994. nov. 4.

¹⁴Kádasi István plébános, tb. kanonok — volt novícius — levele a szerzőhöz, Budapest, 1997. dec. 3.

¹⁵P. Posta Benjámín OFM levele a szerzőhöz, Brüsszel, 1997. okt. 8.

A felsoroltak közül négyen egyházi pályát választottak, egy pedig világi foglalkozást. Benjámín testvér lett egyedül ferences szerzetes. Már csak ketten élnek, akik visszaemlékezésüket írásba tudták foglalni.

Például Szécsényben áldozócsüdtörtőkön a barátok Amand atyánál ünnepséget tartottak, hol megvendégelték a gyermekeket egy-egy csésze tejeskávéval, egy-két darab süteménnyel, ugyanakkor minden szülő legalább 1 kg cukrot, egy vagy két kiló lisztet is vittek a papoknak oda”.¹⁰

Július második hetében pedig Amand atyát Budapestre hívatta a provinciális.¹¹ Talán a szécsényi páter sem gondolta azt, hogy többet már nem jön vissza az ősi kolostorba,¹² ugyanis ekkor közölték vele és a többi atyával is, hogy július 31-ről augusztus 1-re virradólag elviszik őket Jászberénybe, legyenek készenlétben. Ezt az információt a legnagyobb titokban kellett tartani, „Nem volt szabad elárulni, hogy minket is elhurcolnak Jászberénybe, nehogy az amúgy is felbolydult szécsényieknek bajuk származzon azért, mert híveink, ministránsaink örködtek felettünk Amand biztatása nélkül! Nem igaz, hogy biztatta őket. Sőt, amikor kezdett tarthatatlanná válni az ő és Lipót atya helyzete, őket átvette az egyházmegye, és elhagyták Szécsényt az elhurcolás előtt”.¹³

Az atyáknak ugyanúgy kellett a napi teendőket ellátniuk, mintha mi sem történt volna. A novíciusokat — szám szerint 16-an voltak — hazaküldték, hogy megmeneküljenek az elhurcolástól. „Úgy emlékszem, hogy Szécsényből 18-20 napig voltunk távol. Azért küldtek minket el Szécsényből, hogy megmentsenek az elhurcolástól. Emlékszem, hogy arra felhívták a figyelmünket, hogy távollétünk ne haladja meg a huszonegy napot, mert különben a próbaidőt meg kell ismételni.”¹⁴ Végül is öten visszajöttek — Kádasi Lőrinc testvér, Wehner Anasztáz testvér, Tölgyesi Menyhért testvér, Bicskei Apor testvér, Posta Benjámín testvér — akik részesei lettek az eseményeknek.¹⁵

Közben javában készültek a ferencesek nagy ünnepére, a porcinkulai búcsúra, ami 1950-ben augusztus 2-ra esett. A nép kezdett megnyugodni, mert látták, hogy nem vitték el a barátokat. Viszont egyre közeledett az a nap, amikor erőszak hatására el kell hagyni a szent hajlékot, az ősi kolostort.

1950. július 29-én a BM szigorúan titkos utasítást küldött a Nógrád Megyei Tanács VB. elnökének, „Gerst Jánosnak (...) hogy július 31-ről augusztus 1-re virradó éjjelen a megye területén egyházi épületek fognak megüresedni (...)”.¹⁶

Elérkezett július 31-e. A községben nagy a mozgás, jönnek-mennek az emberek, ki üres, ki teli kosárral. A környező falvakból is özönlik be a nép, ugyanis ezen a napon országos kirakodó vásárt tartottak Szécsényben. Erre az eseményre minden bizonynyal felkészültek a belügyi szervek, ugyanis sok rendőr volt látható és (...) a földekről, munkából hazatérőket igazoltatták. (...)”¹⁷

A kolostorban pedig lassú készülődés vette kezdetét. „A rendi imákon kívül a felkészüléssel, pakolással a templomba hurcolással voltunk elfoglalva.”¹⁸ Ekkor csengő hangja zavarta meg őket. Az ajtót kinyitva látták, hogy két fekete reverendás, egyházmegye-

¹⁶Galszik:

*Szerzetesrendek
feloszlataása Nógrád
megyében.* Bp., 1996,
15-33. és 208-251.

¹⁷P. Iglói Ignác OFM
levele a szerzőhöz,
Esztergom, 1994. nov.
4. és 1996. okt. 28.

¹⁸P. Iglói Ignác OFM levele
a szerzőhöz, Esztergom,
1997. szept. 26.

¹⁹P. Iglói Ignác OFM
levele a szerzőhöz,
Esztergom,
1996. okt. 28.

²⁰P. Iglói Ignác OFM
levele a szerzőhöz,
Esztergom, 1994. nov. 4.
és Esztergom,
1996. okt. 28.

²¹P. Iglói Ignác OFM
levele a szerzőhöz,
Esztergom,
1996. okt. 28.

²²P. Iglói Ignác OFM
levele a szerzőhöz,
Esztergom, 1994. nov.
4. és Esztergom, 1996.
okt. 28.

²³Odescalchi: im.
351-352.

²⁴P. Iglói Ignác OFM
levele a szerzőhöz,
Esztergom, 1994. nov. 4.

²⁵Uo.

²⁶Kádasi István
kanonok-plébános —
volt novícius — levele a
szerzőhöz, Budapest,
1997. nov. 11.

gyés atya áll előttük. Bemutatkoznak: Dr. Géczy János és Dr. Bernáth Elemér, őket jelölték ki a plébánia átvételére.¹⁹ Az idő gyorsan szürkült. Az esti szentmisét még megtartották, de a szentmise után az egész községben áramszünet lett. Senki sem gondolta azt, hogy mi lehet ennek az oka. „(...) sötétedéskor az áramszolgáltatást megszüntették. Mi értékek és kegyesek kivételével pokrócba csomagolt kis batyukkal várakoztunk.”²⁰

A zsolozsma után csendben várták a rendőröket. Éjfélkor a kolostor gazdasági — hátsó — nagykapujához leponyvázott teherautó gördült be, s ÁVH-s rendőrök ugráltak le róla. Nem kellett az ajtót feltörni, mivel az már nyitva volt. Amikor behatoltak a kolostorba, megdöbbenéssel látták, hogy itt nincs ellenállás, a szerzetesek türelemmel várják a sorsukat. Ez a viselkedés valamelyest megnyugtatta a rendőrök szívét, ugyanis a szerzetesi habítust nem kellett levenniük, a személyes holmik átvizsgálásánál pedig nem alkalmaztak durva módszert. „Aránylag hivatalosan, de nem gorombán bántak velünk. Sőt öregeinket fölsegítették a két ponyvás autóra. Mindezt az udvaron — áramszünet még tartott — hajtották végre.”²¹ A két egyházmegyes atyát is magukkal akarták vinni. Csak nagy nehezen sikerült megértetni a rendőrökkel, hogy ők a plébánia átvételére vannak idehelyezve és milyen bonyodalom lesz, ha pap nélkül marad az egyházközség. „A Balassagyarmatról küldött két pap is megnyugodott, mert bár őket is el akarták velünk együtt távolítani, de a végén megbízatást kaptak a reggeli harangozásra és a templom nyitására,”²² mivel rövidesen kezdetét veszi a porcinkulai búcsú. A teherautók elindultak Jászberénybe, ahová internálták őket.

A szécsényiek mit sem sejtettek az éjszakai eseményekről. Talán csak Lipthay bárónő kísérte figyelemmel a kastélyuk ablakából, ugyanis a motor zúgására felébredt.²³

A teherautó Jászberény felé haladt. „Útközben a nyílt országúton megálltunk, mert a partoldalba lefeküdt egy kisidőre a sofőr kétheti éjszakai szállításaiba belefáradva. Én adtam egy plédet addig is, míg egy kicsit pihen.”²⁴ Jászberénybe hajnali négy órakor érkeztek. „Jászberényi rendházunk lett a hatóságilag kijelölt kényszertartózkodási helyünk. Ez tartott az augusztus-szeptember elejei (békepapi) tárgyalásokon történt kiegyezésig. Én Gergely atya szobájába lettem befogadva a bejárat fölött a padlón elhelyezett matracokon. Lefekvés után egy-két órával felkeltettek, és felöltözve össze kellett gyűlnünk az ebédlőbe, ahol közölték velünk, hogy mivel mi is mint a piroslámpás házak lakói (ezt a törvényt idézték!) dologatlanul voltunk, azért írjuk alá, hogy részt veszünk ezután a termelő munkában, akkor elengednek a kényszertartózkodási helyről, különben ki se mehetünk.”²⁵

Kádasi István plébános úr (Lőrinc testvér) 1950-ben Szécsényben volt novícius, ő így emlékezett vissza.²⁶ „Hajnalban megálltak a kocsik, a jászberényi barátok udvarán voltunk. Itt voltunk ad-

dig, míg az állam az egyházzal nem egyezett meg. Közben az egyszerű fogadalmat letettük Jászberényben. Közben még Jászberényben vakbélgyulladásom lett, kórházba vittek rendőri felügyelettel. Műtét után visszakerültem a kolostorba. Ott éjszakánként népszámlálás történt az ebédlőben.”

Ezekben a hetekben Felsősegesdről, Nagyatádról, Nagykanizsáról és Kiskánizsáról ferenceseket hoztak, Szegedről jezsuita papnövendékeket néhány tanárukkal, Békéscsabáról kapucinus atyákat, Jánoshidáról premonstreieket és vagy 20 apácát. Mintegy 140 szerzetes zsúfolódott össze az aránylag szűk rendházban.

A feloszlott kolostorokban pedig a BM utasításának megfelelően megkezdődött a leltározás, melyet augusztus 3-án fejeztek be.

A megszánt nógrádi kolostorok

Balassagyarmat: Páli Szent Vincéről nevezett Szatmári Irgalmas Nővérek — Katolikus iskola vezetése; Páli Szent Vince Szeretet Leányai Társulat (Irgalmas Nővérek) — Mária Valéria Kórház és Elmeintézet; Szegénygondozó Nővérek Társulata — Szegénygondozó Hivatal és városi szeretetház; Szalézi Szent Ferenc Társasága — Kolostor és fiúinternátus.

Ludányhalászi: Szegénygondozó Nővérek Társulata — Tartományi anyaház, novíciátus és járási szeretetotthon.

Mátraverebély–Szentkút:

Kapisztrán Szent Jánosról nevezett Ferences Rendtartomány — Kolostor és búcsújáró kegyhely.

Pásztó: Ciszterciek — Ciszter rezidencia; Szent Keresztről nevezett Irgalmas Nővérek — Kórház.

Salgótarján: Kapisztrán Szent Jánosról nevezett Ferences Rendtartomány — Kolostor; Szegénygondozó Nővérek Társulata — Városi szeretetház és népkonyha.

Szécsény: Kapisztrán Szent Jánosról nevezett Ferences Rendtartomány — Kolostor és novíciátus; Páli Szent Vincéről nevezett Irgalmas Nővérek — Zárda és leányiskola; Szegénygondozó Nővérek Társulata — Zárda és Szegénygondozási hivatal.

Ferences rendház Hatvanban

HETÉNYI VARGA
KÁROLY

1950. június 19.

Született Hosszúhetényben 1932-ben. 1956-ban szerzett oklevelet a pécsi Tanárképző Főiskolán. A hetvenes évektől gyűjti a nácizmus és a kommunizmus éveiben börtönviselt papok, szerzetesek meghurcoltatásának adatait. 1985-ben jelent meg *Aki-
ket üldöztek az igazságért* c. dokumentumkötete. Az 1992-től megjelenő *Papi sorsok a horogkereszt és a vörös csillag árnyékában* c. könyvsorozata 1778 egyházi személy szenvedéstörténetét ismerteti a történelmi Magyarország területéről.

Az MDP határozata

Az államhatalmi szervek 1950 nyarán fegyveres erővel kolostorok, rendházak tömegét számolták fel, s tettek több mint tízezer szerzetest egyik napról a másikra földönfutóvá. Az 1950. szeptember 7-én megjelent törvényerejű rendelet hivatalosan is megtiltotta a szerzetesrendek működését. Rákosi Mátyás, a kommunista párt főtitkára gyakran hivatkozott arra, hogy nem új jelenségről van szó. II. József is feloszlatta a rendeket. A főtitkárnak mindenesetre nem kellett volna példáért oly messzire mennie. A hitleri nemzetiszocializmus éveiben is kiűritették a rendházakat és kolostorokat. Számos szerzetes került börtönbe, internáló táborba, s közülük nem is egy a vesztőhelyre. A magát antifasisztának minősítő hatalom 1950-re már nem akart tudni arról, hogy a német megszállás idején lezajlott nagy fajlúdzás idején éppen a kolostorok és rendházak nyújtottak biztos menedéket számos zsidó honfitársunknak az őket halálra kereső nyilasok elől.

A kolostoroknak és a rendházaknak, mint a vallásos világnézet utolsó bástyáinak felszámolása a kommunisták számára nem tűnt problémamentes feladatnak. Mindenekelőtt el kellett hitetni a közvéleménnyel, hogy a kolostor csak seb a nemzet testén, amelyet föltétlenül el kell távolítani ahhoz, hogy a társadalom egészséges fejlődésnek indulhasson.

A lélektani előkészítés a sajtó közreműködésével indult. 1950 májusában egymás után jelentek meg a Vatikánt, az egyházi vezetőket és a papság tevékenységét bíráló cikkek. A Magyar Dolgozók Pártja Központi Vezetőségének 1950. 1-jei ülésén Révai József beszámolóját elfogadták, s néhány nap múlva *A Központi Vezetőség határozatát a klerikális reakció elleni harcról* címen a sajtóban közölték. A határozat 6. pontja előrevetíti az eseményeket: „A klerikális reakció tömegagitációjának legfontosabb szervezetei a különféle férfi és női szerzetesrendek. A nagyszámú férfi és női szerzetesrendek vagy maguk mondtak le azokról a feladatokról, amelyeknek teljesítése volt állítólagos hivatásuk, vagy régi szerepük vált feleslegessé a szocializmust építő népi demokráciában, vagy reakciós célokra visszaélnek szerzetesi tevékenységükkel. A szerzetesrendek tagjai mint reakciós hírverők, mint az imperialisták agitátorai járják az országot. A tanító szerzetesrendek tagjai, megtagadva a tanítást az állami iskolákban, mint lelkészek helyezked-

tek el, aminek következtében a klerikális reakció agitátor-apparátusa, a papok létszáma indokolatlanul megnőtt.”

Mindenekelőtt el kellett őket távolítani lakhelyükről. Ezt békés úton megoldani azért sem lehetett, mivel a nem hívő emberek is ellenérzéssel figyelték volna, s számítani lehetett a lakosság megmozdulásával, esetleges rokonszenvtüntetésével. Maradt az erőszakos, meglepetésszerű elhurcolás. A pécsi ciszterci rendház tizenöt szerzetesét 1950. június 9-ről 10-re virradó éjszaka hurcolták el az ávósok. Hardy Gilbert visszaemlékezése erre az éjszakára: „Az éjszaka csendjében egyszer csak erős dübörgésre ébredtem. A folyosó végéről is megismertem áldott emlékü Kühn Szaniszló házfőnök úrnak az izgatott hangját. A dörömbölés minden ajtónál megismétlődött. Meg se vártam, hogy hozzám érjen, úgy, ahogy voltam, ajtót nyitottam neki.

— Azonnal öltözködj — mondta elcsukló hangon —, az irodában kell gyülekeznünk. Aztán rámnézett, és szinte sírva hozzátette:

— Fiam, minden elveszett.

Megértettem. A tágas volt igazgatói irodában egy ávós tiszt szorgoskodott. Ellenőrizte a névsort, és szárazon közölte, hogy mindnyájan ki vagyunk utasítva Pécs városából. Erről a végzést egyenként kezünkbe adta. Tudtukra adta még, hogy 15 percen belül útra készen kell lennünk, és csak a legszükségesebbet vehetjük magunkkal egy kisebb táskában. Ezt ellenőrizni fogják, mert »minden mást úgyis utánunk fognak küldeni...«.

Bódultan tértem vissza a szobámba. Egy géppisztolyos ávós jött a nyomunkban, és felügyelt a roham-pakolásra. De talán mégis volt benne valami emberség. Amikor látta, hogy szegény öreg (és igen kövér) Barna Jácint atya kétségbeesetten leroskad a szobájában, szinte kérő hangon odaszólt hozzám:

— Segítsen már annak az öreg papnak, hogy el tudjon készülni.

A leponyvázott kocsí szorosan a rendház bejáratához állt be. Úgy léptünk rá, szóltanul és szeniorátusban, mint a rabok, akik egy ismeretlen hely és egy ismeretlen jövő felé indulnak. A vezető ávóstól szigorú utasítást kaptunk, hogy a ponyva résein ki ne kukucskáljunk, de ennek ellenére azért ezt mégis itt-ott sikerült megtenni. Így aztán annyit sikerült megállapítani, hogy keletnek tartunk, de meddig? Másnap déltájban megérkeztünk kimerülten és éhesen a kunszentmártoni kármelita rendházba.”

A rajtaütésszerű elhurcolást a jugoszláv és osztrák határsávban lévő kolostorok lakóival kezdték, s csaknem mindenütt ugyanazon az éjszakán. Június 8-a és 10-e között mintegy 413 férfi és női szerzetest szállítanak kényszerszertartózkodási helyre. Június 19-én éjjel a fővárosi és a vidéki rendházak lakóit, mintegy 1120 szerzetest kényszerítenek teherautókra kevéske személyes holmival. Július 11-e és augusztus 14-e között további 187 szerzetest hurcolnak el otthonukból.

A premontrei szerzeteseket Keszthelyről és Gödöllőről Mária-besnyőre szállítják. A cisztercieket Szentgotthárdról, Pécsről, Bajáról június 9-ről 10-re virradóra éjjel a kunszentmártoni kármelita rendházba, Székesfehérvárról június 18-án Előszállásra, Budapestről a Bernardinumból Előszállásra és Pásztóra viszik. A pécsi pálosokat június 9-én éjszaka a váci püspökségre szállítják. A domonkos szerzeteseket július 11-én éjjel Sopronból Máriabesnyőre, Vasvárról és Szombathelyről az egri papi szemináriumba hurcolták. Július 9-én a szerviták Makóról Egerbe, a pécsi irgalmasok Abonyba kerülnek. Ugyancsak június 9-ről 10-re virradó éjjel hurcolják el a pécsi, a kalocsai és a szegedi jezsuitákat Mezőkövesdre, az ottani rendházukba. A kőszegi verbitákat július 11-én Nyírbátorba, majd onnan Jászberénybe telepítik.

Számos rendház, kolostor felszámolásának körülményeit nem sikerült még tisztáznunk. Ami eddig csaknem biztos: Magyarországon 1950-ben legalább 2300 férfi szerzetest és 8800 apácát hurcoltak el otthonukból. Mindezt feltűnés, a lakosság közbelépése nélkül. Csak a hatvani rendház számított kivételnek.

Ma sem eléggé tisztázott, miért történt ez Hatvanban másként. De bármi (vagy bárki) rejtőzködött is a háttérben, már előjáróban leszögezhetjük: a hatvani hívek páratlanul szép példáját mutatták a ferences atyák iránti ragaszkodásuknak. Amint hírül vették, hogy az ország több kolostorából elhurcolták a szerzeteseket, elhatározták, hogy mindenáron megvédik papjaikat.

A hatvani rendház működése

A hatvani rendházat 1931-ben építették a kapisztránusok, és 1946-ban átvették a plébánia vezetését is. Lelkipásztori tevékenységükkel a közel két évtized alatt nagy népszerűsége tettek szert, és elnyerték híveik szeretetét. 1950-ben négy ferences páter és két segítő testvér működött a rendházban az ötvenéves Kriszten Ferenc Rafael vezetésével. A további három páter: Tarcza József Aurél (32 éves), Veres János Géza (31 éves) és Zsiga Sándor Kerubin (32 éves). A segítő testvérek egyikét Beluczky Sándor Círiáknak (39 éves), másikukat Kálvin József Kallisztnak (36 éves) hívták. A június 9-e után naponta érkező hírek és rémhírek hatására lélekben mindannyiuk készen állt, hogy előbb-utóbb őket is deportálják, s az sem lehetetlen, hogy egyenesen Szibériába. (Ezt a rémhírt sokak szerint éppen az ÁVH terjesztette.) A hívők tömegei egyszerűen nem értették, miért kell a jólelkű barátokat elüldözni otthonukból. Maga a gondolat is felháborította a várost.

A hatvani események hiteles történetéről maguk a hatvani ferencesek tudnának megbízhatóan beszámolni. Közülük azonban már senki sem él. Hatuk közül Veres Géza és Zsiga Sándor atyával sikerült a nyolcvanas években személyesen találkozni, és emlékeiket rögzíteni. Viszont több vonatkozásban is megkérdőjelezhetők annak a több száz oldalas jegyzőkönyvnek az adatai, melyeket az államvédelmi tiszték csikartak ki a letartóztatott páte-

rektól és híveiktől. Alig hihető, hogy Tarcza József Aurél atya például így kezdte volna kihallgatója előtt vallomását.

„Elismerem, hogy a felszabadulás után az iskolák államosítása során uszító beszédeket tartottam a népi demokrácia ellen. Beszédemben igyekeztem a tömegeket rávenni arra, hogy minél többen tiltakozzanak a kormány intézkedései ellen. Ugyanilyen magatartást tanúsítottam a fakultatív hitoktatás kérdésében is. Politikai nevelésemnél fogva gyűlöltem a Kommunista Pártot és a népi demokrácia rendszerét.¹”

Ha mégis így nyilatkozott, csak kényszerítő eszközök alkalmazásának hatására tehette. Ez az önvádoló stílus végigvonul a le tartóztatottak vallomásán. (A harmincas évek moszkvai pereiben nem egy vádlott halálbüntetést kért magára. Prágában Slanský a saját édesapjára...).

A hatvani kolostorban és környékén 1950. június 19-én lejátszó dó események — az ÁVH jegyzőkönyvei szerint is — korábban kezdtek érlelődni. A házfőnök Kriszten Ferenc Rafael jóval előbb került összeütközésbe a helyi hatóságokkal. Mégis elgondolkoztató, hogy Rafael atya milyen készségesen vall önmaga ellen.

„1950. április 4-ét megelőzően felkértek, hogy a Vörös Hadserg, Magyarország felszabadítójának tiszteletére a plébánia épületének díszítésére alkalmazzak vörös szallagokat is. Én ezt kihívóan visszautasítottam s kijelentettem, hogy csakis nemzetiszínű díszítést vagyok hajlandó kitenni.

1950. április 29-én, mikor megjelentek rendházunkban a békeívvel, és aláírásunkat kérték, ezt magam és szerzetestársaim nevében visszautasítottam. (...)

1950. június 19-én a rendház előtt tömegtüntetésre került sor, melynek felidézéseért való felelősségemet beismerem. A tüntetés alatt én hívekkel és szerzetestársaimmal szemben is a tüntetést helyeslő, a tüntetőkkel rokonszenvező megjegyzéseket tettem, bár a tüntetés nyíltan rendszerellenes volt, a tüntetés során kommunistákat bántalmaztak, és rombolásokat hajtottak végre. Ebben a megmozdulásban több száz ember vett részt, akik reggeltől késő estig a rendház előtt tartózkodtak. (...)

Az ilyen tömegmegmozdulás szükségességéről többször beszéltem szerzetestársaim előtt. Első alkalommal 1950. június 10-én újhatvani rendházunk ebédlő helyiségében. Ezen a napon vettem kézhez azt a püspöki körlevelet, amely megbélyegzi a szerzetessekkel szemben foganatosított intézkedéseket, és a hívektől támogatást kér a szerzetesek részére. A jelzett estén szerzetestársaimnak, P. Veres Géának és P. Zsiga Andrásnak megmutattam ezt a körlevelet. Vita alakult ki köztünk a tekintetben, hogy felolvassuk-e. Végül is úgy döntöttünk, hogy a püspöki körlevelet másnap felolvassuk. Valamivel később, még a vacsora folyamán a gyöngyösi Ferences rendházból oda érkezett P. Karácsonyi Aladár tartományfőnök helyettes. Előtte felemlítettük a körlevél tekinteté-

¹Tarcza József
vallomásából. Bp., 1950.
jún. 27. Történeti
Hivatal, V-46/886 sz.

ben előzetesen lefolyt vitát. Ő azt mondta, hogy ilyen vita a gyöngyösi rendház tagjai között is támadt. És mintegy annak igazolására, hogy a körlevéltől komoly támogatást várhatunk, és az megmozgathatja mellettünk a híveket, elmeséltem, hogy 1919-ben Gyöngyösön a Tanácsköztársaság megbízottai leltározni akartak a rendházban. Éppen a házfőnökkel tárgyaltak, mikor a hívek bementek a rendházba, és kihurcolták onnan az eljáró tisztviselőket, majd a városházára vonultak tüntetni. Itt olyan fenyegető volt a tömeg hangulata, hogy a polgármester kényszerült megkérni a házfőnököt, oszlassa szét a tömeget. A házfőnök először nem akart a kérésnek eleget tenni, de végül is teljesítette azt. (...)

1950. június 13-án a megbízható hívek közül többeket, akikkel találkoztam, felkértem, jöjjenek el sötétedés után a rendházba. Nagy részükkel már ekkor közöltem, hogy fennáll a veszélye annak, hogy elvisznek bennünket, s ezért szeretném, ha különböző ingóságokat a rendházból elszállítanának. Néhány személyt, Vörös Istvánt és Hódi Gizellát felkértem arra is, hogy másokat értesítsenek, kérjenek fel megjelenésre. Június 13-án délután, mialatt a tömeg Szent Antal napját ünnepeelve áhítatoskodott a templomban, P. Zsiga András és én már nagyban csomagoltunk. Beluczki Círiák és Nagy Ilona (a sekrestyés és a díszítő) pedig még megelőzőleg egyházi ruhákat és kelyheket csomagoltak össze.”²

Tarczsa Aurél vallomása szerint a már elhurcolt szerzetesekért valamint a hatvani barátokért tartandó kilencedet Kriszten házfőnök kezdeményezte. A valóság az, hogy a kilenced megtartását maguk a hívek indítványozták: „Június 15-én este 6 óra után temetésről jöttem vissza, és bementem a sekrestyébe. Láttam, hogy a templomban kb. 100-120 tagból álló tömeg, nagyobb részt asszonyok tartózkodnak. Megkérdeztem Beluczky Sándor sekrestyést, hogy miért gyűlt össze a szokatlan időpontban ennyi ember, mire ő azt válaszolta, esti titkos miséhez készülnek, melyre harangozás nem lesz, erről az asszonyok értesítették ki egymást. Én vacsora alkalmával szóvá tettem a dolgot rendtársaim előtt, megkérdezvén, hogy miről van itt szó.

P. Kriszten elmondta, hogy ez nem titkos mise, hanem esti imahadjárat, a hívek 9 napon át esténként imádkozni fognak értünk. A megszervezésről azt mondta, hogy ez az ő tudtával és irányításával történt.”³

Az előzményekhez tartozik, hogy a nagykanizsai és a szegedi piaristákat már június 9-ről 10-re virradó éjjel Vácra, a püspöki palotába szállították, a mosonmagyaróvári és a tatai piaristák viszont csak június 19-én reggel érkeztek meg fegyveres rendőri kísérettel, leponyvázott teherautóban Hatvanba, a ferences rendházba. A ház körül már napok óta feszült, ideges hangulat uralkodott. A teherautók érkezésekor valaki félreverte a harangokat, s a hívők azt hitték, hogy jöttek a barátokért. Ezekkel a teherautókkal valószínűleg nem elszállítani akarták a barátokat, hanem ellenke-

²Kriszten Ferenc Rafael
rendőrségi vallomásából.
Bp., 1950. július 9.
Történeti Hivatal,
V-46/886/1 sz.

³Tarczsa Aurél rendőrségi
vallomásából. Bp., 1950.
júl. 25. Történeti Hivatal,
V-146/886/1 sz.

zöleg: az autókon másunnan elhurcolt papokat hoztak a hatvani rendházba. De a kitört vihart már nehezen lehetett lecsillapítani. Veres Géza atya a kritikus órákról: „Hatvani rendházunk kicsi volt, de nagynehezen sikerült elhelyezni a jövevényeket. Lehettek talán húszan-harmincan. Mi a kolostorban csak négyen voltunk páterek és két testvér.

A rendőrök felszólítottak bennünket, hogy küldjük haza az összegyülekezett tömeget. Mi azt válaszoltuk, hogy az embereket nem mi hívtuk ide, nincs is jogunk elküldeni őket. A rendőrök és a közeli katonaság estére lezárták a városba vezető utakat. Nem lehetett se ki, se be utazni. A hívek — mivel a templomot ki kellett üríteni és be kellett zárni — a templom kertjében és parkjában énekeltek egyházi énekeket, és felváltva kiabálták: »Nem engedjük őket elvinni!«

Ekkor Péter Gábor a hatvani rendőrségről felhívta a házfőnököt, és arra kérte, hogy oszlassa fel onnan a tömeget. A házfőnök azt válaszolta, hogy ő nem tud csinálni semmit. Egyébként is ő nemrég óta van itt, talán majd én, aki régebb óta volt Hatvanban, tudok segíteni. Ott álltam a telefon mellett, mindent hallottam. Péter Gábor ezután engem kért a vonalhoz. »Nagyon nagy bajok lehetnek« — mondta Péter Gábor.

De én sem tudtam az emberekre hatni. Nem mozdult senki. A vendégeknek »ínségvacsorát« adtunk, egy kis teát, meg amit a hívek összehordtak. Nekünk sem volt semmink. Szegények voltunk, mert az a ferences életstílus.

Megérkeztek a rendőrök a fecskendőkkal. De a tömeg nem mozdult a templomkertből. A rendőrök elkezdtek lövöldözni a levegőbe. Ekkor sem mozdult senki. Ezután — mint később az elbeszélésekből értesültünk — drótköteleket hoztak, és az összes ávós puskatussal nekirohant az embereknek rohamsisakban, és szinte mindenkit halálra vertek. Az ávósok azután Péter Gáborral az élen berontottak a kolostorba. Először puskatussal nagyon megverték a nővéreket. Minket nem engedtek oda, de utána mi következünk sorra. Véresre vertek mindannyiunkat. Betörték az ajtómat, a folyosón minden ablaküveget beverték, a szekrényeket betörték. A fejemen a puska nyoma még ma is megvan. Minden csupa vér volt. Volt, aki összeesett. Az ávósok közben ordítottak, hogy »piszkos kizsákmányolók, népbútítók« és hasonlókat.

Amikor látták, hogy nem sírok, és tartom magam, odalépett hozzám egy ávós, és tíz-húsz pofont lekevert nekem. A többieket már nem bántották, mert összeestek. Hallottuk, hogy lent a piaristákat is verik. Sántára, nyomorulttá verték őket. Volt, akit egy évig ápoltak utána az ávós kórházban. Mint például a piarista Hegyi Ferit meg a Magyar Pistát.

Minket bevitték a fürdőszobába, és addig kellett mosakodnunk, amíg a vért le nem mostuk magunkról. Aztán mindegyi-

künnket bilincsbe vertek. Nekem már nem jutott bilincs, csak egy ferences korda. Azt tekerték a csuklómra.

Már hajnalodott. Az egész városban, minden kocsmában, padláson, pincében, vendéglőben mindenkit megvertek. A fiatalokat külön gyűjtötték.

⁴Veres János Géza
szóbeli közlése.

Esztergom, 1989. május 8.

**A kihallgatások az
Andrássy úton**

Autóra tettek bennünket, négy pátert — rajtam kívül Kriszten Rafael házfőnököz, Zsiga Sándor Kerubint, Tarcza Aurélt — és két laikus testvért, Beluczky Cirjéket és Kálvin József Kalliszt-t. Mindannyiunkat az Andrássy út 60-ba vittek. Az épületnek abba a szárnyába, amelyik a Vörösmarty utcai sarok.”⁴

Az Andrássy út 60-ban pedig megkezdődött az odahurcolt szerzetesek „előkészítése” a bírósági tárgyalásra. Erre így emlékezik Veres János Géza atya: „Péter Gábortól visszavittek a cellába. Levetköztettek meztelenre, és amitől csak lehetett, mindentől megfosztottak. Minden gombot leszedtek, a harisnyát, nadrágszíjamat elvették. A céljuk az volt, hogy lélektanilag kikészítsenek.

Cellám a föld alatt a harmadik-negyedik emeleten volt. Valamikor a nyilasok építették. Levegő semmi. Egy 25-ös körte égett benne. Fekvőhely csupasz beton, takaró semmi. Ezen a csupasz betonon kellett úgy feküdni, hogy meg se mozdulhattunk, s kezünket állandóan úgy kellett tartani, hogy látni lehessen. A cellában és a folyosón is állandóan víz állt. Azt minden nap leengedték, majd feltöltötték kétóránként. Két téglát élére állítottak, arra padlót fektettek, hogy ne a vízbe lépjen az ember. Ez is a lelki tortúra egy formája volt.

A kosztot odatették az ajtó elé, mint a kutyának. Amikor megettem, zörögni kellett és kitenni a csajkát. Úgy emlékszem, egy hétig csak sárgarépa volt, egy hétig csak cékla. Minden éjszaka fölvittek kihallgatni. Nagyon megalázó volt. Nekik hűtött italok, mi se enni, se inni nem kaptunk. Rettentő hőség volt. Az a nő, aki mint írnok ott ült a kihallgatásnál, csak egy lötytyedt melltartóban és bugyiban volt. Később hallottam, hogy akadtak nők, akik a rabok szájába pisiltek. Velem, hála Isten, ez nem történt meg. Amikor le- és felmentünk, mindig le kellett vetköznünk meztelenre, még az anusunkba is belenéztek, nem rejtünk-e ott valamit. Ez is a lelki tortúrához tartozott. Megengedték, hogy hetenként kimossam az inget és alsónadrágot, ami rajtam volt. De vizesen kellett visszavennem, és rajtam száradt meg.

Körülbelül két hét után megkérdeztem egy őrtől, meddig lehet ezt kibírni.

— Általában egy hónapig — mondja. — Utána megőrülnek vagy elpusztulnak az emberek.

— Akkor nekem már nem sok van vissza — mondtam.

De az őr rám szólt, hogy ne beszéljek, mert nem szabad beszélgetni. Körülbelül négy hét múlva megbilincseltek, szememet bekötötték, és elvittek a Markóba, a II. emeletre. Ez volt a legszörnyűbb hely. Megkezdődött a »kezelés«. Elkezdtek verni, több-

szőr is. A »kezelők« lábán gumiharisnya volt, hogy ne ficamodjon ki a lábuk, amikor rúgnak. Felváltva rugdaltak. Egyik a fejemet, másik a tomporomat meg a heréimet rugdalta. Ezt csinálták mondjuk este 8 órától 11 óráig. Amikor összeestem — de eszméletemet még nem veszítettem el — elkezdték tépni a hajamat. Már alig volt hajam. Nekem kellett összeszedni a hajamat, hogy ne maradjon utánam szemét.

Tizenegy óra körül kínzóim már annyira kimerültek és belefáradtak a rugdalásba, kínzásba, hogy már csak lihegni tudtak. Megkérdezték tőlem, miből vagyok, hogy se nem jajgatok, se nem sírok, se nem óbégatok.

Ez a »kezelés« eltartott júliustól szeptemberig. Rengeteget kellett állnom arccal a fal felé. Az összeesésig. Lábam beledagadt a cipőbe, alig lehetett lehúzni. A Markóban kérdezték, hajlandó vagyok-e írásban vallomást tenni. Ez annyiban volt jobb, mert amíg írtam, legalább addig le lehetett ülni.

A bírósági tárgyalás

Egyik éjszaka vittek fürödni. Éppen olyan öreink voltak, akik nem ávosok voltak, hanem régi börtönőrök. Amikor bevittek mezítelen a fürdőbe, kérdezi tőlem az őr, hogy ugye hatvani vagyok. Miből gondolja, kérdem vissza. Mert olyan fekete a bőre, mint a suviksz. A rengeteg veréstől ugyanis elfeketedett a bőröm.”

A nyilvánosság kizárásával megrendezett bírósági tárgyalásukra 1951. január 31-én került sor. Kriszten Ferenc Rafaelt a demokratikus államrend és a köztársaság megdöntésére irányuló mozgalom kezdeményezésének vádjával életfogytig tartó börtönbüntetésre ítélték. Tarcza József Aurél, Veres János Géza és Zsiga Sándor Kerubin 10-10 év börtön kapott Olti Vilmos bírótól. Hosszabb börtönbüntetéssel sújtottak még további három világi hívőt: Karácsenyi Sándort, Fillér Rezsőt és Garami Józsefet. A két letartóztatott laikus testvér: Beluczky Sándor Cirjék és Kálvin József Kalliszt nem volt jelen a tárgyaláson. A kistarcsai táborba internálták őket, ahonnan csak három év múlva szabadultak. Kriszten Ferenc Rafael nem érte meg a forradalom kitörésének évét, Budapesten a rabkórházban halt meg 1952. szeptember 15-én. Három ferences rendtársát 1956 júliusában részesítette kegyelemben az Elnöki Tanács.

A Fővárosi Bíróság 2000. február 25-én Kriszten Rafael, Veres Géza, Tarcza Aurél és Zsiga Sándor Kerubin 1951. január 31-én hozott igazságtalan és törvénysértő ítéletét semmisnek nyilvánította.

Zirc a szerzetesrendek feloszlatajának idején

GIANONE ANDRÁS

1970-ben született. A Budai Ciszterci Szent Imre Gimnázium történelem-francia szakos tanára. Az ELTE doktorandusza. Legutóbbi írását 2000. 4. számunkban közöltük.

¹Hervay Levente:

A Ciszterci Rend története Magyarországon.

In: Lékai Lajos:
A ciszterciek. Szent István Társulat. Bp.,

1991, 472-490.

²Itt szeretném
megköszönni Zakar
Polikárp O.Cist zirci
főapát, Albrecht
Veremund O.Cist,

Alsászy Károly, Aszalós
János, Badál Álmos
O.Cist, Böhm Eglantin
FDC, Czike János
O.Cist, Hervay Levente
O.Cist, Kerekes Károly
O.Cist, Magyar Mirjam
OP, Rácz Pelbárt O.Cist
és Vadas Mária FCSVP
szíves segítségét.

Előzmények

A deportálások

Zirc, az 1182-ben alapított monostor, a török kiűzése utáni időkben lesz a magyar ciszterciek legfontosabb központjává. Ez egyértelművé válik a 19. század folyamán, amikor a zirci apát elnyeri Pilis, Pásztó és Szentgotthárd apáti titulását is, így az összes magyarországi ciszterci Zirc joghatósága alá kerül. Mindezt megerősíti XI. Piusz pápa, amikor 1923-ban felállítja a Ciszterci Rend Zirci Kongregációját. A Ciszterci Rend Magyarországon a 20. század első felében reneszánszát éli: a rendtagok száma 50 év alatt megduplázódik, az öt ciszterci gimnázium az országban a legszínvonalasabbak közé tartozik, az előszállási uradalom mintaszerű gazdálkodása pedig biztos anyagi háttérrel nyújt. 1945-ben a rend elveszti nagybirtokát, 1948-ban államosítják iskoláit, de a zirci monostor, a rendházak és a rendi plébániák még megvannak. Sőt, 1948 és 1950 között több fiatal jelentkezik novíciusként, mint a korábbi években.¹

Ami Zircen 1950 júniusa és októbere között történik, az korántsem egyedi eset. Az itt lejátszódó események hűen tükrözik azt, milyen gyökeres fordulatot vesz a szerzetesség története Magyarországon: szerzetesek internálása, szerzetesség létéről folyó tárgyalások az állam és az egyház között, rendek működési engedélyének megvonása és szétszórás.

Mi is történik ezekben a hónapokban Zircen? Egy feszültséggel teli időszak tárul elénk ciszterci szerzetesek és Zircre internált apácák visszaemlékezései, valamint a zirci apátság Historia Domusa, Endrédy Vendel megfigyelési és vizsgálati anyaga és más források alapján.²

Az iskolák 1948 júniusi államosítása mellett 1948–1950 folyamán a kórházakat is el kellett hagyniuk a szerzeteseknek. 1950 tavaszán néhány női zárdát át kellett adni a hatóságoknak, és az a hír járta, hogy több helyről is elhurcoltak apácákat, ezért a növendékeket sok helyről hazaküldték. 1950 májusától a sajtóban mindennaposak voltak az egyházzellenes cikkek. Május 21-én pedig Révai József nagy beszédet mondott a kommunista párt vezető testületének ülésén a szerzetesek feleslegességéről és veszélyességéről. A Magyar Dolgozók Pártja Központi Vezetőségének — Révai beszámolóját tükröző — június elsejei határozata jelezte, hogy a párt részéről napirendre tűzték a szerzetesrendek felszámolását. A szerzetesek is érezték, hogy valami történni fog...

A szerzetesek elhurcolásáról Zircen 1950. június 10-én délelőtt a szombathelyi püspökségről telefonon kapta a perjel az első értesítést: „*Patres Cistercienses ex Sancto Gotthardo hodie nocte ejecti*

³Historia Domus
1926–1950 (kézirat),
313. Az utolsó évek
eseményeit a
háznaplóba Horváth
Konstantin akkori perjel
jegyezte le.

⁴Historia Domus, 313.

*sunt*³ («a ciszterci atyákat az előző éjjelen kidobták Szentgott-
hárdról»). Majd néhány órával később Kunszentmártonból érke-
zett a hír, hogy a pécsi és a bajai ciszterci rendházak tagjait az ot-
tani kármelita kolostorba vitték. Végül megérkezett Weber Arnulf
zirci jószágkormányzó is, aki június 9-én éjszaka Szentgotthárdon
volt. Az ávosok őt is elvitték a többi cisztercivel együtt, de Felső-
gödnél elengedték, mivel ő zirci lakosként nem szerepelt az inter-
nándók között. Aztán jöttek a hírek a többi szerzetesrend határ-
menti házainak kiürítéséről és az ott lakók elhurcolásáról. Június
19-én pedig arról kaptak hírt, hogy most már az ország belsejé-
ben levő rendházakból is elvittek szerzeteseket, így Székesfehé-
várról és a budapesti tanulmányi házból, a Bernardinumból az ot-
tani cisztercieket Pásztóra illetve Előszállásra internálták. Az egri-
eket ugyan nem deportálták, de a rendházat elvették. Ezekről a
napoktól kezdve „vége volt minden biztonságnak és nyugalom-
nak, annak a relatív nyugalomnak, ami még volt a monostor-
ban”.⁴ Zircen is megkezdődött a felkészülés arra, hogy őket is bár-
mikor elvihetik. Mindenki csomagolni kezdett, összekészítették az
elhurcolás esetén magukkal viendő személyes holmit. Igyekeztek
elrejtetni az apátság értékeit, főleg a konyhai felszerelést és a tex-
tíliákat, abban a reményben, hogy az egész csak átmeneti ideig fog
tartani.

A szerzetesrendek főnökei az elhurcolásokat hírül véve kérték
a püspököket, hogy segítsenek. Grósz József, a püspöki kar akkori
elnöke végül június 20-án levélben fordult a kormányhoz, és javasol-
ta, kezdődjenek megbeszélések az állam és az egyház között a szer-
zetesekről. A június 28-án meginduló tárgyalásokról Endrédy Vendel
zirci apátot rendszeresen tájékoztatták — többek között a rendfőnöki
konferenciákon — az egyházi tárgyalóküldöttség szerzetesi tagjai.
Rajta keresztül a hírek eljutottak a rendtársakhoz is, de a növendé-
keket igyekeztek megkímélni az izgalmaktól, hozzájuk csak kevés
információ jutott el a deportálásokról és a tárgyalásokról. A vissza-
emlékező akkori ciszterci növendékek szerint a légkör igen bizakodó
volt, senki sem aggodalmaskodott. Egyébként a zirci apát a külföl-
dön élő rendtársakat is igyekezett tudósítani az eseményekről. Ezt
illegális úton (diplomáciai postával) tette, mert tartott attól, hogy
másképpen levelei nem vagy csak felbontva érkeznek meg ren-
deltetési helyükre.⁵ Az állam ugyanis igyekezett titokban tartani a
szerzetesek elhurcolását és az egyéb hatósági intézkedéseket —
ezekről a magyar sajtóban egy sor sem jelent meg.

A tárgyalások július 5-i fordulója után a püspökök felszólítot-
ták az egyházmegyéjük területén levő szerzetesházak elöljáróit,
hogy készüljenek föl az „áttelepítésre”. Ettől kezdve már előre ér-
tesítették a rendházakat a kiürítés időpontjáról, és valamivel több
személyes holmit vihetek magukkal kényszertartózkodási he-
lyükre a szerzetesek, és a deportálást végrehajtó ávosok is sokkal
udvariasabbak voltak, mint korábban. Mindazonáltal az internálá-

⁵A levelek tartalmáról
az ÁVH mégis tudomást
szerzett, ma a
budapesti Történeti
Hivatalban őrzik a
másolatokat. (Endrédy
Vendel személyi
dossziéja, Történeti
Hivatal O-8889/1)

Mindennapi élet Zircen június-júliusban

sok egészen augusztus közepéig folytatódtak, de zirci monostorból végül is nem vitték el a cisztercieket, sőt...

Bár Zirc fölött is ott lebegett az elhurcolás réme, a monostor élete többé-kevésbé a megszokott mederben folyt tovább. Az első deportálási hullám előtt pár nappal, június 5-én volt a negyedéves oblátusok érettségi vizsgálja. Június 22-én pedig teológiai vizsgák következtek. Június 16-án új örökfogadalmasokat szenteltek pappá. Egyikük újmiséjén vett részt június 19-én Zircen Rácz Pelbárt atya, a Bernardinum lakója, aki így megmenekült az elhurcolástól. Június 22-én tizenenolcan tettek első fogadalmat, mivel a rendkívüli helyzetre való tekintettel a novíciátus idejét — Rómát is megkérdezve — lerövidítették. A súlyosan beteg zirci alperjel június 19-én halt meg. Két nappal későbbi temetésén énekelték először a szerzetesek az új funerariumot. A közös karima és a közös étkezés még azokban a napokban is megvolt, amikor a rendes napirendet nem lehetett tartani.

Mivel 1950 folyamán a világi alkalmazottak szép lassan elhagyták a monostort, a növendékek és a novíciusok vették át a apátságához tartozó föld, a zöldségeskert és a sertések gondozását. Ezenkívül július 5-től az atyák és a növendékek is segítettek a portaszolgálat ellátásában. A hónap utolsó napjaiban — ahogy ez nyáron szokásban volt — kirándulni voltak a növendékek, akik közül sokan július-augusztus folyamán két hétre családjukhoz mentek vakációra.

Házkutatások

A viszonylag nyugodt júliusi hónapban is volt azért néhány zavaró esemény Zircen. Az ÁVH 14-én este 10-től másnap hajnali 4 óráig házkutatást tartott Endrédy Vendelnél, aprólkosan végignézték minden iratot és az apát házikönyvtárának összes kötetét, de azt az íróasztalon heverő levelet nem vették észre, melyet Endrédy Vendel Rómába szándékozott küldeni. A levélben egyébként Horváth Richárd rendtársának — aki azokban a napokban kérte a rendből való elbocsátását és az esztergomi egyházmegyébe való áthelyezését — a békemozgalomban való működéséről számolt be. A három polgári ruhás nyomozó végül magával vitt több, korábbi évekből származó apáti köriratot, leveleket, könyveket és más dokumentumokat, melyeket a későbbi per kapcsán felhasználtak ellene. Az eset után egy héttel a zirci számvevőségen és a gazdasági irattárban is volt házkutatás, amelynek végén a helyiségeket lepecsételték.

Apácák zirci internálása

Július 27-én Urbán Gusztáv atya, aki a kényszerszertartózkodási helyéül kijelölt Előszállásról szökött el, hozta a hírt, hogy augusztus elsején kb. 550 apácát fognak Zircre hozni. Így az apátságot nem érte készületlenül az, hogy augusztus elsejének hajnalán másfél tucat különböző kongregációba tartozó 449 apáca, köztük 8 tartományfőnök érkezett a monostorba.⁶ Mindnyájan nagyon örültek, hogy a Szovjetunió helyett Zircre hozták őket a leponyvázott teherautók. Többségük Pilisligeten, a vincés nővérek ottani öregotthonában töltötte a korábbi heteket. Oda még a júliusi deportálások idején vittek több mint 200 kedves nővért, akiket most Zircre telepítették át az őket Pilisligeten befogadó apácákkal

⁶Többek között a következő szerzetek „képviseltették magukat”: angolkisasszonyok, Assisi Szent Ferenc Leányai, dominikánák,

Isteni Megváltó
Leányai, Isteni Szeretet
Leányai, kármeliták,
keresztes nővérek,
Notre Dame Női
Kanonokrend, Sacré
Coeur apácák, szatmári
irgalmas nővérek,
szegedi iskolanővérek,
szegénygondozó
nővérek és legnagyobb
létszámban vincés
nővérek.

Ellátási nehézségek

együtt. De hoztak nővéreket Pécelről, Esztergomból és más helyekről is. A ciszterci növendékek segítettek a mintegy 150 idős és beteg apáca szállításában (volt olyan apáca, akit hordágyon hoztak, sőt egyiküknek a koporsója is kész volt már), a csomagok felhordásában és a nővérek elszállásolásában is. Endrédy Vendel a betegek és idősek rendelkezésére bocsátotta saját lakosztályát az apáti kápolnával együtt, így nekik nem kellett mindennap megtenniük az utat a templomba. Ezenkívül a zirci monostor más részei: az ún. királyszoba, a vendégszobák többsége, az ún. múzeumi rész és a folyosók egy része is az apácák szállásául szolgált. Bár a ciszterciek igyekeztek összefűzni magukat, a nővérek így is nagyon zsúfoltan laktak. Minden szerzet saját helyiséggel rendelkezett, a különböző kongregációból valók csak keveset beszélgettek egymással — ez jellemző volt arra a korra. Apácákat egyébként augusztus elseje után is hoztak Zircre, összesen mintegy 500 nővért hurcoltak ide.

Igen nagy gondot okozott a hirtelen megnövekedett létszám ellátása is. A 100-120 fő helyett most hirtelen több mint 600 embert kellett etetni, és az apácák által hozott élelem hamar elfogyott. A helyi és a környező települések lakosai segítettek: Horváth Konstantin perjel a Historia Domusban 30 oldalon keresztül örököltette meg az adományokat és az adományozókat, még a protestáns Dudar község is küldött egy kocsirakomány élelmet. Az apátság kulcsámője lovas kocsival, Pelbárt atya pedig egy kis autóval járta a környéket, és gyűjtötte az adományokat. A lakosság nagylelkűségének következtében a monostor lakóinak egyetlen napig sem kellett éhezniük. Az étkezések rendje persze be volt osztva, hiszen egyszerre nem fértek el az apáti ebédlőben. Az egyik csoport még ebédelt, amikor a második már a folyosón gyülekezett. A legnagyobb problémát a víz jelentette, amellyel nagyon kellett takarékoskodni. Az apátság vízellátását ugyanis eredetileg 80 személyre méretezték. A meleg nyár és a sok ember miatt Endrédy Vendel már járvány kitörésétől tartott. Az apácák imái azonban meghallgatásra találtak, mert augusztus folyamán többször is esett az eső. Mindig akkor, amikor már nagy szükség volt rá. Szerencsére az orvosi ellátást is biztosítani tudták.

Az apácák foglalkoztatásáról Palos Bernardin atya, egykori pécsi tankerületi főigazgató vezetésével fiatal ciszterciek gondoskodtak. Rónay Detre énekkart szervezett, mely több hangversenyt is adott: így Nagyboldogasszony illetve Szent István ünnepén az apát tiszteletére, máskor pedig a Zircre látogató püspököknek. A nővérek elmélkedéseken vettek részt, előadásokat hallgattak, olvastak a könyvtárban, sétáltak az arborétumban, heti váltásban segítettek a konyhán és a felszolgálásban, dolgoztak a monostori gazdaságban, vezették a saját irodájukat, amely a postaszolgálatot is ellátta és fogadták a látogatókat. Az atyák naponta több misét is celebráltak, be volt osztva, melyik közösség mikor vesz részt a liturgián. Ál-

landó lehetőség volt a gyónásra, és részt lehetett venni a ciszterciek karimáin illetve az esti Salve Reginákon. A visszaemlékező nővérek nagyon szép emlékeket őriztek meg ezekről a hetekről.

A rendőrség többször is alkalmatlankodott. Arra igyekeztek rábírni az apácákat, hogy vegyék le a szentruhát, és lépjenek ki a szerzetből. Rossz szemmel nézték az élelmiszerek gyűjtését és a monostor területén kívülre, fogászati kezelésre menő nővéreket is zaklatták. Az apácák zirci tartózkodása idején négyen haltak meg az idős és beteg nővérek közül. A rendőrség csak az első temetésnél járult hozzá, hogy a társak rendi ruhában kísérjék utolsó útjára az elhunytat a község határában levő temetőbe.

A ciszterci szerzetesek élete az adott körülményekhez képest a szokásos napirendnek megfelelően folyt. Augusztus 8-án vonultak be Zircre az új novíciusok. Közéjük a rendkívüli helyzetre való tekintettel az apát felvett olyanokat is, akik akkor kezdték volna az utolsó oblátus évüket. Összesen tizenkilencen öltöztek be augusztus 19-én. A novíciusok szinte nem is érezték, hogy a monostornak vendégei vannak, ők éltek — a többi cisztercitől is meglehetősen elzártan — a novíciátus saját életét, és a nővérek is mindent megtettek, hogy ne zavarják őket.

Az állam és egyház közötti tárgyalásokon júliusi 12-én merült föl először, hogy az állam visszaadna iskolákat a katolikus egyháznak, és ezek ellátására néhány rend megmaradhat. A püspöki kar többek közt a cisztercieket javasolta, de a tárgyalások augusztus 19-i fordulójában Rákosi Mátyás vétőt emelt ellenük Endrédy Vendel miatt. Rákosi őt, mint az életfogytiglani börtönbüntetésre ítélt Mindszenty „egyik rossz szellemét”,⁷ a régi rend, a klerikális reakció egyik legfontosabb képviselőjének tekintette. Hiába lett volna hajlandó lemondani a zirci apát, a helyzet nem változott: Zirc felosztatásra ítéltetett. Már lehetett tudni, hogy a ciszterciek nem maradhatnak meg, amikor augusztus 23-án hatan — saját kérésükre — örökfogadalmat tettek, őket három nap múlva Badalik Bertalan veszprémi püspök szubdiakonussá is szentelte. Augusztus 27-én Szent Bernát nyilvános ünnepén búcsúzott el Zirc községtől a rend nevében Horváth Konstantin perjel. Három nappal később, augusztus 30-án írták alá hivatalosan azt az egyezményt, amely — annak ellenére, hogy a Magyar Közlönyben nem jelent meg — 40 évre meghatározta a magyar szerzetesség és az egész magyar egyház sorsát. Ennek alapján kellett szétszórátásba menniük a szerzeteseknek, azok kivételével, akik bekerültek a négy korlátozott létszámban meghagyott rend keretébe.

A tárgyalások alapján már korábban is várható volt, hogy a Zirci Kongregáció teljes létszámban nem maradhat meg. Az is kiderült, hogy az egyházmegyei szemináriumokban nem lehet biztosítani minden növendék elhelyezését. Ezért Endrédy Vendel még augusztus közepén hozzákezdett annak megszervezéséhez, hogy a fiatalok egy részét tanulmányaik elvégzése céljából külföldre menekítse.

⁷Gergely Jenő: *Az 1950-es egyezmény és a szerzetesrendek felosztatása Magyarországon.* Vigilia Kiadó, Bp., 1990, 239.

Négyszemközt, titoktartás mellett tette föl a nagy kérdést növekedtársainak az akció lebonyolításával megbízott Kis Horváth Paszkál. A döntést mindenkinek egyedül kellett meghoznia. Aki vállalta a külföldre távozást, annak az apát 1 000 Ft-ot adott a költségekre. A 21 tagú csoport szeptember 6-án lépte át illegálisan a határt, közülük nyolcat az osztrák csendőrök elfogtak, majd átadtak a szovjet hatóságoknak, akik visszahozták őket Magyarországra. Itt az ÁVH kezére kerültek. Endrédy Vendel október közepén szerzett arról értesülést, hogy az akció csak részleges sikerrel zárult.

Szeptember elsején érkezett meg Zircre a hír a feloszlatastról, és ezt megerősítette a szeptember 7-én kihirdetett 1950/34. törvényerejű rendelet a szerzetesrendek működési engedélyének megvonásáról. Ettől kezdve az internáltaknak is szabadon lehetett mozogni. Ezekben a napokban jött el ismét Badalik püspök úr, és könnyek között kérte az apácákat, hogy kezdjék meg a monostor elhagyását, mert a ciszterciek anyagi eszközei és készletei kimerültek. Az apácák ellátására ugyanis Zirc mintegy 100 000 Ft-ot költött a sajátjából, míg a kormány mindössze 3 000 Ft-ot adott erre a célra. Mindenki csomagolni kezdett. A ciszterciek magukkal viheték személyi ingóságként egy szoba bútorzatát. A nővérek azonban, a többi internált szerzeteshez hasonlóan, csak egy kevés személyes holmit vihetek magukkal a deportáláskor. Igen nagy gondot jelentett a civil ruha beszerzése, a rendi ruhát ugyanis szeptember 21-ig le kellett vetni. Néhány apáca ezért fekete reverendát varrt a ciszterci atyáknak. Szeptember 24-ére pedig a püspöki kar az ország összes katolikus templomában gyűjtést rendelt el a szerzeteseknek a legszükségesebbekkel való ellátására. A zirci apát is adott — részben a veszprémi püspöktől fölvetett kölcsönből — minden rendtagnak 500–1 000 Ft-ot saját céljaikra. Minden volt házfőnök 2-3 000 forintot, a zirci plébános pedig 7 ezret kapott, hogy ebből a leginkább rászorulókat a későbbiekben támogatni tudják.

Leltározás és átalakítási munkálatok

A rendtagokról való gondoskodáson kívül még más fontos feladatokat is meg kellett oldani. Még szeptember 7-én megkezdte a belügyminisztérium által létrehozott bizottság a leltározást. A könyvek egy részét azonban meg tudták menteni. A leltározás során ugyanis a könyvtári anyagot egyszerűen csak lemérték. Ezért a leltározás végével, szeptember 25-től kezdve a szerzetesek egyes értékes könyveket értéktelenekre cseréltek és személyi holmiként magukkal vitték.

Nagyon fontos feladat volt a templommal egybefüggő monostor egy részének plébániai célokra való leválasztása, annál is inkább, mert a plébánián „egykori” ciszterci szerzetesek maradtak. A kerengő folyosóin felhúzendó falak elkészítésében kőművesek és nővérek segítettek a cisztercieknek. Ezenkívül a monostor berendezéséből igyekeztek sok mindent (például az apátok képeit) átvinni a plébániai részbe. A leválasztással és áthurcolkodással járó munkák október közepére fejeződtek be, mert a hónap idusán kellett volna hivatalosan átadni a monostort.

A monostort szeptember folyamán elhagyó szerzetesek közül október közepéig sokan visszajöttek látogatóba Zircre, hogy még egyszer elbúcsúzzanak ott lévő, többnyire idős és beteg társaiktól és a monostortól. A zirci novíciátus pedig az utolsó napokig főnállt, bár létszámban megfogyatkozott, mert az érettségivel rendelkező novíciusok megkezdték már felsőfokú tanulmányaikat. Október 14-én este a még jelenlevő 33 ciszterci mindegyike kapott egy *In memoriam!* feliratú szentképet, melyet mindenki aláírt. 17-én a növendékek és a novíciusok elhagyták az apátságot, ettől kezdve megszűnt a kórusima, mert túl kevesen maradtak hozzá. Október 26-án jelent meg hosszas várakozás után az a bizottság, melynek az apát s a perjel átadta a monostor épületét. Ezután már csak négy cisztercinek volt maradása Zircen: a plébánosnak és három káplánjának.

Sokan családjukhoz mentek haza, mások egyedül vagy kettesével-hármasával (többen nem lehetett) igyekeztek albérléthez jutni. Október 4-ig kellett rendezni az új lakóhelyre való bejelentkezést. Az idősek és beteg szerzetesek állami fenntartású, de egyházi kezelésben levő szociális otthonokba, egykori monostorokba illetve püspöki nyaralókba kerültek. Zircről október közepén Csákvárra és Bakonybélbe vitték a rászoruló nővéreket. Sok munkaképes apácának sikerült egyházi állásban (kántorság, házvezetőnőség, hitoktatás) elhelyezkedni. De a többség kénytelen volt világi állást vállalni. Ezek egy része képzettségének megfelelően az egészségügyben vagy az oktatásban talált munkahelyet, erre szeptember közepéig lehetett jelentkezni. Másoknak csak fizikai munka jutott. Sok helyen azért nem kaphattak jobb beosztást, mert szerzetesek voltak. A férfi szerzetesek közül végül mintegy 500 került át világi papnak, de ezek egy részét is rövidesen kitétték az egyházmegyei keretből. Ami a növendékeket illeti, őket igyekeztek egyházmegyei szemináriumokban illetve a központi szemináriumokban elhelyezni. Ez utóbbiba és Fehérvárra nyertek felvételt az itthon maradt ciszterci növendékek. Amikor azonban 1951-ben megalakult az Állami Egyházügyi Hivatal, akkor a volt szerzetesnövendékek jelentős részének abba kellett hagynia teológiai tanulmányait. A ciszterci fiatalok azonban 'Sigmond Lóránt novíciusmesternek, a rend titkos vezetőjének 1961-es letartóztatásáig tovább tanultak és az illegalitás keretei között folytatták a szerzetesi életet.

Endrédi Vendel október 26-án délután végső búcsút vett a monostortól és titkárával gépkocsin elhagyta Zircet. Három napra rá letartóztatták és az Andrássy út 60-ba vitték. Bár Rákosi még a tárgyalások idején megígérte, hogy a zirci apátnak „egy haja szála sem fog meggömbülni”⁸, a Grösz-perben 14 évre ítélték⁹. A ciszterciek közül a kommunista diktatúra évtizedeiben 47 szerzetest ért súlyos üldöztetés azért, mert hűséges szolgálói voltak az egyháznak.¹⁰ A szétszórt szerzetesek pedig, abban reménykedtek, hogy ez az áldatlan állapot nem tart sokáig. Negyven évig tartott.

⁸Az 1950-es

egyezmény..., 248.

⁹Végül is több mint 6 évet töltött börtönben, nagyjából részt

magánzárkában.

Életének további alakulásáról ld. Őrfi

Mária: *Lángolj és világíts.* Szent István Társulat, Bp., 1997.

¹⁰Részletesen ld.

Hetényi Varga Károly: *Szerzetesek a horogkereszt és a vöröscsillag árnyékában.*

Pro Domo, Pécs, 1999, 165-342.

PETŐCZ ANDRÁS

A virágok, ott, messze

Vannak virágok, ott, messze,
valahol, messze, nem is tudom,
kezedben, virágok, vannak,
hajnali remegésben.

Magukhoz, magukhoz, magukhoz.
Szinte mindenütt lehetnek, csak
épp erre nem látni őket, csak
éppen ezen a tájon.

Vannak, ha akarom, vannak.
Ha álmodom, akkor remegnek
hajnali szélben, ha álom:

és szirmaik hullanak, egyre,
és hullanak a szirmok, és
pusztulnak ők.

Első lépéseim

Ezek az első lépéseim ebben a bajnoki évben.
Csupán totyogok, nem is lépkedek igazán,
csupán csak teli talppal tétova tottyanásokat
teszek meg nagy nyári meleg éjszakában.

Gyönyörű vagyok, megdicsérnek. Kedves
mindenki énvelem, tudják, hogy éppen
csak beneveztem a bajnokságra, újonc
vagyok még teljességgel, és ha nincsenek

esélyeim, akkor mindenki kedvesebb
velem, mint majd lesz egykoron. Meg-
simogatják még olykor-olykor a fejem,

biztatgatnak, kicsit lekezelnek, azt
mondogatják, hogy „nagy dolog, na nézd,
már jár!” Pedig, ha tudnák!

Zöld vér

(Regényrészlet)

Szlovák író (1904-1982).
Zöld vér című regényében
(1970) árvai gyermekkorát
dolgozza fel. A kötetet a
Felsőmagyarország Kiadó
gondozza.

Az idő repült.

Megint beköszöntött a nyár, és egyre messzebb és messzebb tájakra bontottunk vitorlát. Bármikor nekivágtunk Pasekyre áfonyát szedni, az irtásokra számócazni vagy Vedélékhez a malomba néhány vidám percre.

Vasárnaponként, ha szép volt az idő, már magukkal vittek bennünket Rabcsicéra, a templomba. Hogy valahogy bírjuk az utat, időnként valamelyik felnőttnek áldozatot kellett hoznia: néha anyánk, máskor Ilonka nővérünk, megint máskor a bojtárunk — ha éppen volt bojtárunk — nyújtotta nekünk a kezét vagy vett a hátára.

Gyalog jártunk a templomba, fényesre pucolt cipőnkkel a kezünkben. Csak a falu határában mostuk meg a lábunkat egy régi pocsolyában, amelynek még nem volt ideje kiszáradni, aztán felhúztuk a cipőnket, állunkat egy gondolattal feljebb szegtük, és leereszkedtünk — a templomhoz.

Az olyan elvadult farkaskölyköknek, mint amilyenek mi voltunk, igazi színház lehetett volna a vasárnapi rabcsicei látogatás, csakhogy engem egyáltalán nem hozott tűzbe. Ki tudja, miért — rettenetesen szégyenlős voltam, és itt csupa idegennel találkoztunk, nem is beszélve a folytonos köszönetésről, a hízélgésektől átszótt töméntelen beszédéről, amelyeket egyenesen sértőnek találtam. Úgy mint: milyen szép fiúk, és hogy megnőttek — hát fityiszt! Kizárólag anyáknak akadt itt annyi ismerőse mint a pelyva, meg mindenki igyekezett keresni az erdészné kedvét. Anyánk lehet, hogy hízott is a dicséretektől, mi azonban nem. Úton-útfélen megállt, én meg rángattam a szoknyáját, hogy menjünk már.

Végre a templomhoz értünk! Csókaraj köröz és rikoltozik fölötte — ez valahogy otthonosabbá teszi számomra. Bemegyünk. Szörnyű mestergerendától sötét kis konyhánk után szerfölött tágasnak látom. Az oltár közelében beülünk az oldalsó padba, ahonnét jól belátható az egész templom. Az ünneplőruhás emberek csak áramlanak, és az asszonyok szépen, de véget nem érően énekelnek órákon át. Egy jó darabig hallgatom, ám azután... Anya, menjünk már! Rosszallóan rápillant, és — hiszen még el sem kezdődött a mise. Úgy ám!

Nekünk is volt otthon óránk, sőt falióránk is, csak senki sem bízott benne. A biztonság kedvéért mindig egy-két órával előbb indultunk el, így aztán várakozhattunk.

Akárcsak most.

Jó időbe telt, de kivártuk.

Mozgolódás a sekrestyénél. Lebbennek a ministránskámzsák. Borov, a sekrestyés hosszú pálcájával meggyújtja a gyertyákat, miközben hiúzként körüljártatja tekintetét a dugig telt templomban, minden rendben van-e. Igen. Rendben. Valamivel utána érkezik Marhevka plébános úr. Fehér miseruhájában fellépdél a szószékre, és csak prédikál, csak prédikál az isteni gondviselésről. Mi az a gondviselés?... Egy kukkot sem értek belőle. És úgy látom, más sem. Magam elé nézek: az egyik ember szunyókál, a másik meg a harmadik is, sőt néhányan mintha édesdeden aludnának. Kuliga nénikénket, akire a színes ablak fénye hull, egész könnyen fölismertem, hiszen időnként járt hozzánk. De hát az ember elcsigázódik a melegben. Én is elálmosodom: lecsukódik a szempillám, lebukik a fejem. Micsoda szégyen. Anya, menjünk, mert elaluszom, mondom. Bosszúsan súgja: „Elment az eszed? A mise még csak most kezdődik, te meg...” Uramisten, és mikor lesz vége, kérdem. Tartani akarja bennem a lelket: „Egy szempillantás. Tarts ki.” Na hiszen! Én még csak kibírnám, gondolom, de mi van, ha nem fogad szót szerencsétlen szemhéjam?

Marhevka tisztelendő úr végre lemegy a szószékről. De azután megint énekelni kezd, és csak húzza, húzza — szépen, ahhoz kétség sem fér, csak hogy e szépségnek nem sok a haszna. Egyre több és több ember bóbiskol, én meg... Ó, bárcsak anyámnak dőlhettem, bújhattam volna. De nem szabad. Mindenhol figyelő szempárok. Tessék! Egy asszony mellettem, alighanem Petrikulá nénikém, aki cukorkákat árul, az orrom alá nyom egy csokrot. Majoranna. Csodálatosan illatozik, de én csak sandítok. Mit akar?... Ekkor veszem észre, hogy mások is szorongatnak hasonló csokrokat, mohón szagolgatják, és akkor belémhasít a felismerés — ők azok, akik ébren maradtak. De én nem akarom. Nem fogom becsapni az Úristent, gondolom.

A mise után még litániát mondtak, én pedig majdnem az ájulás határán tápolyogtam ki a templomból. Csak kint, a szabad levegőn, a virágzó hársak alatt tértem magamhoz. Csak hogy ekkor egyszerre rámtört az éhség, mert már délután volt. Rovne, Uramisten, Rovnét milyen drága, szívemhez közeli helynek éreztem, és mégis milyen távolinak tudtam!

Amilyen hamar csak lehet, el innen, irány észak. Anyánknak azonban még akadt elintéznivalója, mi pedig rostokolhattunk, mert ennyi ember előtt nemigen cirkuszhattunk volna következmények nélkül. Ráadásul útban hazafelé megállt mellettünk Marhevka plébános úr is. Anyánk utasítására kezet kellett csókolnunk neki, mi pedig... Ugyan mi mást tehattunk volna! Kezet csókolnunk neki. Ha az átszenvedett misét nem akartuk érvényteleníteni a szófogadatlanság bestiális bűnével. Végtére is... A felnőttek is kezet csókoltak neki. De még mennyire! Mintha a keze helyett mézeskalácsot nyalogattak volna. A plébános ráadásul még úgy is

tartotta. Jócskán el a testétől, mintha attól félne, hogy a reverendájához ragad, mosolyogva, villogó szemüveggel.

A szertartás után végre magunk mögött hagyhattuk a nemakaromfalut. A határban aztán le a cipővel. De Zahorkától Rovnéig, hegynek föl már többnyire csak a felnőttek hátán csimpaszkodtunk. És amikor elértünk Pasekyig, és megpillantottuk a csodálatos áfonyabokrok káprázatos gyümölcsseit, hét ökörrrel se lehetett volna visszatartani bennünket. Villámgyorsan lecsusszantunk a földre, be a legközelebbi áfonyásba és — akár a farkasok. Téptük, martuk, faltuk még talán levelestül is. Éhünket is elvertük, szomjunkat is csillapítottuk vele.

Amikor aztán egy idő múlva előmáztunk, jobban hasonlítottunk kongói négerrekhez, mint templomból hazatérő rovnei fehérekhez.

Valamivel jobb dolgunk volt, amikor apánk nagy ünnepekkor — többnyire Pünkösdkor — magával vitt bennünket a rabcsai templomba.

Fogalmam sincs, miért: anyánk hallani sem akart Rabcsáról. Mintha csak a rabcsicei Úristenben hinne, holott Rabcsára sokkal egyszerűbben és kényelmesebben lehetett eljutni. Rabcsicéra ugyanis kizárólag nyaktörő ösvények vezettek, míg Rabcsára... Apánk kihúzta a bricskát a pajtából, eleje fogta Pejkót, és — ez volt ám az igazi mulatság. A pihent ló, amelyet zabon kívül még édes tejjel is tápláltak, csudadolgokat művelt: prűszkölt, horkantott, kirúgott, sőt a Polyána lejtőin vágatva olyan hangokat is kiadott, amelyek miatt másutt szégyelltük volna magunkat. De itt nem zavart. Még ha reszkettek is bele a hegyek, a lóval együtt határtalan életöröm töltött el bennünket. Hogyne töltött volna el? Mi megmenekültünk a fáradságos úttól, Pejko meg könnyített magán, és — egykettőre Rabcsán voltunk.

Ott apánk behajtott a Laslauer úr kocsmája melletti tágas pajtába — ha jól emlékszem még a kocsmáros nevére —, kifogta Pejkót, fejfel fordította a bricska felé, ahol már egy tisztességes nyaláb lóhere várta, és a földek határolta mezsgyén, mint valami utcán, nekivágtunk, mert már éppen harangoztak.

Csak a templom elé, mert nem fértünk be. A kutya se bánta. A temetőben maradtunk, a rabcsai megboldogultakkal, akik csöndben nyugodtak itt, letelepedtünk a fűbe, lehet, hogy sírra is, és — hát az valami csodálatos volt! A nap hevében köröskörül illatoztak a hársfák és a kerek világ minden növénye, a csipkebokor még virágzott, a méhek döngicséltek, és ebbe az illatba és szépségbe mint sűrű, erdei méz keveredett a rabcsaiak nehézkes éneke, melyet az orgona komoly hangja festett alá. Amikor olykor fölemeltem a fejem, szinte beleszédültem. Magasan, túlságosan magasan felettünk az ég világoskék tava, és rajta mint jól felvert vánkosok igyekeztek a fehér felhők — egyenesen az Asszony-hegy felé. Az ám, gondolatban üdvözletem küldöm Rovnénak.

Többre nincs időm. A templomban csilingelnek az ezüst csengettyűk Úrfelmutatáshoz, a harangozó a toronyban meghintáztatja a nehéz harangot, valahol megszólal a kürt átható hangja, és abban a pillanatban... Pukk, pukk, pukk! Háromszor, akár az ágyú, dördülnek el a rabcsai tűzoltók mozsarai. Ez már döfi! Ez már, gondolom magamban, kell, hogy tessenek az Úristennek is. A rabcsiceiek ehhez képest... Nyomukba sem lépnek. Elbújhatnak az órájukkal együtt.

Ilyen misét kibírni nem volt kunszt. Itt bezzeg nem álmosodtam el. És mihelyt az emberek szállingózni kezdtek a templomból, már ráncigáltam is apámat:

— Menjünk, nézzük meg, mivel és hogy durrogtatnak!

Apám megértette kíváncsiságomat. Elvezetett bennünket a tűzoltókhoz, akik a temető falán kívül tüzet gyújtva helyezkedtek el, és mindent szépen elmagyarázott. Be kell azonban vallanom, hogy csalódtam a mozsarakban. Egy darab vascső lyukkal a közepén... Beleszórtak egy kis puskaport, farúddal ledöngölték, az apró nyíláshoz oldalról odaszorítottak egy hosszú pálcába szúrt izzó szöveget, és — ez volt minden. Apa, neked nincs is szükséged mozsárágyúra, mondom, a te tizenkettesed sokkal jobb, hízelegtem szakszerűen apámnak a sátrak felé igyekezve, ahol többnyire csak mézeskalácsszíveket és cukorkákat árusítottak. Ám a szemünk sem rebtent láttukon. Méz volt otthon elég. Apánk ezért megemberelte magát: egy-egy cukorsípot vásárolt nekünk. Sajnos nem tartottak sokáig. Mire visszaértünk a kocsmához, a füttyökkel együtt szétolvadtak a szájunkban.

Eddig minden rendben is lett volna.

Csakhoggy...

Uram ne hagyj el!

Apát körülfogták a barátai, többnyire erdészek, de más ismerősök is, akikkel el kellett intéznie ezt-azt. Berángatták a kocsmába, sört rendeltek és — az volt a vég.

Vég? Á, dehoggy. Ellenkezőleg. Még csak a kezdet. Rákezdtek, vég nélkül folyt a szó, és — talán bizony hogy a nyelvüket nedvesen tartásuk — söröztek hozzá, úgyhogy jócskán akadt dolga a szikkadt, hamuszürke Laslauer úrnak, ha mindenkinek a kedvében akart járni. Időnként bennünket, fiúkat is megkínáltak, de mi csak húztuk az orrunkat, mert a szórakozásnak ehhez a szokatlan formájához még éretleneknek bizonyultunk. Inkább kioldalogtunk a pajtába elárvult Pejkónkhoz, fölkapaszkodtunk az ülésre, és csodálatraméltó egyetértésben megállapítottuk, hogy a sör és a lóhúgy között — ami a színt és a szagot illeti — nincs különbség tulajdonképpen. Hogy igazunk volt-e, mindmáig nem tudom, talán ezért nem szeretem a sört, de közös fölfedezésünk nem javított sorsunkon. Mivel apánk csak nem jött, mi jártunk utána. Kérleltük, hívtuk, ráncigáltuk a kabátujját, neki azonban egyre in-

kább megnyílt a szíve és megeredt a nyelve — mintha kárpótolni akarná magát azzal a sok beszéddel a rovnei magányban eltöltött hetekért. Javára legyen azonban mondván: egy rossz szót sem szólt nekünk. Épp ellenkezőleg. Egyre barátságosabb, vidámabb, kedvesebb lett, úgyhogy teljesen levett bennünket a lábunkról. Mi pedig újból Pejko után néztünk, fölmásztunk az ülésre, és azt mondogattuk, ha Rabcsicére mentünk volna, már rég otthon lehetnénk... Bizony. Így van ez. Mindennek megvan a maga jó és rossz oldala.

Csak amikor sötétedni kezdett, akkor tápáskodott fel apánk. Nagyboldogan befogtunk, fölszálltunk a bricskára és — gyí! Duklauer előtt — ez volt a másik kocsmá, ahol ráfordultunk a Sós-forrás felé vezető útra — apánk még mintha tusakodott volna, betérjen-e, de nyafogásunkra nagylelkűen lemondott róla. Azután már egykettőre Sós-fürdőn termettünk. Utána azonban, Hájkán, a köves úton, immár sötétben jelentkezett a sör további kellemetlen hatása. Apánk egyszercsak bóbiskolni kezdett. Még ha csak szunyókált volna! A láthatatlan köveken zötykölődve túlságosan kicsi, fajdtollas erdészkalapja lassan lecsúszott, és — egyszercsak elgurult.

Szerencsére apánk azonnal magához tért.

— Hó! — állította meg a lovat.

— Mi történt? — rezzentünk össze.

— Lerepült a kalapom — jelentette be komoran.

Nem repesztünk az örömtől. Le kellett kászálódni a bricskáról a rémes sötétbe, és a kalap keresésébe fogtunk. Haladunk előre, tapogatódzunk a földön mindenfelé. Én persze azonnal rátenyerelek valamire. De hiszen ez él! Alighanem béka... Brrr, beleborzongok. Még szerencse, hogy tehenek nem járnak erre. A kalap végül mégis megkerült. Apánk elhordta mindennek, azután ismét a fejébe nyomta, és hogy ne történhessék meg még egyszer, hátraküldött az öcsémhez a lóherébe kalapot figyelni.

És így közeledtünk Rovnéhoz egyre sűrűbb erdőkön át — én a megfigyelő szerepében tekintetemet fölfelé, az út és az ég metszéspontjára szegeztem, apám kalapjára, hogyan úszik a felhőtlen égen valahol a csillagok között.

A legrosszabb azonban a „másnapos mise” volt, amelyet ott-hon celebráltak.

Szegény apánk...

A pünkösdi sörivástól ugyanis istentelen fejfájást kapott. Jajongva járt-kelt a szobában, a fájdalomon kívül ráadásul anyánk is lekapta a tíz körméről, mégpedig elég keményen. Apánk azonban, akár egy igazi vértanú, nem védekezett, hanem tűrt, valahányszor beismerte vétkét és töredelmesen ígérte:

— Soha máskor, csibém. Soha máskor...

Csakhogy a fejfájástól nem lehet szép ígéretekkel szabadulni. Ezzel tisztában volt. Ezért közben szorgalmasan kúrálta magát. A szuszékon, amelyben Ferkó majdnem megfulladt, állt egy pohár fejjel lefelé fordítva. Alatta valami fehér anyag. Minden alkalommal, ahányszor csak erősödött a fájdalom, apám a ládához lépett, megfogta a poharat, az orrához emelte, és — az volt ám a látványosság! Naptól és szélről téglaszínűre cserzett, jóságos arca hihetetlenül összerándult, szemébe könny tolult, nagyokat szuszogott, aztán csodálatosat tüsszentett, és abban a pillanatban mintha — megkönnyebbült volna.

Meg kell hagyni, apánk gyógypohara igencsak felkeltette érdeklődésünket. Fúrta az oldalunkat, miben rejlik gyógyító ereje, mivel semmi mást nem ittunk, ettünk belőle. A fájdalom nehéz perceiben azonban nem akartuk zaklatni kotnyelességünkkel, ez nem lett volna illendő. Ráadásul minek? Nekünk nem fáj a fejünk, az ilyen titok pedig... Akkor a legédesebb, ha az ember maga jár a végére. Úgyhogy nagyon kockázatos lépésre szántam el magam Ferkóval folytatott előzetes megbeszélés után. Mihelyt apánk kihúzta a lábát a szobából, a szuszékhoz lopódtam, kezembe fogtam a csodálatos poharat, és akárcsak apánk — jó mélyet szippantottam belőle.

A mindenségit neki! Nem hazudok: mintha valaki orrba vágott volna ököllel, jó alaposan. Hátratántorodtam, egy pillanatig azt hittem, ütött az utolsó óráim. Az arcom még jobban eltorzult, mint apámé, szemembe könny tolult, és olyan heveseket tüsszenttem, hogy Ferkó majdnem elrepült.

— Mi ez? — nézett rám döbbenten.

Én meg mérgesen rávágtam:

— Torma. Közönséges torma.

Kiss Szemán Róbert fordítása

Prédikáció *a gonosz vendégről*

LUKÁCSY SÁNDOR

Született 1923-ban, irodalomtörténész. Tanulmányait a Pázmány Péter Tudományegyetem magyar-francia szakán végezte. 1962-1988 között az MTA Irodalomtudományi Intézetének munkatársa. 1968-tól az irodalomtudományok kandidátusa. Legutóbbi írását 1999. 8. számunkban közöltük.

A borital ősi témája az irodalomnak. Köteteket írtak hasznáról (mint Arisztotelész) és ártalmairól (mint Seneca). A túlzott italozást minden erkölcsen elítélte, s kiváltképp az egyházi irodalom, valálkülönbség nélkül, állandóan ostromozta a részegeskedőket. Nálunk a Guary-kódex nyitja meg a sort, nagyágyúkkal, Szent Ágoston és Szent Ambrus részegség elleni szekvenciáinak tolmácsolásával, aztán következik az oktató-feddő-elijesztő munkák végtelen áradata. Köztük sok prédikáció.

Az egyik legjobb Csúzy Zsigmondé (1670-1729). Némelyek népiesnek mondják irányát, de ez tévedés. Az a cifra, burjánzó, elcsavargó, szófacsaró, néha tudákos, de sokszor zseniális stílus, amelyet ő kialakított magának, minden, csak nem népies. Leginkább egyéni.

Az egyház Pünkösöd után a hatodik vasárnap olvastatja föl Márk evangéliumából a csodálatos kenyér- (és hal-)szaporítás történetét. (Ugyanezt, egy kicsit másképp, János is elbeszéli.) Ezen a napon az evés-ivásban való mérsékletességről, illetve tobzódásról szoktak prédikálni. Csúzy is ezt tette.

Miután földidézte az evangéliumi eseményt, rögtön igen meglepő — reá nagyon jellemző — profán kitérőt tesz: „Itt magyarok vagy németek, annál is inkább feneketlen gyomrú udvariak vagy borcsiszár katonák nem voltak; mert egy jókedvet duzzasztó vagy részegéttő ital nélkül ezek megelégedhettek volna, természet szerint csaknem lehetetlen”. Maga is értetlenkedni látszik: Miért nem rendelt Jézus a vendégséghez italt? Rögtön felel is, szokott okoskodó módján: „Vélném, hogy ott vagy folyóvizek voltak, vagy pedig csorgó kifolyó friss források.” De nem nyugszik meg saját magyarázatában, hiszen Jézus a kánai mennyegzőben a vizet is borrá változtatta, „miért nem itt is?” Az újabb kérdés után újabb kitérő, Asverus királyról, aki (noha „gyarló és számtalan foggyatkozások alá vettetett nyomorút ember vala”) azzal hivalkodott, hogy vendégeit a legfinomabb borral itatta, miért nem tette ezt a királyok királya, az üdvözítő Jézus? Amikor Csúzy már jól elszórakoztatott bennünket bölcsködéseivel, s egy kicsit megcsillantotta erudícióját, végre kiböki az igazi választ: „Mert talán a bor, édesdeden itatván magát, könnyen részegséget okoz”. Ekkor írta le először a prédikáció vezérszavát, ilyen kanyargós úton közelítette meg voltaképpen tárgyát, melyet maximában foglalt össze: „Gonosz vendég a részegség.”

Amit Csúzy mível ebben a beszédkezdetben, az egyszerű bibliai történetnek ez a szabados kicirkalmazása, a szakrális és a profán elemek merész vegyítése, összetéveszthetetlenül egyéni színezetet ad művének. Zsúfoltan díszített vagy leleményesen szellemes bevezetői mindig hatásosak; ő az exordiumok mestere.

A folytatás pedig (melyet csekély kihagyásokkal egészében közölök), a beszéd hagyományosabb törzse további erős bizonyítéka Csúzy Zsigmond kiváló írásművészetének. A részegségről kétféleképpen volt szokás írni: némely szerző a testi, mások a lelki károsodást festették le, Csúzy mind a kettőt.

Elsőben is a részegség az embert elmés okosságától megfosztja, s baromformában öltözteti; nem különben, mint amaz fabulázott Kirké, aki Ulisses pajtásait ördögös boszorkányságával sertéseké változtatta. Melyre nézve a részeges nagyon megbántja mind magát, mind pedig teremtő Istenét. Magát ugyan, hogy ím megmocskolja és esztelenné teszi, s ezért is Szent Basilius és Arany-szájú Szent János a részegséget *voluntarium daemonem*, szántszándékkal való ördögnek nevezik. Pogány bölcs Seneca pedig, *voluntariam infaniam*, szabad akarat szerint való bolondságnak, tetszett esztelenségnek.

Ördögnek, mert ugyanis valamint az ördög tulajdon maga gonosz kevélységével fényesség angyalából, *in angelum Satanae se transformavit*, elvetett Sátán angyalává változtatta magát; így szinte az elmés okossággal, bölcsességgel, tudománnyal és egyéb sok szép talentomokkal felékesített ember iszonyú baromformában öltözik a tobzódó részegség által; és majd hasonló lészen a setés-ség angyalához, tudatlanságának temérdek setésében tévelyg-vén; sőt annál is alábbvalóvá lészen, mert (példának okáért) Lucifer természet szerint való tulajdonit, ajándékit el nem veszítette, a részeg ember pedig mind fellyül vett mennyei kegyelmét, ajándékit elveszti, mind pedig természet szerint való elmés okosságát. (...)

Másodszor: A részegség böcsteleníti magát az embert, és gyakorta véletlen gyalázatban ejti, mert eszén kívül járván a jó és gonosz, a böcsös és böcstelen közt választást tenni nem tud. Ahová célozott vala bölcs Salomon, mondván: *Vinum et mulieres, apostatare faciunt sapientes*; a bor (tudniillik ha mértéktelenül iszod) és a feslett asszonyok az Istentől elszakasztják a bölcseket; és megfeddik az értelmesseket, azaz oly böcstelenségben ejtik, melyért feddést s néha nagy büntetést érdemlenek. Mert valamint a részeges embernek mintegy dögleletes és igen nehéz szaga vagyon, s merő (tisztességgel szólván) mint a perváta, dögleletes lehellei, úgy vagyon nevezeti a mészkemence gyanánt égő feneketlen gymornak. Ezért is, bölcs légy ámbár, akár vitéz, ékes, jeles, deli, kit mindenik néz, udvari, játszi, nyájas vagy jó mesterember, de valaki jól ismér, ha jó barátod is, csak azt mondja méltán:

be kár! igen nagy kár! egyébaránt ez a személy méltó volna böcsületre, méltó tisztre, tiszteletre s akármely felsőbb hivatalra, de mivel gyakortább eszén kívöl jár, mert kupákban botlik, serlegben fülig esik, azaz tobzódó, részeges és korcsoma-torok délutáni ember, majd mindennap megissza magát, semmire kellő, gaz ember.

Nem is ok nélkül ragad pedig ez a gyalázat reá, mert ugyanis bátor (amint mondám) bölcs vagy próbált, erős vitéz légyen, aki sokszor ellenség vérével festette fegyverét, mi lehet gyalázatosb, mint ha csekélyebbtől meggyőzettetik, földhöz verettetik, és mint esztelen, másoktól hurcoltatik? Sőt még a gyermekektől is kinevettetik, és bolondnak ítéltetik. Ezért is, ha valaki a rómaiak közül megrészegedett, ottan tisztitől megfosztatott, és a Tanácsból is kivettetett. A spanyorok pedig (valamint a szent törvény) még bizonságnak sem vészik bé soha a részegest, mint bectelen és gyalázatos személyt. (...)

Magam hallottam, feddvén egy majd mindennap fülig ivó, egyébaránt tudós és gazdag embert, aléttani, hogy a részegség nem vétek; ám még Krisztus urunk is (úgymond) vendégeskedvén és Kánában (ahol a vízből is bort csinált) lakodalmaskodván sokszor volt részeg. Istentelen káromkodás és a gonosz farizeusoktól kölcsönyözött fondorkodás vala ez, a feddhetetlenre botránkoztató vétket ragasztani és a véghetetlen szentséges jóságra utálatos gonoszt mázolni! Ha pedig nem vétek a baromformában öltöztető, szántszándékkal való részegség, hogyan mondja Szent Pál apostol, hogy a részegeseknek és átkozódóknak nincsen helyek mennyeknek országában? Maga pedig édes Üdvözöttünk (nem egy, hanem ezer példával, sok szép bizonságokat most elhagyván a Szent Írásból) kegyessen arra int minnyájunkat: Őrizkedjete, hogy valamiképpen meg ne nehezedenek a ti szeimeitek tobzódással és részegséggel, és hirtelen reátok jöjjön ama nap, mellyen tudniillik (amint ugyanazon részben maga mondja) szorongatás lészen a földön, és harag a népen; elhullanak a fegyver élivel, és fogva vitetnek a pogányokhoz. Hallod, nemcsak örökössen, de még idő szerént is melly sanyarúan ostorozza meg a Fölséges a részegeseket? Ha pedig azokat, akiknek csak a szívek nehéz valamennyire, mennyivel inkább, akiknek minden tanjok s egész testek ellankad, és elméjük megkábul a részegségtől. (...)

Harmadszor: A részegség árulója az embernek, mert minden titkát kijelenti, kinyilatkoztatja, ahová célozott bölcs Salomon, mondván: *Nullum secretum est, ubi est ebrietas*; nem lehet ott titok, ahol a részegség uralkodik. Mert az értelem és okosság mindenből kikopik: fitogtatja az ilyen kincsét, gazdagságát, s egyszerűsmind prédára nyújtván okot, még a tarhóját is csak alig fújhatja. Látjuk, kétszer-háromszor jót hörpent a paraszt a korcsmán, s kérkedékenséggel kiveti erszénnyét, melynek gyakorta csak helyét

találja. Így palástolják le sokan részeg szesszel, de iszonyú nagy károkkal és becstelenségekkel belső fogyatkozásokat, feslett erkölcsöket s gonosz szándékokat; sőt néha házasságtöréseket, gyilkosságokat és a természettel tusakodó barom cselekedeteket, mert ugyanis a borözöntől nagyon megtompulván az értelem, azaz lelki szemeiket elfogván a bor-hályog, ottan megjelennek a zabolátlan érzékenységeknek törvénytelen hajlandósági, s kimutatja magát a vasszeg a zsákból, a számár a kesztyűből, azaz amit álnokul titkolt és palástolt eddig belül, *prodit in apricum*, világosra terjed.

Negyedszer: A részegség prédálója az embereknek. Ó mely sokszor tapasztaljuk, hogy sok gazdag ifjak és jószágos urak végső szegénységre jutnak, mert sokat öntözik a mészkemencét, sokat hordanak a garatra, s gyakrabban még a lisztet is (amint szoktukmondani) csapon veszik; s ezért korpára szorulván még derce nélkül is szűkölködni kényszerítetnek. Mellyre nézve monda bölcs Salomon: *Qui diligit vinum et pingvia, non ditabitur*; valaki mérték nélkül szereti a bort és trágyázott asztalt, soha az meg nem gazdagodik. Sőt megszegényedik, mert az tulajdonok: egy nap torkig, dosztig lakni, zabálni, s hat egész nap koplalni, mint némelly mesterlegényeknek és kapásoknak, kik valamit hetet-számra keresnek, vasárnap a hé-köre mind fölöntik. Eszesben cselekedének Nagy Sándor idejében a görögök, akik törvényessen kiűzték magok közzül, aki torkossággal elpredálta jóvát, vagy éppen a pervátában vetették. Egy Athenás-béli hasonló korhelt rongyosan látván így csúfoltanak ki: *Hic a vino deplumatus est*; ezt a bor fosztotta le tollaibul, és mezételenen hatta. Isaiás próféta pedig az illyekről, *Absorpti sunt a vino*, a borba merültek, azt mondja: Elnyelettetnek a bortul. S helyessen is, mert aki mértékletlen nyeli a bort, a bortól nyelettetik, a részegségtől prédáltatik el. *Haec evertit regna, et infensis patefacit urbes inimicis*; ez forgatja fel, ez zurja-zavarja össze az országokat, és a fene ellenségnek mindenütt ez nyit tágas kaput.

Végre: Gyilkosa embernek a részegség, és hóhéra. Ahová célozott Salomon, mondván: *Ingreditur blande, sed in fine mordet ut coluber*; édesdeden csúsz bé, végre pedig megmar, mint a kígyó. Kire nézve monda egy tudós bölcs, hogy a szőlő három gerezdet terem, egészségnek, hiúságnak és szomorúságnak gerezdet; ezen okból jól esik, hogy a borisszáknak fáj a feje, s leggyakortább megcsalja magát, mert egy pontnyi gyönyörűség helyett számtalan nyavalyát szerez magának, s gyakorta szörnyű halált. *Propter crapulam multi perierunt, qui autem abstinens est, adjiciet vitam*; a részegség miatt sokan vesztenek el, aki pedig mértékletes, meghosszabbítja életét. Következik: Tehát maga gyilkosa magának! Melly égben kiáltó vétek. Ó mennyiszer halljuk, ez a lovárul, amaz a garádicsrul esett le, s nyaka szakadván szörnyű halált holt. Az pedig itt a legveszedelmesb, hogy minden egyéb vétkek

között legalkalmatlanabb penitencia-tartásra, s ez nyújt kulcsot fene ellenséginek, azaz majd mindenféle bűnnek és a pokolbéli Sátánnak. Ki is lelkében gyilkossan megölvén, teljességgel lefosztja minden jovaibul és ékességéből, s végre a Gehenna tűzébe taszítja. Példánk (hogy ezereket elhallgassak) a dúsgazdag ebben, és Boldizsár király, aki noha látta ugyan amaz csodálatos intő írást a falon: *Mane, thecel, phares*; megátalkodott mindazáltal, és megtérni nem akart, s ezért is a boros serlegek közt ölettetett meg Cyrus-tul. Ezen leckére fogadtatnak, kétségkívül iszonyú, mert örök károkkal a mostani részeges boriszákok, kiknek régen megszámláltattak s meg is rövidítették napjaik, s mikor nem is vélnék, akkor vágattatnak ki az élők közzül, és amerre hanyatlanak, örökös-sen oda esnek, hahogy alkalmas időben meg nem zabolázzák telhetetlenségeket. Ó ne tobzódjatok tehát, és a borral mértéktele-nől ne dúskáskodjatok, mert abban nemcsak buja fajtalanság foglaltatik, hanem majd mindenféle gonosz tapasztaltatik, s ezért is nem akara édes Üdvözöttünk a máii vendégeknek bort adni. Így ti is *sobrii estote*, mindenkor józanok, mindenkor eszesek legyetek, és figyelmetessek, hogy a mennyei örök vendégségre érdemessek-nek találtsatok. Amen.

Maróti Ervin Arnolddal

BARNA GÁBOR

Maróti Ervin Arnold O.Cist. született 1921. május 14-én Nagykanizsán. Beöltözött 1939. augusztus 29-én, fogadalmat tett 1940. augusztus 30-án, pappá szentelték 1944. május 18-án. Munkáspapként élte le életét. Sorsa tipikus szerzetesi sors a 20. század második felének Magyarországon. Jel és követendő példa tudott lenni a világban.

Kezdjük életének egyik legmeghatározóbb eseményével, a szerzetesrendek feloszlásával!

Gergely Jenő könyvében, *A katolikus egyház Magyarországon 1944-1971 között*, annak 129. oldalán írja ezt: „A paritásos bizottságban történt konkrét megállapodás alapján 460 szerzetes papot világi lelkészként alkalmaztak az egyházmegyékben. 100 szerzetes a pannonhalmi papi otthonba került, mintegy 700 apáca különböző szociális otthonok lakója lett. Több mint 2500 férfi és 9000 női szerzetes egyénileg helyezkedett el, és ezek sorsát központilag csak részben tudták nyomon kísérni.” Hát én ebből a 2500-ból vagyok egy. Úgy érzem, sorsom nem különbözik a többitől, remélem se rosszabb, se jobb, mint a többi 2499-é, akiről nem tudunk.

Volt-e érezhető előjele a feloszlásnak, s szerint hogyan érintette?

Én a rendben a változások első szelét az iskolák államosításában láttam 1948-ban. Az állam felszólította az államosított szerzetesi iskolák szerzetes-tanárait, hogy maradjanak meg helyükön. A központi utasítás — Mindszenty hercegprímás úr parancsa alapján — az volt, hogy a tanítást nem szabad elfogadni, ezt a felszólítást vissza kell utasítani.

A következő időkben a rendtársaknak legnagyobb része elhelyezkedett egyházmegyei szolgálatban. Akkor még rendi ruhában jártunk, rendi szervezetben éltünk. Azokban a városokban, ahol azelőtt tanítottunk, általában a plébániákon kaptunk helyet.

S azok a rendtagok, akik még egyetemisták voltak?

Maradhattunk az egyetemen. Folytathattuk tanulmányainkat. Én a budai ciszterci gimnazista diákjaimmal tartottam a kapcsolatot. Mentünk kirándulni, túrázni, a cserkész vonalat folytattuk, talán egyházközségi cím alatt, nem lehetett illegális mozgalomnak mondani. A Mátrában voltunk téli táborban vagy két tucat gyerekek a karácsonyi szünetben. Mikor visszaértem, villámcsapásként ért a távirat, hogy január 1-jével jelenjek meg a pécsi rendházunkban, és Pécs-Bányatelepen leszek hitoktató.

Én úgy képzeltem, hogy biológiával fogok foglalkozni, megvolt a disszertációs témám is, de ez így mind kútba esett. Lementem Pécsre. Egész ismeretlen terület előtt álltam, mert mi a hitoktatásra nem készültünk fel. A teológiai képzés során volt katekétika, mint tantárgy, egy vagy két féléven át tanultuk, elég régi könyvekből, most meg belecsöppentem. Akkor még a hitoktatás kötelező volt általános iskolákban is. Így kerültem Pécs-Bányatelepre.

Szerettem ott lenni. Nehéz volt, hittankönyv is alig volt. De a gyerekekkel jól megértettük egymást, s a bányászokkal sem volt semmi nehézségem. Igaz, azzal kezdtem, hogy sorra látogattam a családokat. A tanítás délelőtt, délután ment, két menetben. A hittanóra mindig az utolsó óra volt, úgyhogy közben volt időm. Kezdtam a vezetőkkel — a párttitkár gyereke is járt hittanra —, azokat is látogattam. Semmi baj nem volt, sőt, inkább megtiszteltetésnek érezték, hogy a tisztelendő úr elmegy hozzájuk. Egyetlen egy hely volt, ahol megmondták, de nem gorombán, hogy ők nem óhajtják, hogy beszélgessünk. Harag nélkül elváltunk. Ez így ment másfél évig.

Jött a 49-50-es tanév. Májusban, a tanév vége felé kezdtek jönni a hírek, hogy a rendházat államosítják, elveszik. Az indoklás szerint a rendház a gimnáziumi tanárok szolgálati lakása. Emlékszem, egy bizottság is járt, mindent fölleltározott. Avval próbáltunk védekezni, hogy a szoba berendezése a mienk, nem a szoba leltári tartozéka. Arra számítottunk, hogy a rendházat el kell hagyni, s valahol másutt adnak helyet. Nem tudom, honnan jött az ötlet, de személyi okmányaimat kivittem Pécs-Bányatelepre és a plébánosra bízam, így megmaradtak. Egy este egyszer csak kopognak az ajtómon. A házfőnök, Kühl Szaniszló beszél: — Arnold, tessék felkelni, felöltözni, tessék jönni az irodába! Gyorsan felöltöztem. Az irodában már ott voltak a rendtársak, s ha jól emlékszem két civil és két rendőr. Névsorolvasást tartottak. Mindenki kézbe kapta a belügyminiszter végzését sokszorosított papíron, csak a név volt kézzel írva, hogy ilyen és olyan rendelet alapján Kunszentmártonba, az ottani kármelita rendházba, kényszerintartózkodási helyre visszük. Az igazgató próbált tiltakozni, de persze fölösleges volt. Fél órát kapott mindenki, hogy néhány ruhadarabot összeszedjen egy kezításkába. Az igazgató még erőltette, engedjék a konyhába, hogy az útra valami ennivalót vihesse nek, hát büntetésből a teherautóból, ami kint várakozott a kapualjban, a padokat kidobták, a platón kuporogva utaztunk. A csomagjainkat átnézték, a könyveket, még az okmányokat is. Egy régi menetrendkönyvet betettem, mert azt se tudtam, hogy Kunszentmárton létezik-e, s ha létezik, hol van. Hát ezen főnakkadtak.

Betereltek bennünket az autóba. A ponyvákat leszíjazzák, két rendőr ült középen ládán, puskával a kezében. Beszélni nem lehetett. Arra gondoltunk, hogy valahová a Szovjetunióba visznek

bennünket. Pécs határában megálltunk. Ott akkor épült egy nagy ÁVÓ-s laktanya. Akkor már arra gondoltunk, ide visznek? Mellettünk autó fékezett. Abból női hangokat hallottunk. Valaki tiltakozott: — Kérem, én nem vagyok apáca, én látogatóba jöttem a testvéremhez!

Közben a menetrendből kinéztem, hogy Kunszentmárton merre van. Megnyugtató volt, hogy egyáltalán van ilyen. Amikor hajnalodott, akkor valahol Kecskemét és a lakitelki híd között jártunk, megengedték a rendőrök, hogy a hátsó ponyvát fölhajtsuk. Így valami kis levegő is jutott be, a tájat is láthattuk.

A kármelita rendház kapujában összetalálkoztunk a bajai rendtársakkal, akiket egy járáttal korábban hasonló módon hoztak ide. Azután késő estére megjöttek a szentgotthárdi rendtársak is. Így aztán egy új konventet alkottunk.

Csak ciszterciek kerültek ide abban az időben?

Nem, egy autó hozott négy-öt jezsuitát is, talán Szegedről, s a bajai rendházból hoztak egy-két apácát is, mert ott kedves nővérek vezették a háztartást. A jezsuiták nem tagadták meg önmagukat, s minden rendőri őrizet ellenére 4-5 napon belül eltűntek. Mi se tudtuk hogyan és hová.

Ezek szerint őrizték a Kármelt.

Hát nem állták körül fegyveresen. A ház előtt egy fegyveres rendőr volt, aki szemmel tartotta, ki megy ki s be, s hogy közülünk ne menjen ki senki. Időnként volt névsorolvasás, éjszaka, hogy megvagyunk-e.

Hogyan éltek itt, hiszen a kármeliták is itt voltak?

Június 10-én éppen Margit napkor hoztak ide. Megható volt, hogy a falu népe mennyire gondoskodott rólunk. A kiskapun belül nem jöhettek, a rendőrök nem engedték, de hoztak ennivalót. Nagyon jól emlékszem, egyszer egy nagy bográcsban hoztak húslevest. Az egyik néni figyelmeztetett, ne féljenek, hogy az ilyen fekete, mert gyöngytyúkból készült. A szobákban földön aludtunk. Akkori fiatalok, öten-hatan kitelepedtünk az emeleti teraszra, egy Kármel-hívő kereskedőtől kaptunk kölcsön egy ponyvát, s ha eső volt, lehúztuk a ponyvát. Egyébként a szabad ég alatt aludtunk. Barátságosabb volt, mint a zsúfolt szobában. Ágoston Julián is ott aludt közöttünk, egy-két kedves verse szól ezekről a csillagos éjszakákról.

Az életünket próbáltuk a rendi szabályok szerint berendezni. A zsolozsmát közösen, hangosan, időnként énekelve végeztük. Még egy konventmisét is tartottunk, aminek gregorián énekeit együtt énekeltek. Itt nem volt semmi gondunk, nem kellett órára sietni, órára készülni, tehát Szent Benedek regulája szerint betartottuk, hogy *operi Dei nihil praeponatur!*

Az óráimák között mivel töltötték az időt?

Nagy gondot jelentett a főzés ennyi embernek. A két-három szakács testvér nem tudta ellátni a konyhát. Úgyhogy délelőtt becsületesen besegítettünk az előkészítésbe, a délutáni mosogatás is közmunka

volt. Kis könyvtár is volt, de többet beszélgettünk. A kármelita atyákkal is volt mit beszélgetnünk.

*Meddig tartott a szigorú
őrizet?*

A zártság talán egy hónap múlva már engedett. Eltűnt a rendház elől a rendőr. A községben is kialakultak ismeretségek, s civil ruhába öltözve ki lehetett menni a Kármel területéről. A végleges feloldás augusztus végén lehetett, amikor az állam és az egyház közti tárgyalások befejeződtek. Egyoldalúan megszületett a megegyezés a szerzetesrendek feloszlásáról. Akkor kaptuk meg az engedélyt arra, hogy mindenki mehet, amerre lát, csak a régi működési helyére nem mehet vissza. Az állam felajánlotta, hogy akik egyházi szolgálatban nem helyezkedhettek el, azokat kívánságuk szerint elhelyezi. Hát ez nem mindenkinek sikerült.

Néhányan voltak, akik vállaltak tanítást. Az évek múltával kiderült, hogy ez nem járható út. Nagyon meg kellett hunyászkodniuk, úgyszólván otthagyták a tanítást. Másutt idővel fölöslegessé váltak, elbocsátották őket az iskolából. Talán három rendtárs volt, aki nyugdíjaztatásig megmaradt az állami szolgálatban — mind matematikusok. Biológusok, történészek nem sokáig taníthattak. Többen tudományos pályára léptek, a Széchényi Könyvtárban, vagy más irodalmi, történelmi kutatóhelyen dolgoztak, s voltunk szép számmal, akik fizikai munkát végeztünk. Én mint biológus próbáltam múzeumban elhelyezkedni, de hát nem volt üresedés — így kötöttem ki az ipar mellett.

Egy olvasmányélményem alapján arra gondoltam, ha én a fizikai munkát vállalom, azt senki sem fogja elirigyelni tőlem. Ezen a vonalon indultam el. Csak hát jobban sikerült, mint ahogy gondoltam. Akkor működött Kunszentmártonban egy olajsajtoló, a Horváth-malomban. Egy ismerős vállalta, hogy ha meglesz a papírom, akkor oda besegít. Meg is jött a Munkaügyi Minisztériumból az engedély, hogy átképzős esztergályosnak vegyenek föl. Igen ám, de mire a papír megjött, ez szeptember derekán lehetett, addigra az olajsajtoló megszűnt, átszervezték. Jogutódja az Állami Gazdaság, annak a gépműhelye lett.

Akkor az olajsajtólóból a jóakarátú ismerős egy nagyon szép ajánló levelet írt, amelyben én már nem átképzős esztergályos, hanem ilyen-olyan jó esztergályos szakmunkás lettem. Így csöppentem bele és meg kellett játszanom a jó esztergályost. Komplikáltabb daraboknál szaladtam haza, néztem a szakkönyveket, hogy itt mit is kell csinálni. De nagyobb felsülésem nem volt. Köszönhető ez részben a jó Szűcs Lajos bácsinak, akinek az egykori műhelyében dolgoztunk. Ha valami nehézségem volt, ő nem leszidott, hanem jött segíteni. A munkatársak is helyesek voltak. Kicsit nem tudtak velem mit kezdeni, mert a műhely szomszédos volt a Kármellel. És amikor reggel jöttem, a rendház kápolnájában miséztem: az egyik kapun ki, a másikon be, s a kerítés túloldalán már esztergályos voltam.

Egy ember volt, aki ártani akart nekem, de az is csak használt. Az Állami Gazdaság élére új igazgató jött. Útépítő munkás volt, kátrányfőző, úgy emlegették. Az hamarosan tudomást szerzett rólam és föl akart mondani. A műhely vezetője kiállt mellettem. Akkor nem lett semmi a felmondásból, de mégis az igazgató lett a győztes. Két-három hónap után mégiscsak megkaptam a felmondást kétheti határidővel, s a felmondási idő tartamára kirendeltek a Papszáz-majorbeli gépműhelybe cséplőgépet javítani. Reggelenként biciklire pattantunk, kimentünk. Emlékszem, hideg idők voltak. A kovácstűzhelybe begyűjtöttünk, melegedtünk, javítottuk a cséplőgépet. Rizscséplés után elég rossz munka volt, mert az apró kristályos tüske csípte az embert. Büntető jellege volt.

Egyik nap hazajövünk, nagy sürgés-forgás volt. Újabb utasítás jött, hogy ez a kicsi műhely megszűnik, a gépeket beszállítják Szolnokra az Állami Gazdaság megyei gépjavító műhelyébe és az itteni munkások ott dolgoznak tovább. Vagy ott laknak munkásszálláson, vagy minden nap utaznak. Nekem a zsebemben volt a felmondó levél, rám ez nem vonatkozott. Így tett velem jól, aki ártani akart.

Meddig lakott a kármelita rendházban?

Talán 1950 szeptember közepéig. Akkor szólt Brokárd atya, figyelmeztették őket a hatóságok, hogy nem lakhatok ott tovább. A Kármel is megszűnt, de mint II. számú plébánia hivatal működött tovább.

A felmondás egy kicsit rosszul esett. Akkor még voltak egyéni gazdák. Úgy gondoltam, jobb lesz, ha egyéni gazdánál dolgozom. Napszámosban hiány volt, s talán két szezont *parasztizáltam* — így mondták. Tulajdonképpen nem volt rossz. Szerettem kint a szabadban. Érdekes ismeretségeket kötöttem. Emlékszem, egyszer Kiss Elek bácsival kukoricát húztunk. Én vezettem a lovat, ő meg tartotta az ekekapát. Beszélgettünk. Mondja: — Hát atya kérem, itt nőttem fel a tanyán. Az iskolában a tanító úr pálcával emésztette velünk a kis katekizmust meg a Bibliát. A plébános úr mindig csak a hittanvizsgára jött ki, attól féltünk, mint az eleven tűztől! Érdekes volt belelátni annak a kornak a vallásos nevelésébe. Lovat vezetve, kapálgatva sokmindenről el lehetett beszélgetni.

Hasznos is volt ez a munka, mert akkor kenyérjegy volt, majd amikor megszűnt a kenyérjegy, akkor se kenyér, se jegy nem volt sokszor. Az aratásért a fejadagot megkapta az ember. Két nyáron arattam. Nem kaszáltam, hanem — ahogy itt mondják — kettőző, marokszedő voltam. Hát bizony nehéz munka volt. Emlékszem, már besötétedett, vacsoráztunk, én azt hittem, már lefekszünk, óh dehogy! Akkor elkezdtek a bögözést: jó két méter széles fagereblyével végigmentünk az aznap learatott területen háromszor: egyszer hosszában, egyszer keresztben, meg még egyszer hosszában, nehogy egy szál kalász is ott maradjon. Aztán hajnalban négyszer

keltünk. Könnyebbség volt, hogy aratás után volt egy-két hét szünet, akkor kezdtük a hordást, majd amíg a cséplőgép megérkezett, megint volt egy kis szünet.

A magángazdaságok megszűnése, a téesszervezések után hogyan alakult a sorsa?

Ez 1951—1952-ben volt. Ezután kaptam egy üzenetet, hogy megalakult Kunszentmártonban a Vasipari Vállalat. Beálltam, s egészen 1963-ig dolgoztam ott a legkülönbözőbb beosztásban. Vegyesipari Vállalat lett a neve, nagyon vegyes volt a munka. Ha kellett, esztorgályoztam, de volt ott kovácsmunka is, abba is belekóstoltam, volt bádogos lemezmunka, azt is szívesen csináltam. Minden szakmában volt öreg mester, akiktől lehetett sokat tanulni, ha az ember akart.

Érdekes élettapasztalatot is szereztem. Jött egy esztorgályos Csepelről, hogy „majd én megmutatom”! Annak nem magyaráztak el semmit az öregek. Mondták, nézze, milyen marhaságot csinál, majd a végén kiderül! Ki is derült. De nekem, aki kérdeztem őket, s a tudásukat értékeltem, nagyon sok szakmai fogást elárultak. Sokat tudtam tanulni tőlük.

Így keveredtem bele a villanymotor tekercselésbe, s lettem villanyszerelője a cégnek.

Bár esztorgályosnak indultam, ott a matematikának vettem hasznát. Hiszen a csavarmenet vágásánál aránypárokról van szó. A régebbi esztorgapadoknál nem lakatszekrény volt, hanem váltókerek, és mindig a meglévő fogszámú kerekkel kellett egy adott menetet elérni. A munkatársaim java része ezt csak úgy ösztönszerűleg próbálgatta, én meg értettem a matematikai alapját. Bár házi villanyszerelő lettem, ez nem jelentett szakmunkás papírt. Ezért amikor az újságban olvastam, hogy a moziüzemi vállalat mozigépezői tanfolyamot szervez, jelentkeztem. A vizsgát szép eredménnyel lettem, papírt kaptam róla. Teljes állásban nem vállaltam a mozigépezőséget, de kellett egy ún. fregoli gépezés. Egyszer az egyiknek, máskor a másiknak járt a heti pihenőnap. Akkor kellett vetíteni, meg a szabadságokon.

Időközben adódott egy másik szakmászati lehetőség is. Az akkori járási tanács mezőgazdasági osztályára jött egy mérnök Pestről, s hegesztő tanfolyamot szervezett a mezőgazdaságban dolgozók részére. A tanfolyamhoz hozzátartoztak matematikai, fizikai ismeretek. Egyszer a törtékből engem hívott ki, és a valódi, meg az áltörtékből szépen feleltem. Összeismerkedtünk. Elmondta, hogy Egerben, a ciszterci gimnáziumban volt portás. Nagy szeretettel gondol vissza a rendtagokra, Kerekes Károlyt emlegette főleg. Az atyák lehetővé tették, hogy nálunk tanulhasson. Mint magántanuló, ott végezte el a gimnáziumot.

No, ahogy felfedezett a mérnök, egyre többször kért meg, hogy tartsam meg helyette az órát. A végén aztán az egész tanfolyam a nyakamba szakadt. Tán két hónapon keresztül én tartottam az órákat nemcsak matematikából, hanem a hegesztés kémiáját és

elektromosságát is. Úgy kellett előadnom, mintha én már szakállas hegesztő lennék. Ezek után természetes, hogy én is levizsgáztam. Ez a szakmunkás papíron is megvan: ív- és lánghegesztő szakmunkás vagyok. De ezen a területen nem dolgoztam.

Szentesen 1963-ban szervezték az ipari szakközépiskolát. Ellátogattam a kiszemelt igazgatóhoz, megmondtam ki vagyok, mi vagyok. Ő rettenetesen örült, mert jól jött volna nekik egy biológia-földrajz szakos tanár, aki emellett tud szaktárgyakat is oktatni. Az ő utasítása nyomán elmentem Szegedre a megyei tanács oktatási osztályára. Ott minden jól ment, addig a kérdésig, hogy az egyházzal milyen differenciája volt? Mondtam, hogy semmi. Először államosították az iskolákat, majd megszüntették a rendet. Tisztes kenyérkereset után kellett nézmem. De az egyházat nem hagytam el, nem léptem ki. Mondták, majd küldeni fogják az értesítést. A mai napig sem jött meg.

Akkor átmentem az alakuló szentesi Kontakta gyárba. Eleinte egyszerű munkák voltak. Egyelőre nem ártottam bele magam abba, amit nem bízta rám. Itt az egyik kitörésem az volt, hogy a csoportvezetőm nem boldogult egy bakelitsajtoló géppel. Egyszer kérdezte, automatikával foglalkoztam-e? Nem foglalkoztam, de nézzük meg! Mondtam, a gépnek biztosan van kapcsolási rajza. Volt, de nem igazodtak el rajta. Előhozták. A szövege német volt. Nekem ez is jól jött, egy óra múlva én voltam a császár. Ültem a lánán és csak dirigáltam, hogy 35-ös, meg a 72-es pont kivilágít, nem világít.

Egyetemen szerzett képzettsége, tudása kárba veszett?

A gyárban egyedül én tudtam németül. A nyugatnémet Drefs céggel kooperációba kezdtünk. Eljött tárgyalni a gazdasági igazgató meg két mérnök. Én lettem a tolmács. Amikor elkészült a szerződés, magyarul leírták. Nekem kellett lefordítani. De kiderült, hogy a gépirónő a német szöveggel nem boldogult, így a végén én is gépeltem le. Az akkori vezérigazgató megjegyezte, hogy igazán szebben lehetett volna gépelni. Erre én nagyon udvariasan azt mondtam neki, hogy vezérigazgató elvtárs, én villanyszerelő vagyok, szép tőlem, hogy lefordítottam a szerződést, elég szép, hogy le is gépeltem!

Később Franciaországból vettünk gépeket. Oda négyen mentünk ki a gyárból. Jött egy hidraulikus, egy lakatos, egy számkészítő munkatárs, Pestről egy mérnök, meg én, mint elektromos ember, meg hogy tolmács is leszek. Azt még nem tudták, hogy franciául is tudok. Ez csak a zürichi repülőtéren derült ki.

Biztos ezzel is összefüggésben van, hogy elmondhatom, megbecsültek. Kétszer a munkáéveim közben, és mikor nyugdíjba mentem, még harmadszor is élmunkás kitüntetést kaptam. Jutalmat is többször adtak, úgyhogy erre nem panaszkodhatom. Én úgy érzem, hogy a megbecsülés nemcsak az én személyemnek szólt, hanem annak is, hogy tudják, pap vagyok.

*Ez hogy derült ki a
gyárban?*

Csak feltűnt, hogy ez tud németül. Miért ért annyi mindenhez? Kiderült, hogy tanár, szerzetes-tanár, pap. Arról ritkán volt szó, hogy én pap vagyok, és a műhelyben nem lehetett hittanórát tartani. Volt egy-két munkatársam, aki nem nekem célozva, de beszélt a papok ellen, vagy volt trágár beszéd is — ez szépen elmúlt. Az, hogy én nem úgy viselkedtem, nem úgy beszéltem, az egész légkört átalakította. Egyszer az egyik munkatársam, akit már régen ismertem, megkérdezte: — Ervin bácsi, igaz, hogy maga pap volt? — Így nem igaz, hogy voltam, mert én most is pap vagyok. Gondviselés-szerűnek tartom, hogy többszáz olyan ember közé kerültem, akik papot csak hírből vagy rossz hírből ismertek.

A kunszentmártoni Kármelben negyven éven át reggel fél hatkor kezdtem a szentmisét. Huszonhat évig utána naponta vonatra szálltam és mint nyugdíjas is tovább dolgoztam Szentesen. A biológiához sem lettem teljesen hűtlen: a Szentesi Spartacus SE. természetjáróival most is járjuk az országot, hol gyalog, hol kerékpárral.

Amikor rendünk újraéledt, 1989 őszén Károly apát úr a fővárosba hívott. Azóta a Szent Imre plébánián igyekszem hasznossá tenni magamat, a templomi szolgálaton kívül fiatalok, nagycsaládok közt kirándulásokon, táborokban, ameddig egészségem és a Jóisten engedi.

ERŐFORRÁSAINK A SZÉTSZÓRATÁSBAN

1952 nyarától kezdve a magyar jezsuita rendtartomány tagjai már csaknem teljes szétszórásban éltek szerte az országban, a 40 rendi fiatal meg a fővárosban 15-20 helyen, ezért a gyakori találkozás egyszerűen lehetetlen volt, így került sor eligazító levelek megírására. Az egyik levelet olvashatják itt 1952. 9. 27-ről. A leveleket bizalmas úton, személyes postával lehetett továbbítani egyes rendtagokhoz, akiknek kötelességük volt a leveleket továbbítani azoknak, akik valamiképpen rájuk voltak bízva.

E levelek nagyobb része (34), a sok házkutatás ellenére csodával határos módon megmaradt, és 1985-ben Kanadában nyomtatásban is megjelent. A rendkívüli körülmények tették indokolttá azt az itt-ott fellelhető — talán sokaknak túlzásnak tűnő — stílust, mely megtalálható ezekben a levelekben. P. Pálos provinciális levelének szövege:

Az a KERESZT, melyet a gondviselő Isten jósága és szeretete ácsolt mindannyiunknak, most már elérte Önöket is. Amint két évvel ezelőtt a testvérek nagyobb, az atyák jelentős része, az elmúlt évben pedig az atyák csaknem teljes számban hontalanná lettek, hivatásuktól külsőleg elütő, igen nehéz, bizonytalan életmódra kényszerültek, most ugyanezen az úton kell Önöknek is megindulni. Nem kétséges, hogy ez a kereszt — noha talán nem érzik így, de — tárgyilagosan szemlélve az Önök számára súlyosabb, mint az atyák és testvérek számára, hiszen lelki kiművelésük általában még csak az elején jár; ezenkívül a természetes és mesterséges befolyással szemben, már csak koruknál fogva is, fogékonyabbak, mint az idősebbek. A komoly feladatok, amelyeket most nap mint nap meg kell oldaniok, jórészt előreláthatóak voltak, és ezekre próbáltuk is Önöket szóban és írásban előkészíteni. Más azonban a nehézségek lelki szemlélete, és ismét más azoknak gyakorlati elviselése és hasznosítása. Mit tegyünk tehát az új környezetben, az új feladatokkal szemben, hogy meg ne károsodjunk, sőt — amint ez kötelességünk — „Isten szolgálóiként viselkedjünk fáradtságban, virrasztásban, böjtölésben, tisztaságban, tudásban, békétűrésben, nyájasságban, Szentlélekben, nem színlelt szeretetben, igazság ígéjében, dicsőségben és becstelenségben, gyalázatban és jóhírnévben, jó és balsorsban; hatalmas léptekkel igyekezzünk az

égi haza felé, és másokat is minden lehető módon oda tereljünk”. (*Summa et scopus Constitut.*)

1. Első kötelességünk a hála a gondviselő Isten iránt. Nagyon melegen és nagyon őszintén meg kell köszönni a jó Istennek az elmúlt két évet. Ki ne látná be, hogy ennek a két évnek Önök számára viszonylagos nyugalma, több-kevesebb békéje nagy áldást jelentett mindegyiküknek, sőt egyesek számára egészen sorsdöntő volt. Valóban áldott átmenet volt ez az előbbi életük nyugalma és a mostani életük között. Akik jól felhasználták a biztos kereteket, azok számára nem jelent majd törést a külső élet. Ez a hála szóljon azoknak is, aki becsületesen törődtek Önökkel, és fáradoztak lelki értékeik megőrzésén.

De még jobban illik hálát adni Istennek az eltávolítás miatt. Hiszen ennek módja, lényegi oka olyan, hogy örvendezhetünk. Ismeretes, hogy nem a fogyatékoság volt az ok, hanem hivatásuk. Ezért pedig mindent, még a mostaninál nehezebb sorsot is el kell viselni. Hiszen ha jól végeztük a lelkigyakorlatokat, akkor igazán és őszintén felkínáltuk magunkat „minden sérelem és gyalázat elviselésére” (*De Regno Christi*); arra vágyakoztunk, hogy „Krisztus Urunkat valóságosabban kövessük és legyünk Hozzá hasonlóak; ezért inkább a szegénységet akarjuk és választjuk a szegény Krisztussal, a gyalázatot a gyalázatokkal tétetzett Krisztussal” (*De trib. mod. humilit.*). Nekünk komoly kötelességünk, hogy „nagy és rendkívül jelentős dolognak tekintsük, hogy elfogadjuk és teljes erővel megkívánjuk, amit Krisztus Urunk szeretett és felkarolt... hogy ti. Krisztus iránti szeretetből ugyanazt a ruhát viseljük, ugyanazokat a díszjeleket hordozzuk, mint Ő... Sőt, készen kell lenni — felebarátaink vétkét nem kívánva, azt semmiképpen elő nem idézve — még hamis tanúbizonyságot is elszenvednie és bolondnak is tartatni” (cf. Ex.c.4.n.44; Summ. 11; Epit. 206.). Meg lehetünk arról győződve, hogy az Úr Jézus kedves ajándéka ez mindegyikünknek, melynek egyelőre most csak súlyát és terhét érzik, de eljön az idő, amikor majd áldott gyümölcsét is ízlelhetik. Örvendezzünk tehát a szent apostolokkal, kik örvendeztek, „...mivel méltónak találtattak, hogy Jézus nevéért gyalázatot szenvedjenek” (ApCsel 5, 41). Örvendezzünk Szent Atyánkkal, aki igazságtalan bebörtönzésekor azt mondotta, hogy nincs annyi lánc és börtön, me-

lyet Jézus szeretetéből el ne viselne, ha a jó Isten ezt kívánná tőle.

2. Ne botránkozzunk! — ez a második feladat. Gondoljunk az Úr Jézus szavaira: „Íme eleve megmondottam nektek” (Mt 24,25). „Akkor majd szorongatás alá vetnek titeket és megöl benneteket; és gyűlöletesek lesztek minden népnél az én nevemért (Mt 24,9). Ne felejtjük el, hogy a nyolc boldogság legnagyobbika: „Boldogok, akik üldözést szenvednek az igazságért... Boldogok vagytok, midőn szidalmaznak és üldöznek titeket, és hazudozván minden rosszat mondanak rátok énérettem...” (Mt 5,10-11). Ki ne látná, hogy a bűnnek és gonoszságnak nagy szerepe van a történelemben? A bűn és a gonoszság kikezdi az Egyházban is az emberi részt. Minden időben érvényes: „Íme a sátán kikért benneteket, hogy megrostáljon, mint a búzát...” (Lk 22,31). Nem szabad megbotránkozní azon sem, hogy aránylag olyan kevés az igazán hősiess keresztyén, pap, szerzetes; hogy olyan nagyon ragaszkodunk a megszokott keretekhez, amikor azokhoz ragaszkodni már majdnem bűn. Ne botránkozzunk, hogy el kell szegényednünk — hiszen minden szegénységnek az elviselésére kínáltuk fel magunkat; nagyon meg kell aláztatnunk — hiszen kértük az Urat, fogadjon zászlaja alá a gyalázatok és sérelmek elviselésében; még azt is el kell viselni, hogy a jó szelleműek között is nem kevesen ostobáknak tartsanak bennünket. Sőt, még azon sem szabad megütközni, ha a csak evilági szemléletű embereknel sokszor nagyobb öntudatot, célirányosságot, kitartást és elvhűséget láthatunk, mint sorainkban. Nem ritkán még azt is tudomásul kell venni, hogy a másik oldaltól sokat lehet és kell tanulnunk, persze éppen azt, amit mi bűnös módon elfelejtettünk megvalósítani.

3. Mit tegyünk tehát, hogy az új feladatoknak emberül megfeleljünk? A legfontosabb és legnélkülözhetetlenebb feladat: töretlenül és hűségesen éljük sajátos lelkiségünket. Minden aggodalmat messze száműzhetünk magunktól, ha mi is becsületesen meg tesszük, amire vállalkoztunk. Lelkiségünkbe jól építünk be a következőket:

Minden cselekedetünkben érvényesüljön a tiszta szándék. Erre akar rávezetni bennünket Szent Atyánk a lelkigyakorlatok fundamentumában, amikor a teremtmények közötti eligazodás kulcsát az indifferenciában jelöli meg. Az indifferencia feltételezi a hitnek és istenszeretetnek olyan fokát, melynél már mindig Isten ügye marad a győztes. „Minden dologban egyedül azt kívánjuk tehát és azt vá-

lasszuk, mely jobban segít a célra, amelyre teremtvé vagyunk” (*Princip. et Fund.*). Még világosabban és erőteljesebben fogalmaz Szent Atyánk a *Constitutio*kban: „Mindnyájan azon iparkodjanak, hogy szándékuk tiszta legyen... Keressék mindenkor Istent, és amennyire lehet, bontakozzanak ki minden teremtmény szeretetéből, hogy szívüket egészen Teremtőjükhez fordítsák, Őt szeretvén minden teremtet lényben, és mindent Őbenne...” (P. III.c.I.n.26; Summ. 17.). Számunkra tehát nem lehet értelmetlenség a fáradságos munka, a nagy hajsza, az emberek esetleges durvasága és önzése, még saját gyengeségünk és botladozásaink sem. Mindenben meg kell találni Istent és az Ő szent tervét. Ahol ez a terv számunkra nem világos, még mindig megvan a lehetőség: értelmünk homályát, fáradságunkat, verejtékünket egyesítjük Urunk áldozatával.

Lelkiségünk másik jellemzője legyen: a Jézus-központúság. Nemcsak azért, „mert más név nem is adatott az embernek az ég alatt, amelyben üdvözlőnünk kellene” (ApCsel 4,12), hanem mert Jézus különös szeretete a Szent Ignác-i aszkézis sarkpontja. Mire akar rávezetni bennünket a lelkigyakorlatokkal Szent Atyánk? „Hogy szembefordulva érzékiségünkkel és önszeretetünkkel” mindenestül az Úr életének utánzására szánjuk rá magunkat. Mi a nagy erőforrás, a motívum, az eszmény, amelyre fölesküdtünk, amelyért élünk-halunk? Jézus Krisztus nagyobb szeretete és szolgálata. Csak Vele, Benne és Általa lehet elbíni a fogadalmak abroncsát, a szabályok korlátját, csak Őt szemlélve lehet alakítani megfelelő módon önmagunkat, csak Vele megbeszélve lehet irányítani belső világunkat, csak az Ő nyomában járva lehet vinni roskadozás nélkül kereszteinket. Azért leginkább az Ő szívét kell vizsgálni napi elmélkedéseinkben, az Ő legszentebb áldozatával kell egyesülni a napi szentmisében, az Ő szent Testének vétele nap mint nap „a mi reménységünk, bizalmunk, gazdagságunk, gyönyörűségünk, örömünk, nyugalomunk, békeességünk, jóságunk, édességünk, illatunk, táplálékunk, erősségünk, bizodalomunk, segítségünk, bölcsességünk, osztályrészünk, vagyomunk, kincsünk” (*Oratio S. Bonaventurae*). Az Ő szeme elé álljak minden nap kétszer az examenekben, Tőle kérdezzem sürgőn: mit és mennyit tettem csak Érte, és mennyit csak magamért és a világért. Őt keressem és szeressem rendtársaimban, munkatársaimban, az Ő akaratát kutassam sorsomban, az eseményekben, Őt hívjam szomorúságomban, magányomban, néma szenvedéseimben. Úgy

kell Urunkat szeretni, hogy Hozzá képest mást szemétnak kell tartani (cf. Fil. 3,8.); mindennek csak Benne és Általa van értelme. Úgy kell Őt szeretni, hogy mást ne is kívánjunk. Olyanoknak kell lennünk, „mint akik a világnak és önszeretettüknek meghaltak, és egyedül Krisztus Urunknak élnek” (ex.c.4.n. 34-35.). Egész életünkben, sőt még halálunkban is Őt kell megdicőíteni (P.VI.c.4.n.1; Summ.51.). Benne van a Társaságnak minden reménye (P.X.n.1.). Legyen tehát az imaéletünk, érdeklődésünk, törekvéseink központja Ő (...).

Végül, a mi lelkiségünk jellegzetesen altruista, tevékeny, apostoli. Nemcsak azért, mert mi annak akarunk követői lenni, aki szolgálni jött (cj. Jn. 13,14-15), aki a felebaráti szeretet parancsát tette meg jellegzetes új parancsává (Jn. 15,12), aki annyira szeretett minket, hogy önmagát adta értünk — hanem egészen különleges jelleggel is. A mások szolgálata következik a Társaság célkitűzéséből, szervezetéből, tanulmányi rendjéből, egész szelleméből. Úgyannyira, hogy föl sem szabad venni senkit, ha nem lehet remélni, hogy a jelölt az apostolkodás valamelyik területén alkalmazható lesz (cf. P.I.c.I.n.4.; c.3.n.16.; Epit. 38.). Tehát nemcsak belső érzések, szubjektív megfigyelések, egyszóval érzelmi mozzanatok döntik el, vajon a Tsg.-hoz való vagyunk-e, hanem elsősorban tárgyi tények, amelyeket alkalmasság néven szoktunk összefoglalni. E tények között igen jelentősek azok, amelyek a másokkal való kapcsolatot regulázzák. Aki annyira önző, hogy képtelen másokért lemondani, aki nagyon ügyes, ha önmaga adminisztrálásáról van szó, de ezer kifogást tud, amikor áldozatosan és együttérzően kell valamilyen közös terhet viselni, az hiába bizonygatja szavaival lángoló hivatásszeretetét. Aki nem képes fölfogni, hogy régi, általános elveket nem lehet most alkalmazni, bármennyire is helyesek azok, aki nem jut el az elemi udvariasság és tapintat előiskolájáig sem, annak szájából nagyon valószínűleg hangzik, hogy életáldozat akar lenni. Az ilyen viselkedés nemcsak nevetséges, hanem ostoba is. Hol van az ilyen attól a szellemtől, mely azt kívánja, hogy „mindenben juttassák és kívánják másoknak az elsőbbséget, szívükben becsülik többre mindnyáját önmaguknál, tartsanak mindenkit állásához képest mesterkélés nélkül szerzetesi illedelemmel tiszteletben és becsületben” (Summ. 29.). Krisztus Urunk szolgálata az emberekben hivatásunknak olyan velejárója, melyet semmi sem pótol, mely esetleg minden mást pótol. Ha valaki talán gyengébb egészséggel, szeré-

nyebb tehetségű, de nem vonakodik egyszerű, becsületes munkával szolgálni Krisztus igazi népét: a szegényeket, a gyermekeket és a bűnösöket, annak hivatása sokkal szilárdabb, igazabb és áldottabb, mint azé, aki mélységesen tájékozott ugyan a bölcseletben, vagy jól ismeri a szaktudományok egyik-másik ágát, de emellett, vagy éppen ezért annyira öntelt, gögös, irányíthatatlan, közös munkába bele nem kapcsolódik, mindent és mindenkit leszól, hogy viselkedésével valósággal megutáltatja a T.-ot és az Egyházat. „Vegyétek tehát magatokra mint az Istennek szent és kedves választottai az irgalom indulatát, a jóságot, az alázatosságot, a szelidséget és a békétűrést. Szenvedjétek el egymást, és bocsássatok meg egymásnak... amiképp az Úr is megbocsátott nektek. Mindenekfölött pedig szeretetetek legyen, mert ez a tökéletességnek a köteléke” (Kol 3,12-14).

4. Ehhez a gondolatsorhoz kapcsolódnak szorosan az alábbiak. A most érintendő probléma nem kevés gondot okozott és okoz mindazoknak, akik felelősséget éreznek nemcsak lelkükért, hanem szent hivatásukért is. Nemegyszer érintettük is már ezt a problémát — egy alkalommal egészen különlegesen is —, de meg kell mondani, nem túl nagy eredménnyel. Kérve kérjük mindegyiküket, hogy ezt a kérdést ne tekintsek mellékesnek, vagy egy jelentéktelen fogatkozás túlságos kiélezésének; messzematató, igazi lelkületet feltáró jelenségek ezek, melyeket figyelembe nem venni, vagy melyeket mindenestül a külső körülmények számlájára írni lelkiismeretlenség lenne azok részéről, kik felelősek az Önök lelki fejlődéséért.

Miről van szó? Valaki, aki eléggé ismeri a mostani kispapokat, írja a következőket: „Ki kell emelni egyik-másik fiatal szertelenségét. Nem tud különbséget tenni korok között. Fel nőttek társalgásába beleszól, mintha már ő is negyvenéves lenne, s úgy tárgyal a professzorral, mint az ötvenéves paptársa: lekezelve, azonnal véleményt mond, belevág a szavába. Előljáróját úgy bírálja, mintha pajtása volna; fel nem áll a közeledtére, beleszól a szavába, bizalmasodik, komolytalanul válszol, felnőttekkel vitatkozik olyan dolgokról, amelyekről éppen hogy hallott valamit, de ugyanakkor azt is elfelejti, hogy saját csészéjét a helyére vigye. Olyan stílust majmol, amely nagyon megfelel egy ötvenéves embernek, de durva neveletlenség egy tizennyolcéves szájából. Modora messze elmarad a vele egykorú egyetemi hallgatók vagy munkásifjak modorától. Leül, amikor senki meg nem

kínálja, rákönyököl az asztalra, mint egy tan-
nyai betyár, úgy terül el a széken, mint egy
diplomata. Olyan pózolja szentenciázik,
mintha újságírók vennék körül az író ötven-
éves jubileuma alkalmából... Ugyanakkor
vonzó, üde, fiatalos erejét és befogadókép-
ségét kihasználatlanul hagyja.” Milyen jó,
hogy nem általánosíthatók jogosan ezek a je-
lenségek Önökre, és milyen szomorú, hogy
mégis mennyire vonatkoztathatók némelyi-
kükre. Van mentségük — tudjuk. Nem éltek
azt a keretet, légkört, nem kapták azokat az
életté vált és életet sugárzó példákat, melyek
minden betűnél szebben és erősebben szólná-
nak. De azzal senki sem mentegetheti magát,
hogy nem mondták meg neki, hogy hogyan
kellene viselkednie, nem figyelmeztették ele-
get, nem kapott útmutatást, eligazítást, bizta-
tást. Ne tartsuk a figyelmes, körültekintő,
szolgálatkész viselkedést üres formalizmus-
nak, idejétmúlt polgári sallangnak, a feudális
világ korcs maradványának, mert nem az. Csak
a lélek értékét, az ember becsületét, önzetlen-
ségét nélkülöző ember számára zsugorodik
azzá. A mi eszményképünk az az Úr Jézus,
aki mondhatatlanul figyelmes, gyöngéden
megértő; mindenkit felemelő, bátorító és szol-
gáló tudott lenni. Élete rövid foglalata: „Ki
körül járt, jót cselekedvén” (ApCsel 10,38).
Számunkra az emberszolgálat szent dolog, is-
tenszolgálat, sőt Isten tisztelete (cf. Mt 18,5);
üdvösségünket, szent hivatásunkat munkáló
szent ténykedés. Milyen szegény volna, ha
valaki jólneveltségből, pusztán fölszedett
megszokásból emberségesebben, megértőb-
ben, figyelmesebben banna az emberekkel,
mint mi, kik hiszünk a Titokzatos Test dog-
májában. Vegyük elő tehát gyakran szabálya-
inkat, főként azokat, melyek az emberekkel
való kapcsolatunkat szabályozzák (Summ.
3.8.9.10.13.16.17.19.20.29.30.35.38.42.43.; Reg.
Comm. 12.14.16.17.20.24.26.30.32.35.36.40.; Reg.
Mod. 1-13.). Figyeljük magunkat, reflektál-
junk, vegyük sorra ezeket a szabályokat exa-
men partikuláreként; kérjük meg előjáróin-
kat, lakótársainkat, testvéreinket, hogy figyel-
meztessenek bennünket hibáinkra; a figyelme-
ztést fogadjuk jó szívvvel, örömmel, ne mente-
getőzzünk, ne keressünk mindenáron kibúvót,
hanem fogjunk hozzá komolyan magunk meg-
változtatásához. Kíméletlenség, szeretetlenség
volt és van elég, legalább mi nyújtunk elégte-
lét Urunknak tevékeny szeretetünkkel.

5. A ránk nehezedő feladatokat sokszor ta-
lán nagyon nehezeknek érezzük. De ne feled-
jük: nem először próbálja meg a Tsg. tagjait a
Jóisten. Elég legyen csak egyetlen levélből

idézni: „Sok virágzó provincia lett semmivé,
a házakat elragadták vagy feldúlták. A rend-
tagok, atyák, testvérek, ifjak, öregek szétszór-
va, majdnem mindenüktől megfosztva, meg-
akadályozva szent szolgálatok végzésében,
az iskolákból, katedrákról elűzve, igen sokan
számkivetve...” — írja P. Roothan 1848 nya-
rán. Hova irányította fiait a nagy előjáró a
csüggedésben? Jézus Szentséges Szívéhez,
mert: „Benne — írja körlevelében —, ha csüg-
gedtek vagyunk, vigasztalást, ha lesújtottak
vagyunk, biztonságos védelmet, ha félünk és
remegünk, nemes lelket találunk. Mikor pe-
dig már úgy látsz, hogy nincs emberi ok a
reménységre, reménykedhetünk és bizakod-
hatunk, hogy a mi jószágos Jézusunk nem tar-
ja meg haragját mindenkoron, és nem fenye-
get mindörökké” (Zsolt 102,9). Ugyancsak Jé-
zus Szentséges Szívének fokozottabb és gy-
akorlatibb tiszteletében jelöli meg az ARPN is
a kivezető utat — mint ez mindannyiunk
előtt ismeretes (A.R.XI. 678-683). E Szent Szív
hatalmát meg nem kötheti semmi — legfől-
jebb a mi közönységünk. Tegyük meg te-
hát mindent, hogy e Szív világát minél job-
ban megértjük és másokkal is megértessük.

Adjon erőt küzdelmeinkben Krisztus földi
helytartójának, a földön legfőbb előjárónk-
nak reánk gondoló, minket féltő szeretete.
Egyenesen ugyan nem mihozzánk intézi az
alábbi sorokat, de minden bizsonnyal így gon-
dol reánk is, akik hűséges gyermekei akarunk
lenni: „Úgy akarunk hozzátok szólni, mintha
jelen lennénk, meg akarjuk mutatni, hogy
részt veszünk szenvedéseitekben és szomorú-
ságotokban, és hogy Istenünkhöz, az irgal-
masság Atyjához fordulunk értetek imáink-
kal, amelyekhez csatlakoznak az egész kato-
likus világnak a könyörgése” (XII. Piusz: *Ve-
ritatem facientes...* 1952. 4. 27.). Adjon erőt mind-
nyájuknak a Tsg. mindnyájuk felé áradó sze-
retete, melyet annyi szenvedés táplál és erő-
sít, és amelyet most már nemcsak elfogadni,
hanem viszonzni is kell. Gondoljanak sok-
szor arra, hogy mekkora kegyelem, hogy ép-
pen ezekben az időkben kaptak hivatást, ami-
kor szinte lehetetlen megállni az alázatosság
második fokán, amikor a két úr szolgálatát tiltó
parancs a velőkig hat, amikor nagyon érezzük,
hogy bent vagyunk a sátán rostájában.

Az 1951-52-es tanév végén a Központi Sze-
mináriumból és a szegediből is eltávolították
fiataljainkat. Ők is kénytelenek voltak osztoz-
ni a többiek sorsában. Lelkük épségének, hi-
vatásuknak megóvását szolgálja ez az írás.

PÁLOS ANTAL S.J.

SOMMAIRE

	<i>Il y a 50 ans: Déportation des religieux</i>
MARGIT BALOGH:	Prisonnier en liberté (Le communisme et la résistance de l'Église en Hongrie)
JÓZSEF BORÓVI:	L'État et l'Église avant et après les accords de 1950
ANDRÁS GIANONE:	La dissolution du monastère cistercien de Zirc
KÁROLY HETÉNYI VARGA:	Le couvent des franciscains à Hatvan
ISTVÁN MÉSZÁROS:	Les ordres religieux en Hongrie de 1945 à 1950

INHALT

	<i>Vor fünfzig Jahren wurden die Ordensleute verschleppt</i>
MARGIT BALOGH:	Gefangener auf freiem Fuß (Kommunismus und kirchlicher Widerstand in Ungarn)
JÓZSEF BORÓVI:	Der Staat und die Kirche vor und nach der Vereinbarung von 1950
ANDRÁS GIANONE:	Die Auflösung des Zisterzienserklosters von Zirc
KÁROLY HETÉNYI VARGA:	Das Franziskanerkloster in Hatvan
ISTVÁN MÉSZÁROS:	Mönchstum in Ungarn 1945-1950

CONTENTS

	<i>The deportation of the members of religious orders 50 years ago</i>
MARGIT BALOGH:	Released but as prisoner (Communism and church resistance in Hungary)
JÓZSEF BORÓVI:	State and church before and after the agreement in 1950
ANDRÁS GIANONE:	The dissolution of the monastery of Zirc
KÁROLY HETÉNYI VARGA:	The Franciscan monastery in Hatvan
ISTVÁN MÉSZÁROS:	Religious life in Hungary in 1945-1950

Főszerkesztő és felelős kiadó: LUKÁCS LÁSZLÓ

Szerkesztőség: KÁLMÁN ZOLTÁNNÉ, KISS SZEMÁN RÓBERT, SZÖRÉNYI LÁSZLÓ

Szerkesztőbizottság: KALÁSZ MÁRTON, KENYERES ZOLTÁN, NAGY ENDRE,

POMOGÁTS BÉLA, RÓNAY LÁSZLÓ, VÁRNAI JAKAB

Indexszám: 25 921 HU ISSN 0042-6024; Nyomás: Veszprémi Nyomda Rt.; Felelős vezető: Erdős András vezérigazgató

Lapunk megjelenését

a Nemzeti Kulturális Alap

és a Soros Alapítvány támogatja

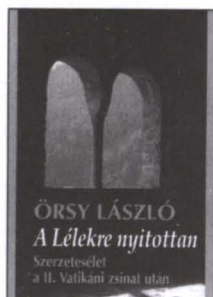
Szerkesztőség és Kiadóhivatal: Budapest, V., Kossuth Lajos u. 1. III. lh. II. em. Telefon: 317-7246; telefax: 317-7682. Postacím: 1364 Budapest, Pf. 48. Internet cím: <http://communio.hcbc.hu/vigilia> /E-mail cím: vigilia@hcbc.hu. Előfizetés, egyházi és templomi árusítás: Vigilia Kiadóhivatala. Terjeszti a Magyar Posta Rt., a HÍRKER Rt., az NH Rt. és alternatív terjesztők. A Vigilia csekk száma: OTP. VII. ker. 11707024—20373432. Előfizetési díj: 1 évre 1500, — Ft, fél évre 750, — Ft, negyed évre 375, — Ft egy szám ára 136, — Ft. Előfizethető külföldön a KKV-nál (H-1389 Budapest, POB 149.) vagy az Inter-Europa Bank Rt.-nél (1053 Budapest, Szabadság tér 15.) vezetett 1971941404 sz. számláján. Ára: 45, — USD vagy ennek megfelelő más pénznem/év.

SZERKESZTŐSÉGI FOGADÓÓRA: KEDD, CSÜTÖRTÖK 10—14 ÓRA. KÉZIRATOKAT NEM ŐRZÜNK MEG ÉS NEM KÜLDÜNK VISSZA.

Ára: 136 Ft

VIGILIA

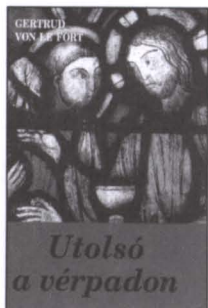
A Vigilia Kiadó könyvei szerzeteseknek

ÖRSY LÁSZLÓ

A Lélekre nyitottan

A világhírű jezsuita teológus
a szerzetes lelkiségről

GERTRUD VON LE FORT

Utolsó a vérpadon

A francia forradalomban
kivégzett kármelita
apácák története

ROGER TESTVÉR

Taizé forrásai

A fiatalok százezreit
vonzó ökumenikus
szerzetesközösségről

JEAN VANIER

Hazatérésünk

A Bárka közösségek
alapítója az emberi
közösség életadó
erejéről

ISSN 004260242-4

9 770042 602425